

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta
Katedra demografie a geodemografie

Studijní program: Demografie

Studijní obor: Demografie

Bc. Renata Remiášová

**SŇATEČNOST A ROZVODOVOST V ČESKÉ
REPUBLICCE Z REGIONÁLNÍHO POHLEDU V LETECH
1970–2011**

Nuptiality and divorce in the regions of the Czech Republic 1970–2011

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Olga Kurtinová, Ph.D.

Praha, 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 30. 6. 2021

Renata Remiášová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce, RNDr. Olze Kurtinové, Ph.D., za její užitečné rady, postřehy, shovívavost a především trpělivost. Dále velice děkuji svým přátelům, rodině a zejména partnerovi, kteří mě při psaní práce velmi podporovali.

Sňatečnost a rozvodovost v České republice z regionálního pohledu v letech 1970–2011

Abstrakt

Cílem diplomové práce je zjistit, jak se vyvíjela sňatečnost a rozvodovost v České republice na úrovni okresů mezi lety 1970 a 2011, identifikovat nejvíce odlišné regiony, porovnat jejich intenzitu sňatečnosti dle pohlaví a věku a odhalit spojitost mezi úrovní rozvodovosti a dalšími charakteristikami obyvatelstva v okresech České republiky v letech 1970, 1991 a 2011. K analýze byla použita data okresů ze sčítání v letech 1970, 1991 a 2011 a údaje z Demografických ročenek České republiky a z Demografických ročenek okresů České republiky. V práci jsou popsány a spočítány základní ukazatele sňatečnosti a rozvodovosti, redukované míry sňatečnosti a míry sňatečnosti sňatkuschopného obyvatelstva. K určení vztahu mezi rozvodovostí a jinými znaky populace slouží Spearmanův korelační koeficient. Úroveň sňatečnosti a rozvodovosti se v okresech odlišovala, avšak v roce 2011 již minimálně. Nejvýrazněji se diferencovala Praha, oblast severozápadních Čech a regiony Vysočina a jižní Morava. Ukázalo se, že rozvodovost měla silný negativní vztah s religiozitou populace a pozitivní s mírou kriminality.

Klíčová slova: populace, sňatečnost, rozvodovost, regiony, Česká republika

Počet znaků bez mezer: 189 640

Nuptiality and divorce in the regions of the Czech Republic 1970–2011

Abstract

The objective of this diploma thesis is to find out how marriage and divorce have developed in the Czech Republic at the district level between 1970 and 2011, to identify the most different regions and compare their intensity of marriage by gender, age and reveal the connection between divorce rates and other population characteristics in Czech Republic's districts in 1970, 1991 and 2011. Data used for analysis were taken from the censuses in 1970, 1991 and 2011 and also from the Demographic Yearbooks of the Czech Republic and the Demographic Yearbooks of the districts of the Czech Republic. The thesis describes and calculates the basic indicators of marriage and divorce rates, reduced marriage rates and marriage rates of the marriageable population. Spearman's correlation coefficient is used to determine the relationship between divorce and other characteristics of the population. The level of marriage and divorce rates varied in the districts, but in 2011 there was minimal difference. Most significant differences were observed in Prague, the region of northwestern Bohemia, the region of Vysočina and South Moravia. It turned out that divorce rates had a strong negative relationship with the religiosity of the population and a positive correlation with the crime rate.

Keywords: population, nuptiality, divorce, regions, Czech Republic

OBSAH

Seznam tabulek	3
Seznam obrázků	6
1 Úvod.....	8
2 Řešení literatury a výzkumné otázky práce	10
2.1 Demografický jev sňatečnost	10
2.2 Demografický jev rozvodovost	11
2.3 Přehled vybrané literatury zaměřené na sňatečnost a rozvodovost.....	12
2.4 Výzkumné otázky	17
3 Zdroje dat, územní změny okresů a legislativní změny v České republice v letech 1970–2011	18
3.1 Data a územní změny okresů v letech 1970–2011	18
3.1.1 Zdroje dat	18
3.1.2 Územní změny okresů České republiky v letech 1970–2011	19
3.2 Důležité legislativní změny v České republice v letech 1970–2011	22
4 Metodika	23
4.1 Metodika v kapitole Regionální diferenciace sňatečnosti v okresech ČR v letech 1970–2011	24
4.2 Metodika v kapitole Regionální diferenciace rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011	26
5 Sňatečnost a rozvodovost v ČR v letech 1970–2011	30
5.1 Období do počátku 90. let 20. století	30
5.2 Období od 90. let 20. století	34
6 Regionální diferenciace sňatečnosti v okresech ČR v letech 1970–2011	40
6.1 Vývoj počtu sňatků v okresech ČR v letech 1970–2011	40
6.2 Počet sňatků na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1970–2011	43
6.3 Počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v letech 1970–2011	47
6.4 Průměrný věk při prvním sňatku v okresech ČR v letech 1991 a 2011	50
6.5 Struktura rodin a domácností v okresech ČR v letech 1970–2011	52
6.6 Nesezdaná soužití v okresech ČR v letech 2001 a 2011	58

6.7	Sňatečnost ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011	62
6.7.1	Ukazatel singulate mean age at marriage ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011	63
6.7.2	Míry sňatečnosti ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011	66
7	Regionální diferenciace rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011.....	77
7.1	Vývoj počtu rozvodů v okresech ČR v letech 1970–2011	77
7.2	Počet rozvodů na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1970–2011	80
7.3	Obecná míra rozvodovosti a míra rozvodovosti manželství v okresech ČR v letech 1970–2011	83
7.4	Index rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011	87
7.5	Průměrný věk při prvním rozvodu v okresech ČR v letech 1992 a 2011	90
7.6	Vztah rozvodovosti a dalších charakteristik obyvatelstva v okresech ČR v letech 1970–2011	92
8	Závěr.....	104
	Seznam použité literatury.....	107
	Seznam použitých pramenů	112

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Kraje a okresy ČR v roce 1970 a 1991 ke dni sčítání	21
Tabulka 2: Kraje a okresy ČR k 1.1. 2011	21
Tabulka 3: Počet rozvodů na 1000 ženatých mužů (vdaných žen) v ČR v letech 1970–1990	32
Tabulka 4: Vybrané ukazatele sňatečnosti a rozvodovosti v ČR v letech 1970, 1991 a 2011	39
Tabulka 5: Pětileté průměry počtu sňatků ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	41
Tabulka 6: Index let 2011/1970 5letého průměrného počtu sňatků v okresech ČR (v %)	43
Tabulka 7: Minimální hodnoty 5letého průměrného počtu sňatků na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	44
Tabulka 8: Maximální hodnoty 5letého průměrného počtu sňatků na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	45
Tabulka 9: Minimální hodnoty počtu sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011	47
Tabulka 10: Maximální hodnoty počtu sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011	48
Tabulka 11: Nejnižší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku v okresech ČR v roce 1991	50
Tabulka 12: Nejnižší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku v okresech ČR v roce 2011	51
Tabulka 13: Minimální a maximální průměrný počet členů v hospodařící domácnosti v okresech ČR v letech 1991 a 2011	56
Tabulka 14: Struktura hospodařících domácností ve vybraných okresech Kraje Vysočina, Zlínského kraje, Karlovarského kraje, Ústeckého kraje a v Hlavním městě Praha v roce 2011 (v %)	58
Tabulka 15: Nesezdaná soužití podle věku osoby v čele v ČR v letech 1991, 2001, 2011	59
Tabulka 16: Osoby v nesezdaných soužitích podle rodinného stavu v ČR v letech 1991, 2001 a 2011 (v %)	59
Tabulka 17: Základní ukazatele sňatečnosti ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011 ...	62
Tabulka 18: Podíl svobodných osob ve věku 50 let (v %) a ukazatel SMAM u mužů a žen ve vybraných okresech ČR v roce 1970	63
Tabulka 19: Podíl svobodných osob ve věku 50 let (v %) a ukazatel SMAM u mužů a žen ve vybraných okresech ČR v roce 1991	64

Tabulka 20: Podíl svobodných osob ve věku 50 let (v %) a ukazatel SMAM u mužů a žen ve vybraných okresech ČR v roce 2011	65
Tabulka 21: Úhrnná sňatečnost mužů a žen ve věku 15–49 let ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)	69
Tabulka 22: Úhrnná sňatečnost mužů a žen ve věku 15–49 let ve vybraných okresech ČR v roce 2011 (v ‰)	72
Tabulka 23: Míry sňatečnosti neženatých mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)	73
Tabulka 24: Míry sňatečnosti nevdaných žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)	74
Tabulka 25: Míry sňatečnosti neženatých mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011 (v ‰)	75
Tabulka 26: Míry sňatečnosti nevdaných žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011 (v ‰)	75
Tabulka 27: Pětileté průměry počtu rozvodů ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	78
Tabulka 28: Index let 2011/1970 5letého průměrného počtu rozvodů v okresech ČR (v %)	80
Tabulka 29: Minimální hodnoty 5letého průměrného počtu rozvodů na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	81
Tabulka 30: Maximální hodnoty 5letého průměrného počtu rozvodů na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	81
Tabulka 31: Průměrný počet rozvodů na 1000 obyvatel ve vybraných okresech ČR v letech 2009–2013	82
Tabulka 32: Minimální hodnoty obecné míry rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011	84
Tabulka 33: Maximální hodnoty obecné míry rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011	84
Tabulka 34: Minimální hodnoty míry rozvodovosti manželství v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011	85
Tabulka 35: Maximální hodnoty míry rozvodovosti manželství v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011	85
Tabulka 36: Minimální hodnoty 5letého průměru indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	88
Tabulka 37: Maximální hodnoty 5letého průměru indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	88
Tabulka 38: Nejnížší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním rozvodu v okresech ČR v roce 1992	90
Tabulka 39: Nejnížší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním rozvodu v okresech ČR v roce 2011	91
Tabulka 40: Deskriptivní statistika vybraných ukazatelů v roce 1970	94
Tabulka 41: Spearmanův korelační koeficient mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími ukazateli v roce 1970	95

Tabulka 42: Deskriptivní statistika vybraných ukazatelů v roce 1991	96
Tabulka 43: Spearmanův korelační koeficient mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími ukazateli v roce 1991	98
Tabulka 44: Deskriptivní statistika vybraných ukazatelů v roce 2011	100
Tabulka 45: Spearmanův korelační koeficient mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími ukazateli v roce 2011	101

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Počty sňatků a průměrný věk při prvním sňatku v ČR v letech 1960–1991	31
Obr. 2: Počet rozvodů v ČR v letech 1970–1991	31
Obr. 3: Struktura cenзовých domácností v ČR v letech 1970 a 1991	34
Obr. 4: Počet sňatků a průměrný věk při prvním sňatku v ČR v letech 1991–2011	35
Obr. 5: Počet rozvodů v ČR v letech 1991–2011	36
Obr. 6: Struktura hospodařících domácností v ČR v roce 2011	37
Obr. 7: Index let 1991/1970 a 2011/1991 pětiletých průměrů počtu sňatků v okresech ČR (v %)	42
Obr. 8: Průměrný počet sňatků na 1000 obyvatel ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013	46
Obr. 9: Počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v roce 2011	49
Obr. 10: Počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v roce 1970	49
Obr. 11: Průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku ve vybraných okresech ČR v letech 1991 a 2011	51
Obr. 12: Struktura cenзовých domácností v krajích ČR v roce 1970	53
Obr. 13: Struktura cenзовých domácností ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v %)	54
Obr. 14: Struktura hospodařících domácností ve vybraných okresech ČR v roce 2011	55
Obr. 15: Podíl faktických manželství z počtu úplných rodin v okresech ČR v roce 2001 (v %)	60
Obr. 16: Podíl faktických manželství z hospodařících domácností tvořené 1 rodinou v okresech ČR v roce 2011 (v %)	61
Obr. 17: Redukované míry sňatečnosti mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)	67
Obr. 18: Redukované míry sňatečnosti žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)	68
Obr. 19: Redukované míry sňatečnosti mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011	70
Obr. 20: Redukované míry sňatečnosti žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011	71
Obr. 21: Index let 1991/1970 a 2011/1991 pětiletých průměrů počtu rozvodů v okresech ČR (v %)	79

Obr. 22: Průměrný počet rozvodů na 1000 obyvatel ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013.....	83
Obr. 23: Míra rozvodovosti manželství v okresech ČR v roce 1991	86
Obr. 25: 5letý průměr indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 2009–2013	89
Obr. 24: 5letý průměr indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 1968–1972	89
Obr. 26: Průměrný věk mužů a žen při prvním rozvodu ve vybraných okresech ČR v letech 1992 a 2011.....	92

Kapitola 1

Úvod

Tato diplomová práce pojednává o regionální diferenciaci sňatečnosti a rozvodovosti v České republice v období let 1970–2011. Konkrétně jsou tyto demografické jevy a jejich vývoj zkoumány v jednotlivých okresech Česka v letech 1970, 1991 a 2011.

Česká republika prošla od konce druhé světové války různými politicko-společenskými etapami: Vítězný únor a nastolení komunistického režimu, pražské jaro, období normalizace, Sametová revoluce (Kučera, 1994, str. 54–55) a nástup svobody, demokracie a tržní ekonomiky, následné snahy přiblížit se „západnímu světu“, to vše a mnoho dalšího (např. populační politika státu, tzv. druhý demografický přechod aj.) se zcela jistě také projevilo i na demografickém chování obyvatelstva a jeho charakteru. Proto jsou v této práci sledované roky 1970, 1991 a 2011, jelikož se Česko pokaždé nacházelo v naprosto jiné „atmosféře“.

Existuje mnoho publikací popisující populační vývoj České republiky v této době, avšak není příliš textů, které by se zabíraly regionálními rozdíly populačního vývoje, a navíc z dlouhodobého hlediska. Z těchto důvodů jsou sňatečnost a rozvodovost analyzovány na úrovni okresů, neboť dílčí oblasti Česka jsou různorodé (svou polohou v rámci země, historií, hospodářstvím, přírodními zdroji, osídlením, složením populace, přitažlivostí a důležitostí svých center v rámci administrativního členění státu apod.). Stojí tak za pozornost zjistit, jestli se odlišují také z pohledu sňatečnosti a rozvodovosti v letech 1970–2011.

Cílem práce je tedy na základě dostupných dat jednak odhalit, zda a jak se diferencovala a vyvíjela sňatečnost v jednotlivých okresech České republiky v letech 1970–2011, najít nejvíce rozdílné okresy (regiony) a zhodnotit jejich intenzitu sňatečnosti, jednak prozkoumat okresní odlišnosti a vývoj rozvodovosti v letech 1970–2011 a objevit souvislost mezi úrovní rozvodovosti a jinými charakteristikami populace (např. religiozita, vzdělání, nezaměstnanost aj.), která bývá v literatuře často zkoumána.

Pro prozkoumání regionální diferenciaci sňatečnosti a rozvodovosti jsou zvoleny základní ukazatele těchto jevů: počet sňatků, počet sňatků na 1000 obyvatel, počet sňatků na 1000 nevdaných žen, průměrný věk při prvním sňatku, počet rozvodů, počet rozvodů na 1000 obyvatel, obecná míra rozvodovosti, míra rozvodovosti manželství, index rozvodovosti, průměrný věk při prvním rozvodu. Dále je popsána struktura rodin a domácností a výskyt nesezdaných soužití v okresech. U vybraných okresů jsou počítány redukované míry sňatečnosti mužů a žen dle věku a míry sňatečnosti neženatých mužů, resp. nevdaných žen dle věku a ukazatel singulate mean age at marriage (SMAM). Pro vyjádření vztahu mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími

charakteristikami populace (hustota zalidnění, index maskulinity, podíl dětské a poproductivní složky, počet sňatků na 1000 obyvatel, počet živě narozených na 1000 obyvatel, počet zemřelých na 1000 obyvatel, počet přistěhovalých na 1000 obyvatel, počet vystěhovalých na 1000 obyvatel, nezaměstnanost, religiozita, vzdělanost, kriminalita obyvatel) je počítán Spearmanův korelační koeficient.

Výchozí datovou základnou pro tento výzkum se stala věkově pohlavní struktura obyvatelstva dle rodinného stavu jednotlivých okresů vycházející z dat Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) v letech 1970, 1991 a 2011. Tato data okresů byla shromážděna již v rámci mé bakalářské práce¹ a zde jsou doplněna údaji zejména z Demografických ročenek (pramenných děl) České republiky, z Demografických ročenek okresů (resp. krajů) a dalšími informacemi ze sčítání.

¹ REMIÁŠOVÁ, Renata, 2018. Analýza regionální diferenciace skladby obyvatelstva dle rodinného stavu v České republice v období 1970–2011. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Olga Kurtinová.

Kapitola 2

Rešerše literatury a výzkumné otázky práce

Kapitola se věnuje přehledu literatury, ze které se vycházelo při výzkumu v této diplomové práci a kterou byl také inspirován. Na přehled pak navazují konkrétní výzkumné otázky.

2.1 Demografický jev sňatečnost

Sňatečnost je definována jako „uzavírání sňatků, resp. zakládání manželství na základě zákonem daných podmínek, sledované jako hromadný demografický jev“ (Kalibová, 2009, str. 122). Uzavřít sňatek nemůže každý jedinec, neboť je omezen svým rodinným stavem, věkem a pokrevním příbuzenstvím (Kalibová, 1997, str. 31). To znamená, že vstoupit do manželství mohou jen osoby svobodné, rozvedené nebo ovdovělé od určitého věku (v ČR po dosažení 18 let, výjimečně od 16 let²) a ideálně s nepokrevným příbuzným. Lidé mohou uzavřít sňatek opakovaně, ale ani ho nemusí uzavřít vůbec, na rozdíl od narození či smrti (Kalibová, 2009, str. 122).

Početnost sňatků vychází „z velikosti souboru sňatkuschného obyvatelstva a jeho rozdělení podle pohlaví a věku, struktura a rozsah tohoto souboru pak závisí na celkovém populačním vývoji i úrovni jednotlivých složek demografické reprodukce“ (Kalibová, 1997, str. 31). Pavlík dodává, že „pro vývoj intenzity sňatečnosti je také důležité vytvoření vhodného populačního klimatu“ (Pavlík, 1986, str. 240).

Základním ukazatelem sňatečnosti je hrubá míra sňatečnosti neboli počet sňatků na 1000 obyvatel středního stavu. Pro určité zpřesnění lze počty sňatků vztáhnout ke sňatkuschné populaci, tj. k souboru svobodných, rozvedených a ovdovělých osob, většinou ve věku 15+ (Shryock, 1976, str. 336). Pro hlubší zkoumání sňatečnosti se počítají zejména míry sňatečnosti svobodných a redukované míry sňatečnosti svobodných dle pohlaví a věku, v prvním případě se počty prvních sňatků vztahují ke střednímu stavu svobodných osob daného věku, ve druhém případě se počty prvních sňatků dávají do poměru k celkové populaci daného věku bez ohledu na rodinný stav. Součet redukovaných měr dle věku se nazývá úhrnná sňatečnost, přičemž „hodnoty tohoto ukazatele v transverzálním pojetí jsou ovlivněny rozdílným rozložením sňatků jednotlivých generací, které sledovaným rokem prochází, uvažujeme-li sňatkový věk 15–50 let, jedná se o 35 generací“ (Kalibová, 1991, str. 31).

² (Šmíd, 2013)

Sňatečnost lze zkoumat taktéž prostřednictvím podílu svobodných nebo ženatých (vdaných) mužů (žen) dle věku na celé populaci, „vzhledem ke skutečnosti, že pro demografickou reprodukci mají význam pouze sňatky do určitého věku, užívá se často podíl svobodných (resp. vdaných a ženatých) ve věku 50 let nebo podíl osob, které do 50 let uzavřely jeden sňatek“ (Kalibová, 1997, str. 31). Při studiu sňatečnosti se také bere v potaz průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku. Je možné studovat i rozdíl ve věku snoubenců nebo sezonnost sňatků (Kalibová, 1997, str. 31).

Kalibová (1997, str. 31) píše, že „proces uzavírání manželství je nejlépe charakterizován sňatkovými tabulkami“. Ty se rozdělují na jednovýchodné, u kterých se neuvažují vlivy úmrtí a stěhování svobodných osob, a několikavýchodné (hlavně dvojvýchodné), u nichž jsou rušivé vlivy zahrnuty do výpočtu. Základem pro tvorbu tabulek sňatečnosti svobodných je pravděpodobnost uzavření sňatku (Pavlík, 1986, str. 255).

Stále častěji je zkoumáno také nesezdané soužití partnerů, neboť tento druh soužití nabývá ve vyspělém světě na významnosti (Kalibová, 2009, str. 123).

2.2 Demografický jev rozvodovost

Manželství končí dvěma způsoby, buďto rozvodem nebo smrtí jednoho či obou manželů. Právě „rozvod představuje zákonný způsob zániku monogamního manželství“ (Kalibová, 1997, str. 32). Je nutné upozornit, že statisticky zjištěné počty rozvodů neodpovídají reálně rozpadlým manželstvím, poněvadž ne všechna rozpadlá manželství jsou zákonně ukončena (Pavlík, 1986, str. 268). Rozvodovost lze pak charakterizovat jako „společenský a demografický jev hromadného charakteru odvozený od rozvodu jako demografické události“ (Vodáková, 2009, str. 116). Kalibová (1997, str. 32) uvádí, že „úroveň rozvodovosti je závislá na celé řadě společenských a sociálních faktorů (tradice, náboženství, hodnotová orientace, zaměstnanost a vzdělání žen), na úrovni sňatečnosti, populační politice a na existující rozvodové legislativě“.

Nejsnazším ukazatelem rozvodovosti je hrubá míra rozvodovosti čili počet rozvodů na 1000 obyvatel středního stavu. Pavlík (1986, str. 272) upozorňuje, že „hmro je pouze orientačním ukazatelem úrovně rozvodovosti v tom smyslu, že počty rozvodů závisejí nejen na rozvodovém klimatu dané země, ale i na počtu sňatků uzavřených v předchozím období“, podle něj by „intenzita rozvodovosti tedy měla být měřena podílem sňatků zaniklých rozvodem v jednotlivých sňatkových kohortách“. To však vyžaduje podrobné třídění rozvodů. Snadno lze však například vypočítat míru rozvodovosti manželství, která je definována jako poměr počtu rozvodů a existujících manželství v daném roce (v praxi počet vdaných žen) (Shryock, 1976, str. 345) nebo index rozvodovosti, což je poměr počtu rozvodů a sňatků v daném roce, kde ovšem „jsou dávány do poměru dvě různorodé veličiny, počet rozvodů závisí především na předchozím počtu sňatků a na rozložení rozvodů v závislosti na délce trvání manželství a nikoli na počtu sňatků ve stejném roce“ (Pavlík, 1986, str. 272).

Dají se také zjistit míry rozvodovosti manželství dle věku a míry rozvodovosti dle věku, avšak je třeba mít na paměti, že „úroveň rozvodovosti závisí především na době uplynulé od uzavření sňatku a až druhotně na věku při sňatku a tím i na věku při rozvodu“ (Kalibová, 1997, str. 32). První uvedená míra je dána počtem rozvodů ku střednímu stavu vdaných žen či ženatých mužů

v daném věku, druhá míra popisuje počet rozvodů vztažený ke střednímu stavu všech žen (nebo mužů) v daném věku a „úhrn měr rozvodovosti podle věku se nazývá úhrnná rozvodovost manželství a vyjadřuje, jaký podíl žen, resp. mužů se rozvede“ (Kalibová, 1997, str. 33).

U rozvodovosti se provádí také kohortní analýza, jejíž účelem „je studium procesu zániků manželství rozvodem na souborech sňatků uzavřených ve vymezeném období, obvykle během jednoho roku (tzv. sňatkové kohorty) v závislosti na době trvání manželství“ (Pavlík, 1986, str. 278). Stejně jako u sňatečnosti, lze sestavit i tabulky rozvodovosti, kde „za výstup ze sňatkové kohorty lze považovat nejen rozvod, ale i úmrtí jednoho z manželů, tj. ovdovění“, avšak „kohortní analýza rozvodovosti vyžaduje podrobnější statistické třídění, které není vždy k dispozici“ (Kalibová, 1997, str. 33).

2.3 Přehled vybrané literatury zaměřené na sňatečnost a rozvodovost

Sňatečnost a rozvodovost v České republice před roku 1989 shrnula např. Rychtaříková (2018). Vývoj sňatečnosti v České republice se od konce druhé světové války dělil na dvě hlavní etapy – období do 90. let a od 90. let 20. století. V roce 1970 byl průměrný věk při prvním sňatku 21,5 let pro ženy a 24,3 let pro muže a podíl alespoň jednou ženatých mužů dosahoval 90 % a podíl alespoň jednou vdaných žen 92 %. Nejvyšší intenzita sňatečnosti svobodných mužů a žen se koncentrovala do věku 24–25 let pro muže a 21–22 let pro ženy, již tak vysokou míru sňatečnosti svobodných podpořily výhodné novomanželské půjčky (Rychtaříková, 2018, str. 191). V Česku před rokem 1989 se sice rozvodová legislativa stále drobně upravovala, ale umožňovala se rozvést celkem snadno. Úhrnná rozvodovost rostla lineárně v tomto období, například v roce 1975 měla hodnotu zhruba 30 %, na přelomu 80. a 90. let 20. století 37 % sňatků vyústilo v rozvod. Vysoká úroveň rozvodovosti souvisela také s vysokou účastí žen na trhu práce (v porovnání s většinou západoevropských zemí). Ženy tak byly více ekonomicky nezávislé. Rodiny se potýkaly i s problémy s bydlením a náročnou péčí o děti, protože ženy byly zaměstnané na plný úvazek a zároveň chyběla podpora ze strany státu (absence potřebných služeb a předškolních zařízení, nedostatečně zásobený trh aj.). Příjem ženy byl také častokrát pro rodinu nezbytný. To vše přispívalo ke konfliktům v rodině (Rychtaříková, 2018, str. 191–192).

Sňatečnost a rozvodovost v České republice po roce 1989 popsal např. Fiala a kol. (2018). Dle tabulek sňatečnosti svobodných v 80. letech 20. století jen zhruba 10 % mužů a 5 % žen zůstalo svobodných ve věku 50 let (Fiala, 2018, str. 203). Po roce 1989 koncept časného a univerzálního sňatku rychle mizel, kolem roku 2000 klesla tabulková prvosňatečnost mužů (podíl mužů alespoň jednou ženatých do věku 50 let) na 65 % (v roce 1989 zhruba 90 %), tabulková prvosňatečnost žen poklesla z 95 % na 70 %. Od počátku 90. let 20. století do roku 2016 se průměrný věk mužů při prvním sňatku zvýšil o 7,6 let a u žen o 8,0 let na 32,2 let a 30,0 let (Fiala, 2018, str. 203–204). Zvyšování úrovně rozvodovosti pokračovalo rovněž v 90. letech 20. století. Úhrnná rozvodovost rostla s výjimkou roku 1999 neustále, i na počátku 21. století, a vrcholila kolem let 2005–2010, kdy byla její hodnota téměř na 50 %. Od roku 2010 došlo k poklesu úrovně rozvodovosti, v roce 2016 klesla úhrnná rozvodovost na 45 % (Fiala, 2018, str. 205).

Podrobný přehled o populaci, její struktuře a populačním vývoji na území České republiky do počátku 90. let 20. století poskytuje dílo Milana Kučery (1994): *Populace České republiky 1918–1991*. Kučera s Fialovou (1997) také popsali nejdůležitější znaky populačního vývoje v České republice na počátku 90. let 20. století, kdy nastaly celospolečenské změny i změny v demografickém chování. O populačním vývoji v Česku na konci 20. a na začátku 21. století pojednává i dílo Pavlíka a kol. (2002) *Populační vývoj České republiky 1990–2002*. Publikace se základním přehledem o obyvatelstvu a populačním vývoji v Česku ve 21. století vydává každoročně také Český statistický úřad.

Populace a demografické trendy evropských zemí v letech 1980–2010 studoval Avdeev a kol. (2011), který ve svém díle mimo jiné porovnával vývoj sňatečnosti v Nizozemsku, Švédsku, Maďarsku a Rumunsku. Na příkladu Nizozemska popsal trend týkající se uzavírání prvního sňatku, ke kterému došlo v západní Evropě mezi lety 1970–1980 u žen narozených v 50. letech 20. století. Podíl svobodných žen v Nizozemsku ve věku 20–24 let velice rychle vzrostl na 80 % (po předchozím poklesu z 70 na 45 %). Naopak nizozemské ženy, které se provdaly do věku 20 let, měly malé zastoupení, poněvadž velmi časný sňatek mizel. Zvyšoval se také počet žen, které zůstanou trvale svobodné, jak ukazoval rostoucí podíl svobodných žen ve věku 45–49 let. Na rozdíl od předchozích let (zlatý věk manželství) bylo uzavření prvního sňatku odkládáno do vyššího věku a také se stalo méně častým jevem. To se projevilo ještě výrazněji ve Švédsku, kde tyto změny začaly dříve. Naopak Maďarsko bylo zemí, kde časná a častá manželství vydrželo až do 80. let 20. století, kdy se začala situace měnit. Například, 30 % maďarských žen narozených kolem roku 1960 bylo svobodných ve věku 20–24 let a méně než 10 % ve věku 50 let. V průběhu několika kohort se podíl svobodných mladých žen dostal na 90 % (podobně jako v Nizozemsku a Švédsku) a podíl žen, které budou svobodné v 50 letech, rychle rostl. Podobný, ale ne tak výrazný trend jako v Maďarsku, byl pozorován v Rumunsku. Ve všech čtyřech zemích se rapidně zvýšilo zastoupení svobodných 50letých žen (z méně než 10 % na zhruba 30 % během 20 až 30 kohort), ale v každém státu v jiný časový okamžik. Nejdříve ve Švédsku, poté v Nizozemsku (zhruba o 15 kohort později), nakonec v Maďarsku a Rumunsku (o dalších 10 let později). Ve Švédsku vzrostl průměrný věk žen při prvním sňatku z 24 na 31 let během 30 kohort. V Nizozemsku k tomu došlo zhruba o 15 let později a v mladším věku (z 23 na 28 let). O několik let později se přidalo i Maďarsko (z 21 na 26 let) s Rumunskem (z 20 na 22 let). To vše svědčilo o úpadku instituce manželství. Téměř v celé Evropě rostl v letech 1980–2010 počet rozvodů, dále poklesl počet opakovaných sňatků a přibývalo nesezdaných soužití. Úroveň rozvodovosti se zvyšovala během posledních 40 let ve všech evropských státech. Rychlejší růst byl v severní Evropě, kde tomu napomohla liberálnější rozvodová legislativa. Zhruba 40–50 % manželství zde končilo kolem roku 2010 rozvodem, kolem roku 1970 to bylo 10 až 20 %. Ve státech Středozeří byl nárůst o dost mírnější a rozvodem končilo kolem roku 2010 stále jen zhruba 10 % sňatků (značný rozdíl oproti zbytku západní Evropy). V rámci bývalých socialistických zemí byla míra rozvodovosti relativně vysoká a nestále rostoucí v Maďarsku, České republice a pobaltských státech. Nižší úroveň byla v Polsku, Rumunsku, Bulharsku a na Slovensku, ačkoli se také zvyšovala v posledních letech. Přibližně 20–50 % manželství ve střední a východní Evropě končilo rozvodem kolem roku 2010. Z hlediska výskytu nesezdaných soužití byla situace různá. Kolem roku 2000 byl podíl žen ve věku 20–34 let, které žily ve faktickém manželství zhruba 5 %

v jižní Evropě, 25–30 % v severní a západní Evropě, 10–15 % ve střední Evropě a ve východní Evropě zhruba 2–12 % (Avdeev a kol., 2011, str. 34–37).

Sňatečnost na území jednoho státu, konkrétně ve Španělsku od 70. let 20. století analyzoval Muñoz-Pérez (2011). Úhrnná prvosňatečnost ve Španělsku velmi poklesla na konci 70. let, a během 80. let 20. století se dostala na velice nízkou úroveň, což bylo v době konce vlády režimu Franca a rovněž se začaly projevovat změny demografického chování v souvislosti s druhým demografickým přechodem (Muñoz-Pérez, 2011, str. 501). Zároveň západní Evropu postihla ekonomická krize, která se také podepsala na nízké úrovni sňatečnosti ve Španělsku. Ve Španělsku poklesla úhrnná prvosňatečnost z hodnoty 0,93 pro muže a 0,96 pro ženy v roce 1978 na hodnotu 0,64 pro obě pohlaví v roce 1985. Kromě toho se zvyšoval průměrný věk při prvním sňatku. Až na mírný vzestup ve druhé polovině 80. let 20. století a v roce 2000, se úhrnná prvosňatečnost ve Španělsku dostala na zcela nejnižší úroveň (kromě období občanské války), v roce 2007 byla hodnota úhrnné prvosňatečnosti 0,45 pro muže a 0,51 pro ženy. V témže roce byl zjištěn průměrný věk při prvním sňatku 31,4 let u mužů a 29,4 let u žen. Ten se příliš nelišil od hodnot v jiných západoevropských zemích, kde byl vyšší průměrný věk při prvním sňatku způsoben také rozšířením neformálních svazků (Muñoz-Pérez, 2011, str. 502–503). Sňatečností ve Španělsku z regionálního pohledu (49 provincií) v letech 1887–2001 se zabýval Sánchez Barricarte (2018). K analýze využil průměrný věk při prvním sňatku mužů a žen a podíl trvale svobodných mužů a žen ve věku 46–50 let. K výpočtu průměrného věku při prvním sňatku mužů a žen se použila Hajnalova metoda výpočtu pro data ze sčítání (ukazatel *singulate mean age at marriage*) (Sánchez Barricarte, 2018, str. 81–82). Ukázalo se, že regionální rozdíly ve „vzorcích“ sňatečnosti ve Španělsku jsou způsobené zejména odlišným zastoupením trvale svobodných než rozdílným průměrným věkem při prvním sňatku. Za využití analýzy panelových dat se ukázalo, že všechny nezávislé proměnné (naděje dožití při narození pro obě pohlaví, hrubý domácí produkt na obyvatele, index feminity ve věku 15–49 let, stupeň urbanizace, podíl negramotné populace ve věku 10+, míra zaměstnanosti mužů a žen, míra zaměstnanosti v sekundárním a terciárním sektoru) ovlivnily průměrný věk při prvním sňatku podobně u obou pohlaví, ale jinak působily na podíl svobodných mužů než na podíl svobodných žen ve věku 46–50 let (Sánchez Barricarte, 2018, str. 95).

Rozvodovost a její regionální odlišnosti v rámci jednoho státu řešil například Zeng a kol. (2000) v Číně a v jejích 30 provinciích od roku 1980. Sledoval přitom hrubou míru rozvodovosti a míru rozvodovosti manželství (zde poměr počtu rozvodů ke střednímu stavu počtu manželských párů v daném roce). Hrubá míra rozvodovosti se v Číně více než zdvojnásobila mezi lety 1980 a 1995, mezi lety 1982 a 1990 vzrostla míra rozvodovosti manželství o 42 %. To nejspíše zapříčinily 3 faktory: zmírnění rozvodové legislativy v roce 1981, rostoucí ekonomická nezávislost žen v důsledku ekonomické reformy a zavedení politiky otevřených dveří na konci 70. let 20. století a větší shovívavost společnosti k rozvodu a rozvedeným osobám (nejspíše následek socioekonomického vývoje a šíření vlivu postojů k rozvodu ze západu) (Zeng, 2000, str. 215). Míra rozvodovosti manželství byla velmi vysoká v provincii Xianjiang (20,9 ‰ v roce 1982 a 17,4 ‰ v roce 1990, tj. 10,4 a 6,1 násobek celostátního průměru), což bylo dle autorů dáno etnickým složením provincie a s tím souvisejícími kulturními tradicemi a stavem sociálního rozvoje. Žili zde převážně Ujgurové, kteří jsou muslimové, a jsou tolerantnější k rozvodu

a rozvedeným lidem. Dalšími příčinami velice vysoké úrovně rozvodovosti v provincii Xianjiang mohly být nízká úroveň vzdělání, velice časně a sjednané sňatky a velké věkové rozdíly mezi manžely (Zeng, 2000, str. 216–217). Ukazatele rozvodovosti se v ostatních pevninských provinciích vzájemně lišily, ale méně. Autoři zjistili, že v Číně neexistoval lineární vztah mezi úrovní socioekonomického vývoje³ a měrami rozvodovosti v provinciích. Úroveň rozvodovosti v některých provinciích mohly též ovlivnit domluvené sňatky nebo sňatky uzavírané v nízkém věku, u kterých bývá vyšší riziko rozvodu. Z pohledu vývoje rozvodovosti mezi lety 1982 a 1990, ve většině provincií, stejně jako v celé Číně, panoval rostoucí trend, avšak tempo růstu se mezi provinciemi lišilo (Zeng, 2000, str. 218).

O vztah mezi úrovní rozvodovosti a jinými sociálními ukazateli se zajímal ku příkladu Lester (1999). Ten ve své studii použil metodu Pearsonovy korelace pro určení souvislosti mezi mírou rozvodovosti a mírou nezaměstnanosti, velikostí populace, „mírou vražednosti“, podílem osob v poproduktivním věku, mírou porodnosti, mírou úmrtnosti, podílem dětské složky, mírou sňatečnosti, migračním saldem, mediánovým věkem populace, podílem osob s římskokatolickým vyznáním, indexem maskulinity, mírou kojenecké úmrtnosti, hustotou zalidnění, příjmem na osobu, mírou kriminality, podílem žen na pracovním trhu a mírou sebevražd. Výzkum byl proveden pro vybrané státy a jejich územní jednotky: Finsko (12 provincií, data za roky 1988–1990), Francie (95 departmentů, 1970), Maďarsko (19 žup, 1985), Japonsko (46 prefektur, 1970), Švýcarsko (26 kantonů, 1990), Taiwan (21 okresů, 1980) a Spojené státy americké (48 států, 1980). Výsledky této základní studie ukázaly, že korelace míry rozvodovosti a dalších ukazatelů se velice lišily stát od státu a že v každé zemi může být pro úroveň rozvodovosti významné něco jiného (Lester, 1999, str. 123–124).

Kalmijn (2007) se ve své práci zaměřil na rozdíly ve sňatečnosti, rozvodovosti a výskytu kohabitací mezi evropskými zeměmi v 90. letech 20. století. Pro vysvětlení diferencí byly posuzovány vlivy genderových rolí, náboženství, vzdělání a ekonomického statusu, neboť tyto vlivy bývají často zkoumány v rámci jednotlivých států a jsou považovány za faktory, které mohou pomoci objasnit úpadek manželství v západních společnostech v poslední době (Kalmijn, 2007, str. 259). Byla zvolena metoda vícenásobné regresní analýzy, kde závislými proměnnými byly úhrnná prvosňatečnost žen, průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku, míra rozvodovosti manželství, míra kohabitace⁴ a vysvětlujícími proměnnými byly ukazatele: podíl žen ekonomicky aktivních ve věku 20–49 let, podíl dospělých osob, které jsou členy církve, „míra účasti na terciárním vzdělávání“, míra nezaměstnanosti, míra sebevražd mužů (Kalmijn, 2007, str. 248). Z analýzy vyplynulo, že největší vliv měly genderové role a religiozita. Vysoká úroveň zaměstnanosti žen souvisela s nízkou úhrnnou prvosňatečností, vysokou úrovní kohabitace a vysokou mírou rozvodovosti manželství. Bylo zjištěno, že ve více pobožných zemích byla menší pravděpodobnost, že se lidé vezmou a rozvedou, navíc v katolických a pravoslavných státech bylo méně pravděpodobné, že lidé budou žít v nesezdaném soužití. Menší, ale stále významná síla vztahu se projevila rovněž u ekonomického statusu, kdy s rostoucí mírou

³ Kvalitativní popis provincie jako „nejméně“, „méně“, „středně“, „více“ nebo „nejvíce“ vyspělá se odvíjí od hodnoty hrubého národního produktu na obyvatele a podílu negramotných či pologramotných ve věku 15+ (Zeng, 2000, str. 218)

⁴ Na základě dat z šetření – podíl všech „svazků“, které začaly jako kohabitace a podíl osob ve věku 18–50 let, které jsou nyní „ve svazku“ a někdy předtím kohabitovaly (Kalmijn, 2007, str. 248)

nezaměstnanosti klesala úhrnná prvosňatečnost, ale na míru rozvodovosti měla míra nezaměstnanosti malý vliv a na průměrný věk při prvním sňatku nepůsobila vůbec. Vysoká „míra účasti na terciárním vzdělávání“ neměla souvislost s pozdním prvním sňatkem nebo s nízkou úhrnnou prvosňatečností, ale naopak terciární vzdělávání bylo pozitivně spojeno s mírou rozvodovosti a s úhrnnou prvosňatečností. Existovala i pozitivní spojitost mezi mírou sebevražd a mírou rozvodovosti (Kalmijn, 2007, str. 259–260).

Tato diplomová práce navazuje na mou bakalářskou práci, kde byly analyzovány regionální rozdíly ve skladbě obyvatelstva dle věku a rodinného stavu v okresech České republiky v letech 1970–2011. Bylo zjištěno, že pohraniční okresy (zejména okresy severozápadních Čech, dále okresy Karviná, Bruntál, Český Krumlov, Tachov aj.) měly zejména v letech 1970 a 1991 mladší věkovou strukturu populace, což potvrdil i ukazatel index stárí⁵. Nejvyšších hodnot tohoto ukazatele ze všech okresů dosahovala hlavně oblast středních, východních Čech a Prahy. V roce 2011 nabýval index stárí nejvyšších hodnot v okresech největších měst Česka (Hlavní město Praha, Brno-město, Plzeň-město) (Remiášová, 2018, str. 35). V populaci ve věku 15+ žilo relativně nejvíce osob v manželství a nejméně rozvedených v okresech Vysočiny, opačně tomu bylo v Praze a severozápadních Čechách. V roce 2011 byl vysoký podíl ženatých a vdaných osob i v okresech v zázemí velkých měst. U dvacátníků v důsledku nejen změn v demografickém chování v 90. letech 20. století velmi vzrostlo zastoupení svobodných osob, mezi okresy byl nejvyšší podíl v roce 2011 v Praze, slezských okresech a v okresech v severozápadních Čechách (Remiášová, 2018, str. 51). Bakalářská práce pro doplnění okrajově zmiňuje vývoj počtu sňatků, ukazatel počet sňatků na 1000 obyvatel a průměrný věk při sňatku a prvním sňatku v okresech Česka v letech 1970–2011.

V rámci akademických prací se tématu sňatečnosti v České republice věnoval například Vypllel (2016), jenž zkoumal vývoj sňatečnosti svobodných v Česku v letech 1961–2014 prostřednictvím ukazatelů z jednovýchodných tabulek sňatečnosti svobodných, které byly poprvé vypracovány dle jednotné metodiky. Rozvodovostí v České republice v letech 1950–2013 se zabývala Hubálovská (2015), jež sledovala vývoj rozvodovosti pomocí struktury obyvatelstva dle rodinného stavu, vývoje počtu rozvodů, hrubé míry rozvodovosti, úhrnné rozvodovosti, redukovaných měr rozvodovosti dle délky trvání manželství aj., mimo to řešila i rozvodovost vybraných sňatkových kohort a rozvodovost v mezinárodním srovnání. Na evropské úrovni sňatečnost ve vybraných zemích (Bulharsko, Česko, Francie, Polsko, Španělsko, Švédsko) na konci 20. století porovnávala ku příkladu Vondrušková (2010). Zaměřila se při tom na podíly svobodných dle pohlaví a věku, úhrn redukovaných měr sňatečnosti svobodných žen, průměrný věk žen při prvním sňatku, redukované první sňatky a podíl dětí narozených mimo manželství. Suttrová (2014) zkoumala rozvodovost v evropském srovnání v letech 1980–2012. V rámci výzkumu popisuje hrubou míru rozvodovosti, index rozvodovosti, úhrnnou rozvodovost a podíl rozvedených osob dle pohlaví a věku v evropských zemích, u vybraných států také míru rozvodovosti dle délky uplynulé od sňatku.

⁵ Poměr osob ve věku 60+ a osob ve věku 0–14

2.4 Výzkumné otázky

Na základě studia výše uvedené i další literatury pojednávající o demografických jevech sňatečnost a rozvodovost a také o jejich regionální diferenciaci bude mít výzkum v této diplomové práci charakter základní studie a přehledu o regionálních rozdílech sňatečnosti a rozvodovosti v České republice z dlouhodobého pohledu, a to i kvůli nedávné pozoruhodné historii českého státu. Diplomová práce pak může posloužit jako výchozí materiál pro budoucí studium regionálních odlišností (nejen) procesů uzavírání sňatků a zániku manželství, které nemusí být omezeno pouze na území České republiky.

Vzhledem k povaze datového souboru, jenž bude pro výzkum zejména využit, tj. data malých územních celků (okresů) a ne vždy jejich úplná dostupnost, poměrně dlouhý časový horizont (období mezi lety 1970–2011) a větší časové rozestupy mezi studovanými roky (data z let 1970, 1991 a 2011), budou počítány a hodnoceny především základní ukazatele sňatečnosti a rozvodovosti a bude sledován jejich vývoj. Otázky, kterými se bude výzkum této diplomové práce zabývat, proto zní následovně:

- 1) Existovaly v České republice (významné) rozdíly mezi okresy z pohledu sňatečnosti a rozvodovosti, a jaký byl jejich vývoj v letech 1970–2011?
- 2) Jaké okresy či regiony České republiky se nejvíce odlišovaly z hlediska úrovně sňatečnosti a rozvodovosti jejich populace v letech 1970–2011?
- 3) Jaký byl vztah mezi úrovní rozvodovosti a jinými charakteristikami populace v okresech České republiky v letech 1970–2011?

Kapitola 3

Zdroje dat, územní změny okresů a legislativní změny v České republice v letech 1970–2011

V této části práce je popsáno, z jakých zdrojů byla data pro výzkum čerpána, jak a kdy byly upravovány hranice okresů a jaké významné změny v legislativě v České republice nastaly mezi lety 1970 a 2011.

3.1 Data a územní změny okresů v letech 1970–2011

Pro tuto diplomovou práci byla základním souborem data, která byla shromážděna v rámci mé bakalářské práce s názvem *Analýza regionální diferenciace skladby obyvatelstva dle rodinného stavu v České republice v období 1970–2011* z roku 2018. Jedná se o pohlavně věkové⁶ složení obyvatelstva dle rodinného stavu za jednotlivé okresy, Hlavní město Praha a Českou republiku vycházející ze Sčítání lidu, domů a bytů z let 1970, 1991 a 2011. Z cenzů byly využity i struktury populace okresů dle dalších charakteristik. Dále se v textu pracuje s údaji z Demografických ročenek České republiky v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013, z Demografických ročenek okresů České republiky 1991–2006 a 2007–2016 a z Demografických ročenek krajů České republiky 1991–2006 a 2006–2015 (pro Hlavní město Praha a Česko). Některé využité informace byly získány z online Veřejné databáze ČSÚ.

Mezi lety 1970 a 2011 proběhly určité úpravy hranic okresů. Tyto změny mohly také ovlivnit výsledky analýzy v této diplomové práci.

3.1.1 Zdroje dat

Data ze sčítání jsou platná pokaždé k jinému rozhodnému okamžiku, v roce 1970 k půlnoci ze 30.11. na 1. 12. 1970 (Československé sčítání lidu 1970, 2010), v roce 1991 k půlnoci ze 2.3. na 3. 3. 1991 (Československé sčítání lidu 1991, 2017) a v roce 2011 k půlnoci ze 25.3. na 26.3. 2011 (Informace o sčítání, 2020). Kromě toho se cenzy lišily i souborem populace, která byla

⁶ Věkové skupiny 0–14 let, dále pětileté věkové kategorie do věku 59 let, 60–69 let, 70–79 let a 80+

sčítána. Zatímco v letech 1970 a 1991 byly informace získány pro trvale bydlící obyvatelstvo⁷ (přítomné i nepřítomné), v roce 2011 byly zjišťovány údaje osob s místem obvyklého pobytu⁸ na území České republiky.

Kromě zmíněné věkové pohlavní struktury populace okresů dle rodinného stavu byla ze sčítání využita data o nezaměstnanosti obyvatel (SLDB 1970, 1991 a 2011), data o religiozitě a vzdělání obyvatel (SLDB 1991 a 2011⁹), data týkající se struktury rodin a domácností (SLDB 1970¹⁰, 1991, 2011¹¹), data o nesezdaných soužitích (SLDB 2001 a 2011¹²) a data o rozloze okresů (SLDB 1970, 1991 a 2011).

Z Demografických ročenek České republiky v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013 byly převzaty počty sňatků a rozvodů, počty sňatků na 1000 obyvatel, počty rozvodů na 1000 obyvatel, počty živě narozených na 1000 obyvatel, počty zemřelých na 1000 obyvatel, počty přistěhovaných na 1000 obyvatel, počty vystěhovaných na 1000 obyvatel a počty rozvodů na 100 sňatků. Z Demografických ročenek okresů České republiky 1991–2006 a 2007–2016 a z Demografických ročenek krajů České republiky 1991–2006 a 2006–2015 (pro Hlavní město Praha a Česko) byly převzaty údaje o průměrném věku při prvním sňatku pro roky 1991 a 2011 a údaje o průměrném věku při prvním rozvodu pro roky 1992¹³ a 2011. Pro vybrané okresy byly z Demografických ročenek okresů České republiky 1991–2006 a 2007–2016 a z Demografických ročenek krajů České republiky 1991–2006 a 2006–2015 (pro Hlavní město Praha) převzaty pro roky 1991–1993 a 2009–2013 počty sňatků dle věku ženicha či nevěsty. Demografické ročenky jsou platné ke konci kalendářního roku (31. 12.).

Z online Veřejné databáze ČSÚ byly vygenerovány počty zjištěných trestných činů v okresech v letech 2009–2013.

3.1.2 Územní změny okresů České republiky v letech 1970–2011

Analýza v této diplomové práci je zaměřena na okresy České republiky v letech 1970–2011, aby vynikly regionální odlišnosti ve sňatečnosti a rozvodovosti v rámci Česka a jejich vývoj v průběhu času, navíc na úrovni okresů nenastaly tak rozsáhlé územní změny jako na úrovni krajů během let 1970–2011. Do analýzy je zařazeno samozřejmě i Hlavní město Praha, ačkoliv „Hlavní město Praha jakožto obec, okres i kraj zároveň je svým postavením odlišné od ostatních regionů“ (Praha jako územní statistická jednotka, 2019).

⁷ „Z hlediska sčítání měl institut trvalého pobytu několik výhod. Byl ošetřen zákonem a k trvalému pobytu musel být občan přihlášen pouze v jednom místě (což zajišťovalo úplnost sčítání)“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 73)

⁸ „Obvyklý pobyt se nachází v místě, kde osoba obvykle tráví období svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod. a kde je členem konkrétní domácnosti. Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby – viz § 115 Zákona č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník.“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 73)

⁹ Při sčítání v roce 1970 nebylo náboženské vyznání zjišťováno (Kalibová, 1997, str. 10); data za okresy o vzdělání obyvatel ze SLDB 1970 nejsou dostupná

¹⁰ V roce 1970 na úrovni krajů (na úrovni okresů nedostupná)

¹¹ Do sčítání v roce 2001 základní jednotkou domácností cenové domácnosti, v roce 2011 „vzhledem ke změně organizace, způsobu sběru, a především automatickému zpracování dat sčítání 2011 byla jako nejnižší odvozená jednotka domácností konstruována domácnost hospodařící“ (Habartová, 2015)

¹² Data za okresy o nesezdaných soužitích v letech 1991 a 1970 nedostupná

¹³ Údaje o průměrném věku při prvním rozvodu v okresech uváděny v ročenkách až od roku 1992, pro rok 1970 údaje o průměrném věku při prvním sňatku a prvním rozvodu v okresech nedostupné

Územní změny okresů během zkoumaného údobí mohly mít také svůj vliv na zjištěné výsledky, zejména pokud změny okresních hranic zahrnovaly sídla. Změnám rozlohy na úrovni okresů v letech 1970–2011 jsem se věnovala již v mé bakalářské práci, kde jsou podrobněji popsány plošné změny okresů v kilometrech čtverečních, zde jsou úpravy území okresů popisovány z hlediska času (tj. v jakém roce k nim došlo).

Území Hlavního města Prahy bylo naposledy rozšířeno 1.7. 1974, kdy byly připojeny okolní obce, a rozloha Prahy tak vzrostla z 290,7 km² na 495,7 km² (Historie hlavního města Prahy, 2021).

Níže popsané změny hranic okresů byly čerpány z knihy Štěpána Mlezivy (2010): *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*.

Mezi lety 1970 a 1990 se ve Středočeském kraji (viz tabulka 1) změnila hranice v roce 1974 (především v souvislosti se zvětšováním Prahy) u okresů Benešov, Beroun, Kladno, Praha-východ, Praha-západ a Příbram. V Jihočeském kraji zaznamenaly územní úpravy okresy Pelhřimov v roce 1976, Písek v roce 1990, Prachovice v roce 1978, Tábor v roce 1976. V Západočeském kraji se změny v rozloze týkaly okresů Klatovy v roce 1978, Plzeň-město v roce 1970 a 1976, Plzeň-jih v roce 1970 a 1976 a Plzeň-sever v roce 1976. V Severočeském kraji byly úpravy území evidovány jen u okresů Jablonec nad Nisou a Liberec v roce 1980. Ve Východočeském kraji byly upraveny hranice okresů Náchod a Trutnov v roce 1971 a 1972. V Jihomoravském kraji se plošně změnila okresy Brno-město a Brno-venkov v roce 1971 a 1980, Hodonín v roce 1971, Uherské Hradiště v roce 1971 a 1976 a Zlín¹⁴ v roce 1976 a v Severomoravském kraji okresy Frýdek-Místek v roce 1975, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Šumperk v roce 1976 a Ostrava-město v roce 1975 a 1976.

V 90. letech 20. století proběhla korekce hranic v okresech Benešov, Kolín, Nymburk, Praha-východ a Praha-západ v roce 1996 (Středočeský kraj), Písek a Tábor v roce 1990 (Jihočeský kraj), Brno-venkov a Břeclav v roce 1996 (Jihomoravský kraj), Bruntál a Šumperk v roce 1996 (Severomoravský kraj). Změna rozlohy okresů Bruntál a Šumperk souvisela s nově vytvořeným okresem Jeseník, „který vznikl 1. 1. 1996 vyčleněním z okresů Šumperk a Bruntál“ (Krajská správa ČSÚ v Olomouci, 2021). V této práci jsou data okresu Jeseník z roku 2011 přičtena¹⁵ k datům okresu Šumperk pro lepší srovnání ve sledovaném časovém období.

¹⁴ Od roku 1949 do roku 1990 nazýván Gottwaldov (Mleziva, 2010, str. 377), v této práci uváděn název Zlín pro celé sledované období

¹⁵ Průměrné věky při prvním sňatku a prvním rozvodu vzaty za okres Šumperk

Tabulka 1: Kraje a okresy ČR v roce 1970 a 1991 ke dni sčítání

Kraj	Okresy
Hlavní město Praha	
Středočeský	Benešov, Beroun, Mladá Boleslav, Kutná Hora, Kladno, Kolín, Mělník, Nymburk, Praha-východ, Praha-západ, Příbram, Rakovník
Jihočeský	České Budějovice, Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Pelhřimov, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor
Západočeský	Plzeň-město, Domažlice, Cheb, Klatovy, Plzeň-jih, Plzeň-sever, Rokycany, Sokolov, Tachov, Karlovy Vary
Severočeský	Děčín, Chomutov, Jablonec nad Nisou, Liberec, Česká Lípa, Litoměřice, Louny, Most, Teplice, Ústí nad Labem
Východočeský	Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Chrudim, Jičín, Náchod, Pardubice, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Svitavy, Trutnov, Ústí nad Orlicí
Jihomoravský	Blansko, Brno-město, Brno-venkov, Břeclav, Hodonín, Uherské Hradiště, Jihlava, Kroměříž, Prostějov, Třebíč, Vyškov, Zlín, Znojmo, Žďár nad Sázavou
Severomoravský	Bruntál, Frýdek-Místek, Nový Jičín, Karviná, Olomouc, Opava, Přerov, Šumperk, Vsetín, Ostrava-město

Převzato z: Remiášová, 2018, str. 10

Zdroj: Mleziva, 2010

Tabulka 2: Kraje a okresy ČR k 1.1. 2011

Kraj	Okresy
Hlavní město Praha	
Středočeský	Benešov, Beroun, Kladno, Kutná Hora, Kolín, Mělník, Mladá Boleslav, Nymburk, Praha-východ, Praha-západ, Příbram, Rakovník
Jihočeský	České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Prachatice, Strakonice, Tábor
Plzeňský	Domažlice, Klatovy, Plzeň-město, Plzeň-jih, Plzeň-sever, Rokycany, Tachov
Karlovarský	Cheb, Karlovy Vary, Sokolov
Ústecký	Děčín, Chomutov, Litoměřice, Louny, Most, Teplice, Ústí nad Labem
Liberecký	Česká Lípa, Jablonec nad Nisou, Liberec, Semily
Královéhradecký	Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov
Pardubický	Chrudim, Pardubice, Svitavy, Ústí nad Orlicí
Vysočina	Havlíčkův Brod, Jihlava, Pelhřimov, Třebíč, Žďár nad Sázavou
Jihomoravský	Blansko, Brno-město, Brno-venkov, Břeclav, Hodonín, Vyškov, Znojmo
Olomoucký	Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov, Šumperk
Zlínský	Kroměříž, Uherské Hradiště, Vsetín, Zlín
Moravskoslezský	Bruntál, Frýdek-Místek, Karviná, Nový Jičín, Opava, Ostrava-město

Převzato z: Remiášová, 2018, str. 10

Zdroj: Demografická příručka – 2011, 2012

Na počátku 21. století proběhly úpravy hranic (viz tabulka 2) ve Středočeském kraji u okresů Benešov v roce 2000 a 2006, Kutná Hora v roce 2000, Praha-východ v roce 2006; v Plzeňském kraji u okresů Plzeň-město v roce 2003, Plzeň-jih v roce 2003, Plzeň-sever v roce 2000 a 2003, Tachov v roce 2000; v Kraji Vysočina u okresů Třebíč a Žďár nad Sázavou v roce 2005; v Jihomoravském kraji u okresu Brno-venkov v roce 2005; v Olomouckém kraji u okresu Olomouc v roce 2005; v Moravskoslezském kraji u okresu Bruntál v roce 2005.

V územním členění České republiky bylo podstatné zrušení okresních úřadů k 31. 12. 2002 a zavedení správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP) od 1. 1. 2003, které převzaly většinu úkonů dříve vykonávaných okresními úřady. Obvody ORP „do konce roku 2006 nebyly ve většině případů skladebné do okresů“, proto „k 1. lednu 2007 došlo ke změně území okresů tak, aby správní obvody byly do okresů skladebné“ (Český statistický úřad, 2007, s. 10). Tyto změny se dotkly většiny okresů. Kromě správních obvodů obcí s rozšířenou působností vznikly

ve stejné době i správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ), jež rovněž v menší míře nahradily bývalé okresní úřady. U obou těchto celků došlo k územním úpravám k 1.1. 2005 (u 24 ORP a 25 POÚ) (Český statistický úřad, 2007, s. 10), což zapříčinilo změnu hranic některých okresů v roce 2005. Po roce 2007 již žádné změny hranic okresů nenastaly.

Žádné změny rozlohy v letech 1970–2011 neproběhly u okresů Havlíčkův Brod, Děčín, Jindřichův Hradec, Chomutov, Jičín, Český Krumlov, Litoměřice, Louny, Most, Prostějov, Přerov, Rokycany, Semily, Sokolov, Strakonice, Teplice, Ústí nad Labem a Vsetín.

3.2 Důležité legislativní změny v České republice v letech 1970–2011

Kromě územních změn okresů byly v daném období klíčové i určité změny v legislativě týkající se nejen sňatků a rozvodů.

Samozřejmě největší změnou byl politický převrat v roce 1989, kdy skončil komunistický režim a byl nahrazen demokratickým systémem vládnutí. Tento přelom měl dopad na celou společnost. I v souvislosti s ním jsou spojovány změny demografického chování české populace pozorované od 90. let 20. století. Lidem se náhle naskytly nové příležitosti seberealizace v různých oblastech života (vzdělávání, kariéra, podnikání, cestování aj.), proto mimo jiné začali odkládat manželství a založení rodiny do vyššího věku, či dokonce sňatek ani neuzavírat nebo děti nemít vůbec.

Již v roce 1950 byl zaveden obligatorní civilní sňatek, církevní sňatek byl zakázán (Kučera, 1994, str. 96) a byl znovu umožněn až v roce 1992 (Telec, 2006, str. 52). V roce 1973 začaly být novomanželům poskytovány výhodné půjčky, které byly roku 1991 zrušeny (Kučera, 1994, str. 88). Zkraje 90. let 20. století byla taktéž zkrácena vojenská prezenční služba (Pavlík, 2002, str. 23), základní vojenská služba byla zrušena v roce 2005 (Ministerstvo obrany České republiky, 2004).

V 60. letech 20. století byla nastolena vcelku liberální rozvodová legislativa. V roce 1973 byly zrušeny rozvodové komise existující od roku 1964 (Pavlík, 2002, str. 33). V téže roce došlo také ke zrušení předběžného řízení o smíření manželů (Kučera, 1994, str. 96). V závěru 20. století (rok 1998) byl přijatý nový zákon o rodině, který „významně změnil rozvodovou legislativu, především zavedl rozvod po vzájemné dohodě“. Novela také „omezila rozvody, které by byly v rozporu se zájmy nezletilých dětí (Pavlík, 2002, str. 34).

Kapitola 4

Metodika

V kapitolách Regionální diferenciacie sňatečnosti a Regionální diferenciacie rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011 (a také v kapitole Sňatečnost a rozvodovost v ČR v letech 1970–2011) jsou pro popsání regionálních rozdílů a jejich vývoje užity elementární ukazatele těchto demografických procesů. Konkrétně je zde například uveden počet sňatků (resp. rozvodů) a počet sňatků (resp. rozvodů) na 1000 obyvatel. Tyto údaje jsou převzaty z Demografických ročenek České republiky (pramenná díla) z let 1968, 1969, 1970, 1971 a 1972, dále z let 1989, 1990, 1991, 1992, 1993 a z let 2009, 2010, 2011, 2012, 2013. Z důvodu analyzování malých územních celků (okresů) a tedy možného vlivu kolísání hodnot z roku na rok jsou spočteny 5leté průměry těchto ukazatelů pro roky 1968–1972, roky 1989–1993 a roky 2009–2013. Tyto pětice byly zvoleny tak, aby roky sčítání (1970, 1991 a 2011), které jsou v této práci primárně porovnávány, byly prostředními roky v těchto 5letých obdobích. Aritmetický průměr ($\bar{a}$) se spočte například dle vzorce (Kladivo, 2013, str. 18):

$$\bar{a} = \frac{\sum_{i=1}^n a_i}{n},$$

kde a_i je „prvek statistického souboru“ a n „rozsah souboru“ (Kladivo, 2013, str. 17). Zde byla tedy suma počtu sňatků a rozvodů a suma počtu sňatků a rozvodů na 1000 obyvatel za pět let (roky 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013) vydělena pěti. U počtů sňatků a rozvodů byly spočteny i indexy neboli vzájemné poměry 5letých průměrů počtu sňatků (resp. rozvodů).

Počet sňatků a počet rozvodů na 1000 obyvatel nebo také hrubé míry sňatečnosti a rozvodovosti „vyjadřují počet příslušných demografických událostí na celkový počet obyvatel středního stavu (tj. ke středu období), uvádí se zpravidla v promile, čili v přepočtu na 1 000 obyvatel daného území v daném čase“ (Pohyb obyvatelstva - Metodika, 2021).

Průměrný věk při prvním sňatku a při prvním rozvodu byl vzat z Demografických ročenek okresů České republiky 1991–2006 a 2007–2016 a z Demografických ročenek krajů České republiky 1991–2006 a 2006–2015 (data za Hlavní město Praha a celou Českou republiku). V této práci je komentován průměrný věk při prvním sňatku v roce 1991 a 2011 a průměrný věk při prvním rozvodu v roce 1992 a 2011 (údaje o průměrném věku při prvním rozvodu v roce 1991 nejsou dostupné). Průměrný věk při prvním sňatku a prvním rozvodu v okresech v roce 1970 není k dispozici.

4.1 Metodika v kapitole Regionální diferenciace sňatečnosti v okresech ČR v letech 1970–2011

V kapitole Regionální diferenciace sňatečnosti v okresech ČR v letech 1970–2011 je dále uváděn počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let. Tento ukazatel je vypočítán dle vzorce, jak uvádí (Shryock, 1976, str. 336):

$$\frac{M}{P_{15+,f}^{un}} \times 1000.$$

Písmeno M značí počet sňatků a $P_{15+,f}^{un}$ populaci nevdaných žen (součet svobodných, rozvedených a ovdovělých) ve věku 15 a více let. V této práci byl dosazen do čitatele 5letý průměr počtu sňatků (1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013) a do jmenovatele počet nevdaných žen ve věku 15 a více let na základě dat ze SLDB 1970, 1991, 2011.

Část textu je věnována struktuře rodin a domácností, která rovněž vychází z výsledků sčítání v roce 1970, 1991 a 2011. Pro roky 1970 a 1991 je popisována struktura cenзовých domácností, v roce 2011 struktura hospodařících domácností (podíly jednotlivých typů domácností na celkovém počtu cenзовých, resp. hospodařících domácností). V letech 1961–2001 byly při sčítání základní jednotkou domácností cenзовé domácnosti, což je „nejmenší skupina osob, spjatá společným bydlením, společným hospodařením a většinou i příbuzenskými vztahy“ (SLDB 2001 - kraj Vysočina, 2003) a člení se na:

- „Domácnost rodinná - úplná rodina (manželský pár resp. soužití druha a družky – tzv. faktické manželství – bez dětí nebo s dětmi)“
- „Domácnost rodinná - neúplná rodina (jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem)“
- „Vícečlenná nerodinná domácnost (dvě nebo více osob příbuzných i nepříbuzných, společně hospodařících, které tvoří rodinnou domácnost)“
- „Domácnost jednotlivce“.

V roce 2011 se staly základní jednotkou domácností hospodařící domácnosti, poněvadž „způsob sběru formulářů a pořízení dat umožnily získání informací o vzájemných vztazích pouze v rámci hospodařící domácnosti, proto v roce 2011 nebylo možné zpracovat údaje o domácnostech cenзовých“ (Metodika SLDB 2011, 2015). Hospodařící domácnost „tvoří osoby, které společně hospodaří, tj. společně hradí výdaje domácnosti, jako je strava, náklady na bydlení aj., společné hospodaření se vztahuje i na děti, které do příslušné domácnosti patří, i když samy na výdaje domácnosti nepřispívají“ (Metodika SLDB 2011, 2015). Hospodařící domácnosti v roce 2011 lze rozdělit na (Metodika SLDB 2011, 2015):

- „Domácnost rodinná – tvořená 1 úplnou rodinou (manželský pár, neformální soužití druha a družky – tzv. faktické manželství, registrované partnerství, příp. neformální soužití osob stejného pohlaví – tzv. faktické partnerství, a to ve všech případech s dětmi nebo bez dětí)“
- „Domácnost rodinná – tvořená 1 neúplnou rodinou (jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem)“
- „Domácnost rodinná – tvořená 2 a více rodinami“

- „Domácnost nerodinná vícečlenná (dvě nebo více osob příbuzných i nepříbuzných, společně hospodařících, které tvoří rodinnou domácnost; mezi nerodinné vícečlenné domácnosti patří také domácnost prarodiče/prarodičů s vnoučaty)“
- „Domácnost jednotlivce“.

V roce 1970 je popisována struktura rodin a domácností pouze na úrovni krajů, protože data o domácnostech na úrovni okresů nejsou dostupná.

Zmiňována jsou též nesezdaná soužití a jejich zastoupení v rámci rodin a domácností v roce 2001 a 2011. V roce 2001 je vyjádřen podíl faktických manželství z počtu úplných rodin a v roce 2011 podíl faktických manželství z hospodařících domácností tvořené 1 rodinou. Data o nesezdaných soužitích v okresech ČR ze sčítání v letech 1970 a 1991 nejsou dostupné.

Pro vybrané okresy byl spočítán ukazatel singulate mean age at marriage (SMAM), který odvodil John Hajnal v roce 1953¹⁶, a udává průměrný počet let, který prožije daná osoba (jež uzavře sňatek do věku 50 let) ve svobodném stavu (World Fertility Report 2012, 2013). Například Populační divize OSN ho formulovala takto (World Fertility Report 2012, 2013):

$$A = 15 + \sum_{a=15-19}^{45-49} S_a * 5$$

$$B = (S_{45-49} + S_{50-54})/2$$

$$C = 1 - B$$

$$D = 50 * B$$

$$SMAM = (A - D)/C,$$

přičemž A značí počet človekorožů prožitých ve svobodném stavu, S_a podíl svobodných ve věkové skupině a , B odhad podílu svobodných ve věku 50 let, C odhad podílu alespoň jednou ženatých/vdaných do věku 50 let, D počet človekorožů prožitých ve svobodném stavu u trvale svobodných a $SMAM$ je výsledný ukazatel singulate mean age at marriage. V této práci tak byly pro výpočet SMAM využity struktury populace dle pohlaví, věku a rodinného stavu vybraných okresů vycházejících ze sčítání v letech 1970, 1991 a 2011.

Pro nastínění intenzity sňatečnosti ve vybraných okresech byly dle datových možností spočteny redukované míry sňatečnosti mužů a žen ve věku 15–49 let (pro 5leté věkové skupiny), úhrnná sňatečnost ve věku 15–49 let a míry sňatečnosti neženatých mužů a nevdaných žen ve věku 15–49 let (pro 5leté věkové skupiny) pro roky 1991 a 2011, udávané v promilích (na 1000 osob). Shryock (1976, str. 336 a 337) stanovuje redukované míry sňatečnosti dle pohlaví a věku a úhrnnou sňatečnost následovně:

$$\mu_b = \frac{M_b^{m \text{ nebo } \text{ž}}}{P_b^{m \text{ nebo } \text{ž}}} \times 1000$$

$$TMR = \sum_{b=15-19}^{\infty} \frac{M_b^{m \text{ nebo } \text{ž}}}{P_b^{m \text{ nebo } \text{ž}}} \times 1000$$

kde μ_b znamená redukovanou míru sňatečnosti mužů či žen v dané věkové skupině, $M_b^{m \text{ nebo } \text{ž}}$ počet sňatků dle věkové skupiny ženicha nebo nevěsty, $P_b^{m \text{ nebo } \text{ž}}$ celkový počet mužů nebo žen v dané věkové skupině a TMR úhrnnou sňatečnost. Míry sňatečnosti nevdaných (tj. svobodných,

¹⁶ HAJNAL, John, 1953. Age at marriage and proportion marrying. Population Studies. 7(2), 111–136.

rozvedených a ovdovělých) žen podle věku jsou počítány jako „počet sňatků žen v dané věkové kategorii na 1 000 nevdaných žen středního stavu v dané věkové kategorii“ (Demografická příručka - 2019, 2020, str. 3). Totéž platí i pro míry sňatečnosti neženatých (tj. svobodných, rozvedených a ovdovělých) mužů. V tomto textu jsou tyto výpočty upraveny dle dostupných dat vybraných okresů v letech 1991 a 2011. Počty sňatků dle věku ženicha či nevěsty byly převzaty z Demografických ročenek okresů České republiky 1991–2006 a 2007–2016 a z Demografických ročenek krajů České republiky 1991–2006 a 2006–2015, kde jsou sňatky dle věku ženicha či nevěsty uváděny pro věkové skupiny 16–17 a 18–19 let, dále pro 5leté věkové skupiny do 39 let, pro 10leté věkové skupiny od věku 40 let a pro skupinu 80+. Pro účely této práce byly využity údaje o sňatcích ve věku 16–49 let, neboť analýza sňatečnosti se provádí obvykle do věku 50 let, poněvadž „pro demografickou reprodukci mají význam sňatky do určitého věku“ (Pavlík, 1986, str. 247), a ve vyšším věku jsou (první) sňatky uzavírány ve velmi malé míře (k tomu navíc zde malé územní celky – okresy). Počty sňatků dle věku ženicha nebo nevěsty převzatých z Demografických ročenek okresů (krajů) jsou upraveny do 5letých věkových skupin (15–19 až 45–49 let), tj. do stejných věkových skupin, jaké má struktura populace okresů dle pohlaví, věku a rodinného stavu vycházející ze sčítání v roce 1991 a 2011, která je v této diplomové práci zejména využívána. Proto jsou počty sňatků pro věky 16–17 a 18–19 let načteny do společné věkové skupiny 15–19 let a počet sňatků ve věku 40–49 let je rozdělen na poloviny pro věkové skupiny 40–44 let a 45–49 let. Následně je vytvořen 3letý průměr počtů sňatků dle věku ženicha či nevěsty pro roky 1991–1993 (před rokem 1991 podrobné údaje o sňatcích dle věku v okresech nedostupné) a 5letý průměr pro roky 2009–2013 (z důvodů uvedených dříve). Pro oba typy měř jsou zde do jmenovatele dosazeny příslušné počty osob zjištěných při SLDB 1991 a 2011.

4.2 Metodika v kapitole Regionální diferenciací rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011

Kromě již zmiňovaných ukazatelů (počet rozvodů, počet rozvodů na 1000 obyvatel a průměrný věk při prvním rozvodu) je součástí kapitoly Regionální diferenciací rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011 také obecná míra rozvodovosti. Obecná míra je vyjádřena (Shryock, 1976, str. 345) vzorcem:

$$d_{15+} = \frac{D}{P_{15+}} \times 1000,$$

ve kterém d_{15+} představuje obecnou míru rozvodovosti (čili počet rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15 a více let), D počet rozvodů a P_{15+} počet osob ve věku 15 a více let. V tomto textu je při výpočtu pracováno s 5letými průměry počtu rozvodů v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013 a se strukturou populace dle věku pocházející ze SLDB 1970, 1991 a 2011.

Rovněž zde je spočítána míra rozvodovosti manželství, která je definována (Shryock, 1976, str. 345):

$$d_{mar} = \frac{D}{P_{mar}^z} \times 1000,$$

kde d_{mar} je míra rozvodovosti manželství (neboli počet rozvodů na 1000 vdaných žen), D počet rozvodů a P_{mar}^z počet vdaných žen v populaci. Stejně jako u obecné míry rozvodovosti, tak i u míry rozvodovosti manželství byly do vzorce dosazeny 5leté průměry počtu rozvodů

v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013 a počty vdaných žen dle výsledků sčítání 1970, 1991 a 2011.

Tato kapitola také obsahuje část zabývající se indexem rozvodovosti (počtem rozvodů na 100 sňatků), jehož vzoreček vypadá takto (Kalibová, 1997, str. 33):

$$ir = \frac{R}{S} \cdot 100,$$

přičemž ir značí index rozvodovosti, R počet rozvodů a S počet sňatků v daném roce. Hodnoty indexu rozvodovosti v okresech jsou převzaty z Demografických ročenek České republiky (pramenná díla) z let 1968–1972, z let 1989–1993 a z let 2009–2013. V této práci jsou z těchto hodnot vypočteny 5leté průměry pro roky 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013 z důvodu kvalitnějšího porovnání sledovaných časových úseků, stejně jako u předchozích ukazatelů.

Pro vyjádření vztahu mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími charakteristikami populace byl zvolen Spearmanův korelační koeficient (r_S), jenž slouží k „hodnocení určitých forem nelineární závislosti, jedná se o neparametrický korelační koeficient, který je robustní vůči odlehilým hodnotám a obecně odchylkám od normality a pracuje pouze s pořadími pozorovaných hodnot“ (Holčík, Komenda, 2015). Tento koeficient „popisuje, jak dobře vztah veličin X a Y odpovídá monotónní funkci, která může být samozřejmě nelineární“ (Holčík, Komenda, 2015). Spearmanův korelační koeficient může nabývat hodnot jen v intervalu od -1 do 1, „hodnot kolem nuly nabývá Spearmanův korelační koeficient v případě, že pořadí hodnot x_i a y_i jsou náhodně zpřeházená a mezi sledovanými veličinami není žádný vztah, naopak hodnot -1 a 1 nabývá Spearmanův korelační koeficient v případě, že jedna z veličin je monotónní funkcí druhé veličiny“ (Holčík, Komenda, 2015). Spearmanův korelační koeficient je formulován (Holčík, Komenda, 2015):

$$r_S = 1 - \frac{6 \cdot \sum_{i=1}^n d_i^2}{n \cdot (n^2 - 1)},$$

$$d_i = x_{ri} - y_{ri}$$

kde r_S je Spearmanův korelační koeficient, d_i „diference pořadí pozorovaných hodnot“, n velikost souboru, „ x_{ri} jako pořadí hodnoty x_i v rámci vzestupně uspořádaných hodnot $x_1, \dots, x_n$, číslo y_{ri} jako pořadí hodnoty y_i v rámci vzestupně uspořádaných hodnot $y_1, \dots, y_n$ “ (Holčík, Komenda, 2015).

U Spearmanova korelačního koeficientu je nutné posoudit statistickou významnost, testují se dvě hypotézy: $H_0: r_S = 0$ a $H_1: r_S \neq 0$. Jak uvádí Holčík a Komenda (2015), „za platnosti nulové hypotézy pak má statistika Studentovo t rozdělení pravděpodobnosti s $n - 2$ stupni volnosti“, pro oboustrannou alternativu zamítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ ¹⁷, když hodnota testové statistiky přesáhne v absolutní hodnotě kvantil $t_{1-\alpha/2}^{(n-2)}$. Testová statistika je určena vzorcem (Holčík, Komenda, 2015):

$$T = r_S \cdot \sqrt{\frac{n-2}{1-r_S^2}}.$$

V této práci je použit Spearmanův korelační koeficient pro určení vztahu mezi mírou rozvodovosti manželství a následujícími charakteristikami obyvatelstva: hustota zalidnění, index maskulinity v celé populaci, podíl dětské (0–14 let) a poproduktivní (60 a více let) složky na celé

¹⁷ Případně $\alpha = 0,01$

populaci, počet sňatků na 1000 obyvatel, počet živě narozených na 1000 obyvatel, počet zemřelých na 1000 obyvatel, počet přistěhovalých na 1000 obyvatel a počet vystěhovalých na 1000 obyvatel, „nezaměstnanost“ obyvatel, religiozita populace, vzdělanost obyvatelstva a index kriminality.

Spearmanův korelační koeficient je počítán pro hodnoty ukazatelů 76 okresů (včetně Hlavního města Prahy) z let 1970, 1991 a 2011¹⁸.

Hustota zalidnění v okresech ČR byla spočítána na základě dat ze sčítání 1970, 1991 a 2011 a je vyjádřena počtem obyvatel na kilometr čtvereční.

Index maskulinity (počet mužů na 100 žen) v celé populaci okresů je rovněž spočítán z dat sčítání 1970, 1991 a 2011 a je vyjádřen vzorcem (Kalibová, 1997, str. 17):

$$ima = \frac{P^m}{P^z} \cdot 100,$$

kde *ima* označuje index maskulinity, P^m počet mužů a P^z počet žen.

Podíl dětské (0–14 let) a poproduktivní (60 a více let) složky na celém obyvatelstvu v okresech je vypočten z dat SLDB 1970, 1991 a 2011.

Stejně jako ukazatel počet sňatků na 1000 obyvatel, tak i ukazatele počet živě narozených na 1000 obyvatel, počet zemřelých na 1000 obyvatel, počet přistěhovalých na 1000 obyvatel a počet vystěhovalých na 1000 obyvatel jsou převzaty z Demografických ročenek České republiky (pramenná díla) z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013 a následně jsou spočteny 5leté průměry. Do výpočtu Spearmanova korelačního koeficientu tedy vstupují 5leté průměry těchto ukazatelů (za roky 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013).

Jednou z charakteristik populace, u níž je také zkoumán vztah s mírou rozvodovosti manželství v okresech ČR, je „nezaměstnanost“. Kvůli různé dostupnosti dat na úrovni okresů pro sledované roky (1970, 1991 a 2011), je do výpočtu Spearmanova korelačního koeficientu zahrnut v každém roce zahrnut jiný ukazatel. Do výpočtu Spearmanova korelačního koeficientu pro rok 1970 vstupuje doplněk podílu ekonomicky aktivních v produktivním věku z obyvatelstva v produktivním věku, který je spočítán na základě dat ze SLDB 1970. Pro rok 1991 je převzat z výsledků SLDB 1991 podíl hledajících zaměstnání z úhrnu ekonomicky aktivních¹⁹. Pro rok 2011 je z dat sčítání 2011 vypočítán podíl nezaměstnaných z ekonomicky aktivních²⁰.

Religiozita populace je zde vyjádřena jako podíl věřících osob z celkového počtu osob v okresech v letech 1991 a 2011. V roce 1991 je spočten na základě výsledků sčítání podíl obyvatelstva s náboženským vyznáním²¹ z celkového počtu obyvatel a v roce 2011 podíl

¹⁸ V roce 2011 data okresu Jeseník přičtena k datům okresu Šumperk

¹⁹ „Za ekonomicky aktivní se považovaly všechny osoby, které byly v rozhodný okamžik sčítání v pracovním, členském, služebním nebo obdobném poměru k nějaké organizaci, družstvu, soukromé osobě nebo jinému právnímu subjektu, zaměstnavatelé, pomáhající, hledající zaměstnání, osoby samostatně činné (soukromě hospodařící rolníci, řemeslníci, živnostníci apod.), a to bez ohledu na délku pracovního úvazku.“, „Osoby hledající zaměstnání zahrnovaly všechny nezaměstnané hledající zaměstnání bez ohledu na to, zda byli či nebyli registrováni na pracovním úřadě a zda pobírali příspěvek.“ (Pramenné dílo 1991, 1995, str. 348)

²⁰ „Ekonomicky aktivní jsou všechny osoby představující pracovní sílu – zaměstnaní (pracující) a nezaměstnaní“, „Nezaměstnané jsou všechny osoby ve věku 15 a více let, které byly v rozhodný okamžik sčítání bez práce, hledaly aktivně práci a byly připraveny k nástupu do práce“ (Metodika SLDB 2011, 2015)

²¹ „Náboženským vyznáním se rozuměla účast na náboženském životě některé církve nebo vztah k ní. Každý občan se mohl svobodně rozhodnout, ke kterému náboženskému vyznání se přihlásí, nebo zda uvede, že je bez vyznání, příp. otázku nevyplní“ (Pramenné dílo 1991, 1995, str. 347)

věřících²² (hlásící i nehlásící se k církvi, náboženské společnosti) z celkového počtu obyvatel. Při sčítání v roce 1970 se náboženská víra obyvatel nezjišťovala (Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu, 2014, str. 4).

Z hlediska vzdělanosti populace okresů je do výpočtů zahrnut podíl osob s nejvyšším dosaženým základním a vysokoškolským vzděláním z celkového počtu osob ve věku 15 a více let v letech 1991²³ a 2011²⁴, který je vypočítán z dat sčítání. Data o vzdělání obyvatel v okresech v roce 1970 nejsou dostupná.

Pro rok 2011 je spočítán také Spearmanův korelační koeficient mezi mírou rozvodovosti manželství a indexem kriminality, ten udává „počet zjištěných skutků za zvolené období, přepočtený na 10 000 obyvatel“ (Mapakriminality.cz, 2020). Zde je index kriminality počítán jako poměr 5letého průměru zjištěných trestných činů z let 2009–2013 na 1000 obyvatel (dle výsledků sčítání v roce 2011). Údaje o zjištěných trestných činech v okresech nejsou pro dřívější sledované roky (1970, 1991) dostupné.

Pro základní přehled o všech ukazatelích a jejich hodnotách v okresech České republiky, pro něž je počítán Spearmanův korelační koeficient, je uvedena jejich deskriptivní statistika, konkrétně minimum, maximum, variační rozpětí, průměr a směrodatná odchylka. Průměr je již definován výše, ostatní je dáno vzorcem (Kladivo, 2013, str. 12):

$$R = c_{max} - c_{min}$$
$$s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (c_i - \bar{c})^2}{n}},$$

přičemž R je variační rozpětí, c_{max} maximální hodnota (maximum) a c_{min} minimální hodnota (minimum) sledovaného souboru, s směrodatná odchylka, n „rozsah souboru“, c_i je „prvek statistického souboru“ a $\bar{c}$ je průměr (Kladivo, 2013, str. 17).

²² „Obdobný postup – dobrovolné uvádění údaje podle svého rozhodnutí – byl uplatňován také při zjišťování náboženské víry. V členění obyvatel podle náboženské víry nejsou v žádné kategorii zahrnuty osoby, které nedeklarovaly, zda se hlásí k víře nebo zda jsou bez náboženské víry, ale uvedly pouze slovním zápisem, že jsou ateisté. Tyto osoby jsou zahrnuty pouze v celkovém počtu obyvatel.“ (Metodika SLDB 2011, 2015)

²³ „Školní vzdělání osob starších 15 let se zjišťovalo podle dokončené školy příslušného stupně; zjišťoval se nejvyšší dokončený stupeň vzdělání“ (Pramenné dílo 1991, 1995, str. 347)

²⁴ „Nejvyšší ukončené vzdělání vyplňovaly pouze osoby ve věku 15 a více let podle nejvyšší ukončené školy.“, „Vysokoškolské vzdělání se zjišťovalo v členění na *bakalářské* (pouze absolventi bakalářského studijního programu), *magisterské* (dřívější absolventi vysokých škol a absolventi magisterského studijního programu) a *doktorské* (doktorský studijní program a bývalá vědecká příprava).“ (Metodika SLDB 2011, 2015)

Kapitola 5

Sňatečnost a rozvodovost v ČR v letech 1970–2011

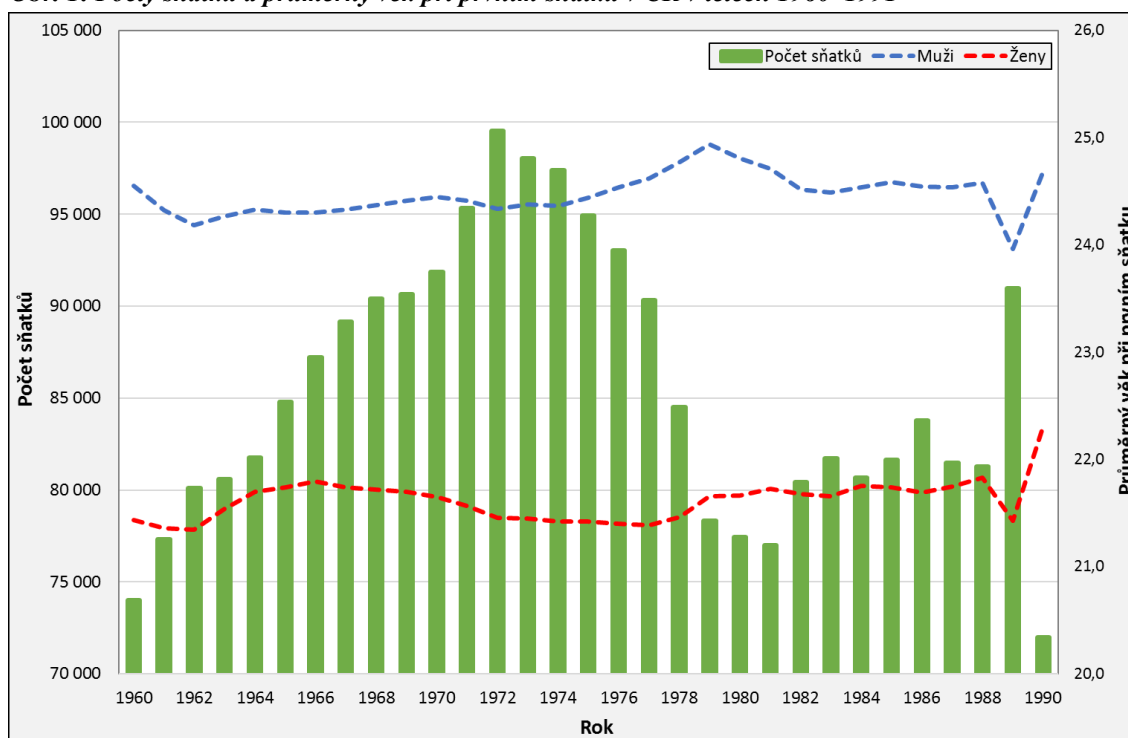
Období mezi lety 1970 a 2011 lze rozdělit do dvou časových úseků: od počátku 70. let do počátku 90. let 20. století a od 90. let 20. století do roku 2011. Tyto dvě časové etapy se z hlediska nejen demografického chování obyvatel poněkud odlišují. Zprvu byla v České republice éra socialismu a běžné bylo brzké uzavření sňatku a narození prvního dítěte v nízkém věku. Posléze od 90. let 20. století i vlivem nových životních šancí souvisejících s nástupem demokracie a svobody byl pozorován trend odkládání (nebo odmítání) manželství a narození potomků do vyššího věku.

5.1 Období do počátku 90. let 20. století

Po druhé světové válce se Česko zařadilo mezi země tzv. východního bloku a spolu s tím se přiblížilo demografickému chování, které bylo význačné pro tuto skupinu zemí. Typickým projevem bylo univerzální uzavírání sňatku v nízkém věku.

Roční počty sňatků se v Česku od počátku 60. let 20. století zvyšovaly (viz obrázek 1), maxima bylo dosaženo v roce 1973 – 99,5 tisíc (zavedení novomanželských půjček), poté nastal pokles na úroveň 81–84 tisíc uzavřených sňatků za rok a v roce 1990 byl zaznamenán nárůst počtu sňatků kvůli ohlášenému zrušení výhodných novomanželských půjček v roce 1991 (Kučera, 1994, str. 88). V důsledku tohoto modelu chování bylo ve věku 45–49 let svobodných méně než 5 % mužů a 3 % žen (Fialová a Kučera, 1997, str. 94). Průměrný věk při prvním sňatku se v letech 1961–1988 pohyboval u mužů v rozmezí 24,2–24,9 let a u žen v rozmezí 21,4–21,8 let (Kučera, 1994, str. 90).

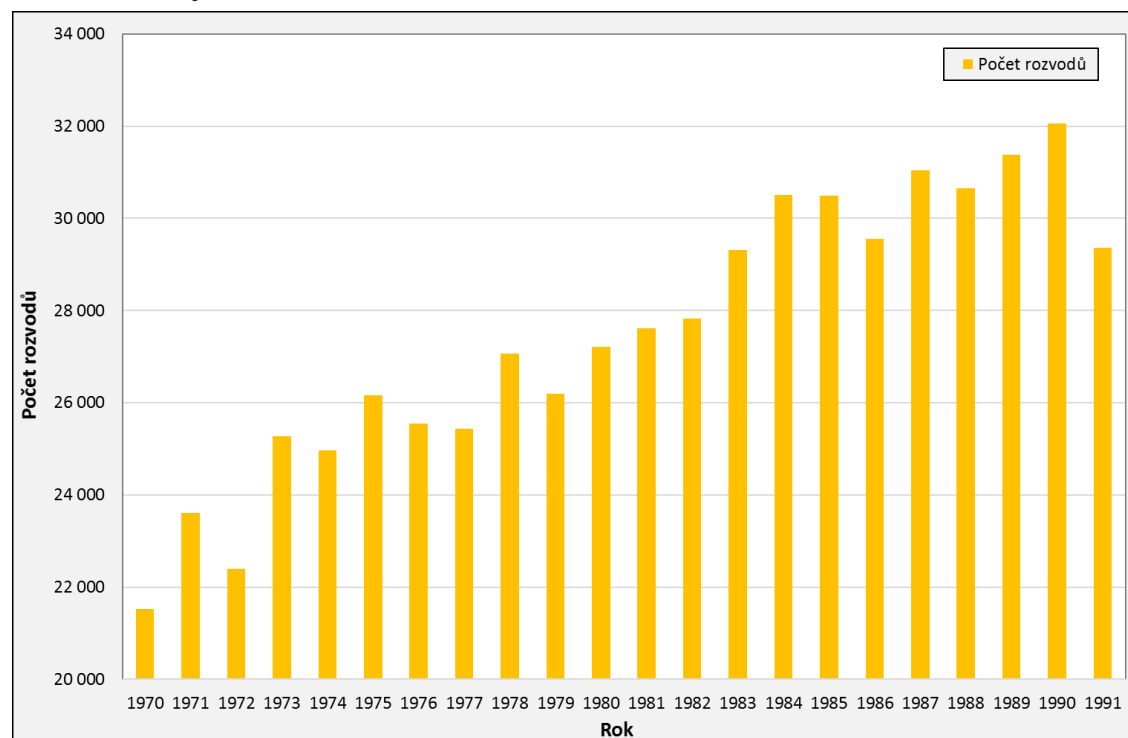
Obr. 1: Počty sňatků a průměrný věk při prvním sňatku v ČR v letech 1960–1991

Zdroj: Obyvatelstvo - roční časové řady, 2021; vlastní zpracování

Ve druhé polovině 20. století docházelo v Česku ke zvyšování ročního počtu rozvodů, například 22 tisíc rozvodů v roce 1970, 27 tisíc rozvodů v roce 1980 a 32 tisíc rozvodů v roce 1990 (viz obrázek 2). Dle Fialové (2005, str. 10) „v 80. letech končilo rozvodem téměř 40 % uzavřených manželství“.

Obr. 2: Počet rozvodů v ČR v letech 1970–1991

Zdroj: Obyvatelstvo - roční časové řady, 2021; vlastní zpracování

U specifických rozvodovostí ženatých mužů a vdaných žen (počet rozvodů na 1000 ženatých mužů, respektive vdaných žen) byl pozorován nárůst ve všech věkových skupinách (15–19 let až 45–49 let, 50+ a 15+) s výjimkou kategorie 50+. Nejvyšších hodnot dosahovaly věkové skupiny 20–24 let a 25–29 let, ale i v následujících věcích byly hodnoty vysoké (Kučera, 1994, str. 97). Při porovnání pohlaví lze vidět v tabulce 3, že ženy měly vyšší specifickou rozvodovost ve věku do 25 let, zatímco muži měli vyšší specifickou rozvodovost ve věku 30 a více let (Kučera, 1994, str. 98).

Tabulka 3: Počet rozvodů na 1000 ženatých mužů (vdaných žen) v ČR v letech 1970–1990

Věk	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50+	15+
Muži									
1970	6,1	19,2	19,4	14,7	11,3	8,7	6,8	2,3	8,6
1980	5,7	24,9	21,5	17,2	14,1	10,8	8,3	2,7	10,5
1990	10,9	30,6	26,7	23,0	18,9	14,2	9,7	2,5	12,6
Ženy									
1970	10,4	20,6	16,9	11,1	9,0	7,3	5,4	1,8	8,6
1980	13,6	24,0	18,8	15,1	12,2	8,8	5,7	2,0	10,4
1990	14,8	31,1	24,5	20,0	16,3	12,2	7,2	1,7	12,6

Pozn.: Za muže vypočteno z dat sčítání, za ženy z dat bilancí

Převzato z: Kučera, 1994, str. 97; upraveno

Z hlediska délky trvání manželství platilo, že během druhé poloviny 20. století nejvyšší úroveň rozvodovosti dosahovala manželství ve třetím až pátém roce trvání (Kučera, 1994, str. 98). V populaci přibývalo absolutně i relativně rozvedených²⁵, i když někteří rozvedení po nevydařeném sňatku v nízkém věku znovu vstupovali do manželství (Fialová, 2005, str. 10). Kučera (1994, str. 96) zmiňuje několik faktorů způsobujících vyšší míru rozvodovosti: nízký sňatkový věk a vysoká intenzita sňatečnosti, lehkovážné sňatky, sňatky vynucené těhotenstvím partnerky, liberální zákonodárství, vysoká zaměstnanost žen, rostoucí vzdělanost žen, nedostatek bytů pro mladé manžele aj.

Mladé rodiny, především s dětmi, sice byly státem zvýhodňovány (např. výhodné novomanželské půjčky, větší šance dostat byt aj.), ale kvůli napjatému rodinnému rozpočtu vdané ženy nemohly zůstat s dětmi v domácnosti a musely mít zaměstnání (Fialová a Kučera, 1997, str. 94). Nejčastější byly rodiny se dvěma dětmi, přičemž mnohdy se rodina rozrostla nedlouho po sňatku, hojným jevem se stala i tzv. předmanželská koncepce (počet dětí narozených do osmi měsíců po sňatku²⁶). Naopak podíl dětí narozených mimo manželství byl malý, pouze kolem 5 % (Fialová a Kučera, 1997, str. 94).

Od počátku 60. let 20. století do počátku 21. století přibýlo cenových domácností²⁷ o jednu třetinu, „nejrychlejší byl růst počtu cenových domácností v 60., ale především v 70. letech, kdy v každém intercenzálním období přibyla zhruba desetina CD.“ (Bartoňová, 2005, str. 3). Na tomto

²⁵ Při SLDB 1970 – 109 tisíc rozvedených mužů (tj. 2,3 % z celkového počtu mužů) a 164 tisíc rozvedených žen (tj. 3,3 % z celkového počtu žen), při SLDB 1991 – 241 tisíc rozvedených mužů (tj. 4,8 % z celkového počtu mužů) a 330 tisíc rozvedených žen (tj. 6,2 % z celkového počtu žen)

²⁶ Předmanželská koncepce (Demopaedia, 1965)

²⁷ „Nejmenší skupina osob, spjatá společným bydlením, společným hospodařením a většinou i příbuzenskými vztahy, dělí se na úplné rodinné domácnosti, neúplné rodinné domácnosti, vícečlenné nerodinné domácnosti a domácnosti jednotlivců“ (Kačerová a Michalec, 2014); „domácnost rodinná – úplná rodina (manželský pár, resp. soužití druhá a družky – tzv. faktické manželství – bez dětí nebo s dětmi), domácnost rodinná – neúplná rodina (jeden z rodičů alespoň s jedním dítětem), vícečlenná nerodinná domácnost (dvě nebo více osob příbuzných i nepříbuzných, společně hospodařících, které netvoří rodinnou domácnost), domácnost jednotlivce (Metodické vysvětlivky, 2014)

růstu se zdaleka nejvíce podílel přibývajících počet domácností jednotlivců (viz obrázek 3), např. mezi lety 1970 a 1980 přibýlo 40 % domácností jednotlivců, během 80. let 20. století bylo pozorováno „zrychlené tempo růstu počtu neúplných rodinných domácností“ (Bartoňová, 2005, str. 3). Což bylo následkem i zvýšené úrovně rozvodovosti. Zároveň byl registrován úbytek počtu úplných rodinných domácností, v jejichž vnitřním složení se zmenšovalo zastoupení úplných rodinných domácností se závislými dětmi²⁸ a rostl podíl úplných rodinných domácností bez závislých dětí (dáno stárnutím dětí narozených během natalitní vlny v 70. letech 20. století) (Bartoňová 2005, str. 4).

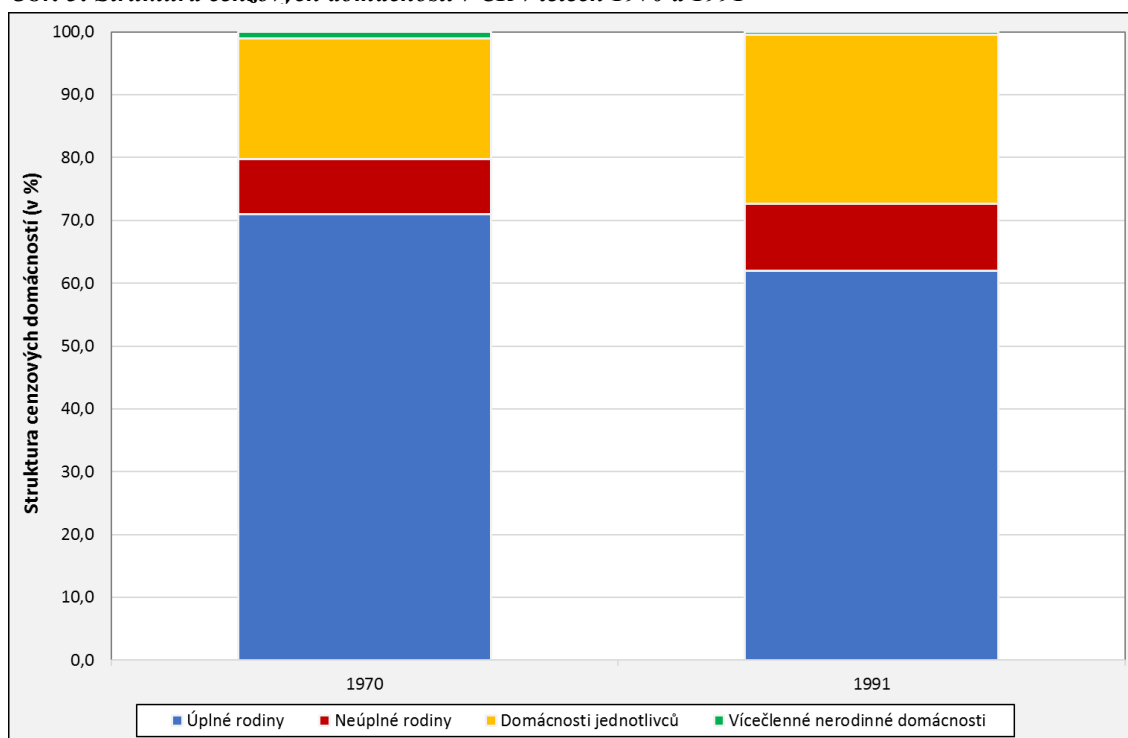
V rámci úplných rodin bylo stále nejvíce cenzových domácností dvoučlenných (29,9 % v roce 1970, 32,9 % v roce 1991), avšak zatímco v roce 1970 měly druhé nejvyšší zastoupení domácnosti trojčlenné (29,3 %), v roce 1991 to byly domácnosti čtyřčlenné (31,9 %). V roce 1970 se v úplných rodinách nacházelo nejčastěji jedno závislé dítě (47,6 %) a dvě závislé děti (39,6 %), v roce 1991 byly podíly opačné, z celkového počtu úplných rodin se závislými dětmi se nejvíce vyskytovaly úplné rodiny se dvěma závislými dětmi (48,1 %) a s jedním dítětem (40,5 %). U neúplných rodin dle počtu závislých dětí jich bylo nejvíce bez závislých dětí (48,8 % v roce 1970 a 41,5 % v roce 1991) a s jedním závislým dítětem (36,3 % v roce 1970 a 38,2 % v roce 1991). V neúplných rodinách stála v čele většinou žena, v roce 1970 v 71,8 %²⁹ neúplných rodinných domácností, v roce 1991 tato převaha žen ještě stoupla na 83,2 %. Domácností jednotlivců³⁰ byly hlavně domácnosti žen (69,2 % v roce 1970 a 61,3 % v roce 1991), obzvláště důchodového věku. Proto dle rodinného stavu se jednalo nejvíce o ženy ovdovělé (69,3 % v roce 1970 a 65,1 % v roce 1991), dále o ženy rozvedené (9,7 % v roce 1970 a 16,1 % v roce 1991) a ženy svobodné (17,1 % v roce 1970 a 12,6 % v roce 1991). U domácností jednotlivců mužů byla situace poněkud odlišná. Zastoupení měly podobné u všech věkových skupin (20 let a více), vyšší bylo u věkové kategorie 60+ v roce 1970, respektive 70+ v roce 1991. Z pohledu rodinného stavu v roce 1970 v domácnostech jednotlivců mužů žili hlavně svobodní (31,6 %) a ovdovělí (28,2 %) a čtvrtina byla rozvedených, v roce 1991 šlo spíše o muže rozvedené (32,6 %) a svobodné (31,5 %) (Pramenné dílo 1991, 1995, str. 97–102).

²⁸ „Závislé dítě je každá osoba, která je synem nebo dcerou osoby v čele domácnosti, je ekonomicky neaktivní a je ve věku do 25 let“ (Metodické vysvětlivky, 2014)

²⁹ Pro rok 1970 vypočteno na základě dat Pramenného díla 1970 dostupných na webu ČSÚ

³⁰ Údaje o domácnostech jednotlivců pro rok 1970 vypočteny na základě dat Pramenného díla 1970 dostupných na webu ČSÚ

Obr. 3: Struktura cenzových domácností v ČR v letech 1970 a 1991

Zdroj: Pramenné dílo 1991, 1995; vlastní zpracování

Ačkoliv se počet cenzových domácností zvyšoval (3,502 mil. v roce 1970, 3,875 mil. v roce 1980, 4,051 mil. v roce 1991), zmenšovala se jejich průměrná velikost (2,78 členů v roce 1970, 2,64 členů v roce 1980 a 2,53 členů v roce 1991) (Bartoňová 2005, str. 1). Kromě jiného mělo na zmenšování cenzových domácností vliv, jak uvádí Bartoňová (2005, str. 2), „především rozšiřování objektivních možností získat vlastní byt díky zvýšení intenzity bytové výstavby, lepší se finanční situace domácností, která samostatné bydlení a hospodaření umožnila (např. jednotlivcům v důchodovém věku) a změny v životním stylu (snaha o samostatné hospodaření jednotlivých CD, pronikání městského způsobu života i do venkovských oblastí, což zase nepřímo podporovaly změny ve struktuře bytového fondu, protože v hromadné výstavbě se stavěly menší byty)“.

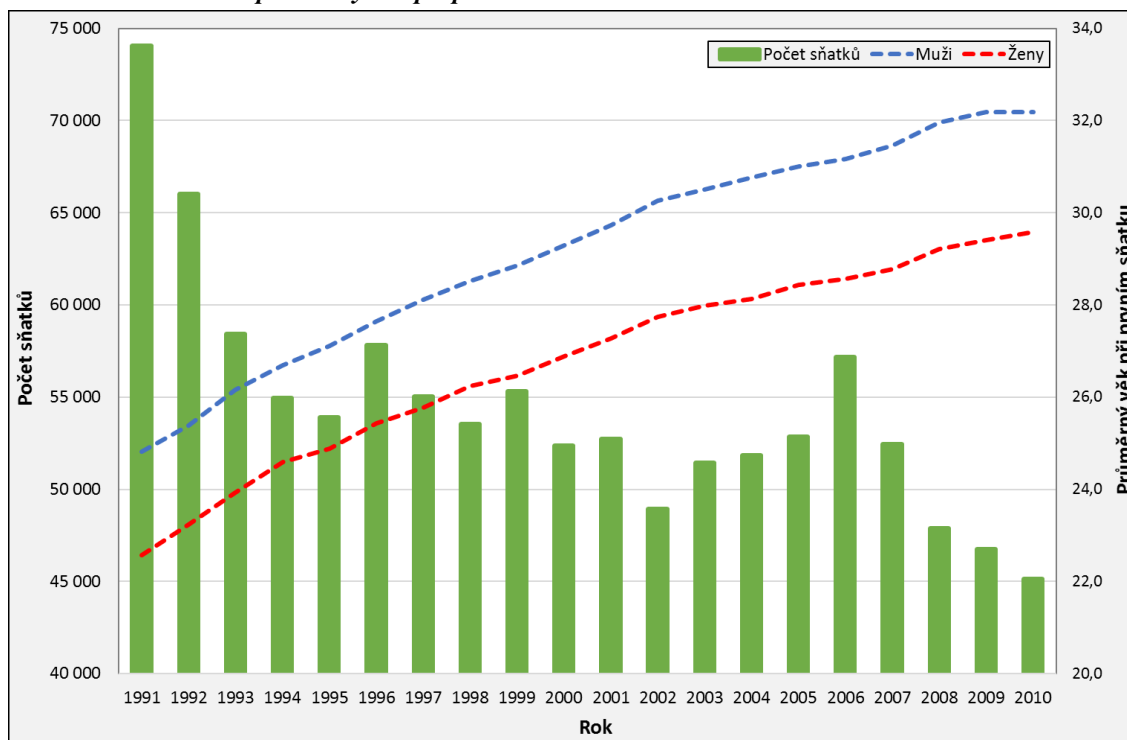
5.2 Období od 90. let 20. století

V roce 1989 nastal zásadní politický převrat (konec komunistické vlády a zavedení demokratického systému), který měl dopad také na celou společnost a její chování.

Na rozdíl od předešlé doby se mladí lidé do uzavření sňatku již příliš nehrnuli, počty uzavřených sňatků postupně ubývaly, jak lze vidět na obrázku 4 (72 tisíc sňatků v roce 1991, 52 tisíc sňatků v roce 2001, 45 tisíc sňatků v roce 2011) a vzrostl také průměrný věk mužů i žen při prvním sňatku (24,7 let muži a 22,3 let ženy v roce 1991, 29,3 let muži a 26,9 let ženy v roce 2001, 32,2 let muži a 29,6 let ženy v roce 2011). To se podepsalo také na míře sňatečnosti, která rovněž klesala. Například v roce 1991 bylo ve věku 30 let 24,3 % svobodných mužů a 13,7 % svobodných žen (Vývoj obyvatelstva ČR - 2008, 2009, str. 12), o deset let později v roce 2001 podíl stoupl na 55,8 % u mužů a 41,2 % u žen, o dvacet let později v roce 2011 tento podíl činil

76,2 % u mužů a 60,8 % u žen³¹ (Vývoj obyvatelstva České republiky (2011), 2012, str. 10). Klesala i úroveň opakované sňatečnosti (hlavně tedy sňatečnost rozvedených), zatímco v roce 1991 úhrnná sňatečnost rozvedených měla hodnotu 51,6 % u mužů a 51,5 % u žen (Vývoj obyvatelstva České republiky - v roce 2008, 2009, str. 13), v roce 2001 byla na úrovni 43,2 % u mužů a 41,8 % u žen, v roce 2011 to bylo 36,9 % u mužů a 36,6 % u žen (Vývoj obyvatelstva České republiky (2011), 2012, str. 11). Z hlediska struktury obyvatelstva dle rodinného stavu byl propad nejvíce znatelný u podílu mladých ženatých mužů (Fialová a Kučera, 1997, str. 96), například ve věkové skupině 25–29 let byl podíl ženatých mužů 76,0 % při sčítání lidu v roce 1970, 67,8 % při sčítání v roce 1991 a 15,8 % při sčítání v roce 2011. Rovněž rostl počet i podíl lidí žijících s partnerem v nesezdaném soužití (Fialová a Kučera, 1997, str. 97), při sčítání v roce 1970 dle výpočtů a odhadů cca 54 tisíc nesezdaných soužití, při SLDB v roce 1991 bylo zjištěno v rámci hospodářských domácností 84 tisíc faktických manželství, při SLDB v roce 2001 již 122 tisíc a při sčítání v roce 2011 dokonce 234 tisíc faktických manželství (Habartová, 2014, str. 3). Zvyšovalo se i zastoupení nesezdaných soužití v rámci úplných rodin, kdy „v roce 1991 představovala nesezdaná soužití necelá 3,5 % všech domácností tvořených 1 úplnou rodinou, o dvě desetiletí později jejich váha stoupla na více než 11 % úplných rodin“ (Habartová, 2014, str. 3–4).

Obr. 4: Počet sňatků a průměrný věk při prvním sňatku v ČR v letech 1991–2011

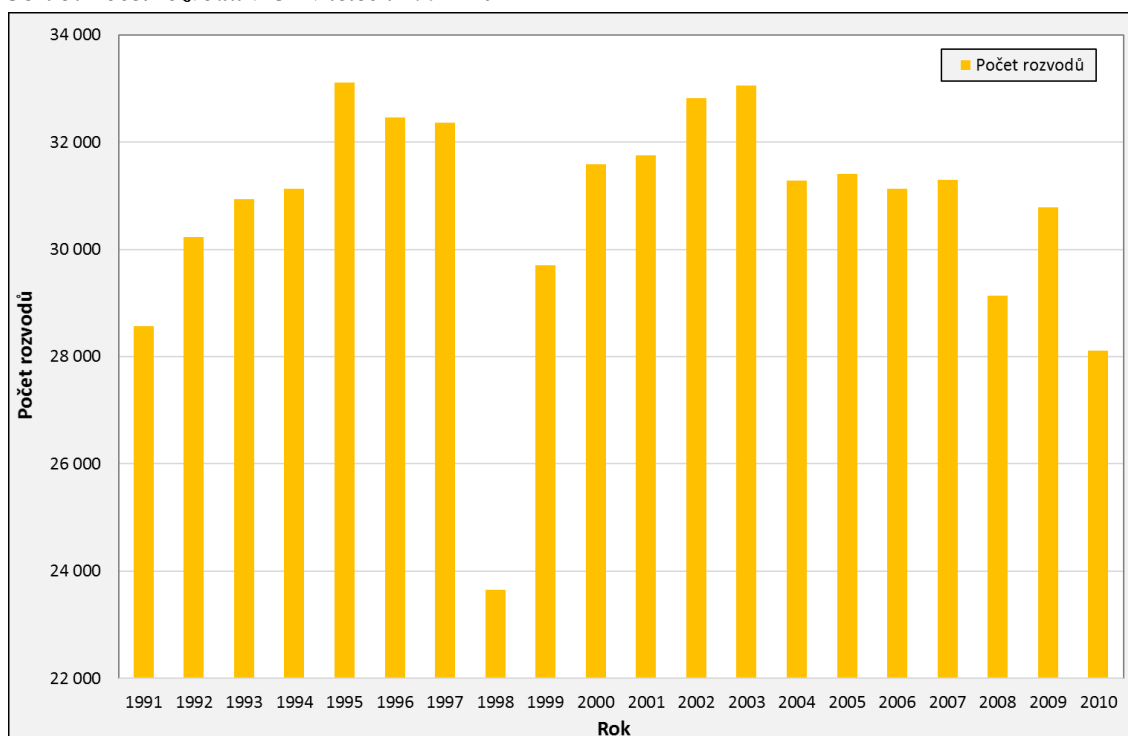
Zdroj: Obyvatelstvo - roční časové řady, 2021; vlastní zpracování

Obrázek 5 ukazuje, že v roce 1991 bylo rozvedeno 29 tisíc manželství, počátkem 21. století (rok 2001) bylo evidováno 32 tisíc rozvodů. V roce 2011 proběhlo přibližně 28 100 rozvodů, o 2,7 tisíce méně než v roce předchozím, „od roku 1989 jde o nejvyšší meziroční pokles počtu rozvodů s výjimkou roku 1999, kdy se roční počet rozvodů snížil o 8,7 tisíce ve srovnání s rokem 1998“ (Vývoj obyvatelstva České republiky (2011), 2012, str. 13). I nadále přibývalo

³¹ Údaje z jednovýchodných tabulek sňatečnosti

rozvedených osob v populaci, v roce 1991 bylo rozvedených 6,3 % mužů a 7,9 % žen ve věku 15 a více let, o deset let později 8,8 % mužů a 10,6 % žen³² (Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2008, 2009, str. 10) a v roce 2011 tento podíl činil 9,1 % u mužů a 11,4 % u žen³³. Počátkem nového tisíciletí rostl podíl rozvodů dlouhotrvajících manželství (ze všech rozvodů v daném roce), v roce 2001 bylo rozvedeno 19,3 % manželství trvající 20 a více let, v roce 2011 to bylo 30,1 %. Tento trend začal na začátku 90. let 20. století. Rozvody manželství kratší 5 let se podílely na celkovém počtu rozvodů v průběhu let přibližně 18–20 % (Vývoj obyvatelstva České republiky (2011), 2012, str. 14). Maximální úroveň rozvodovosti byla stále u věkové skupiny 20–24 let (Vývoj obyvatelstva České republiky (2011), 2012, str. 15).

Obr. 5: Počet rozvodů v ČR v letech 1991–2011

Zdroj: Obyvatelstvo - roční časové řady, 2021; vlastní zpracování

Zatímco při sčítání v letech 1961–2001 byly základní jednotkou domácností domácnosti cenзовé, které „byly konstruovány podle vzájemných příbuzenských a jiných vztahů jednotlivých osob a od roku 1970 také podle prohlášení sčítaných osob o společném či odděleném hospodaření“, při sčítání v roce 2011 se stala „základní jednotkou domácnost hospodařící“³⁴, konstruovaná na základě deklarace o vztazích mezi společně bydlícími a hospodařícími osobami“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 134). Avšak hospodařící domácnosti

³² Platné k 31.12. daného roku

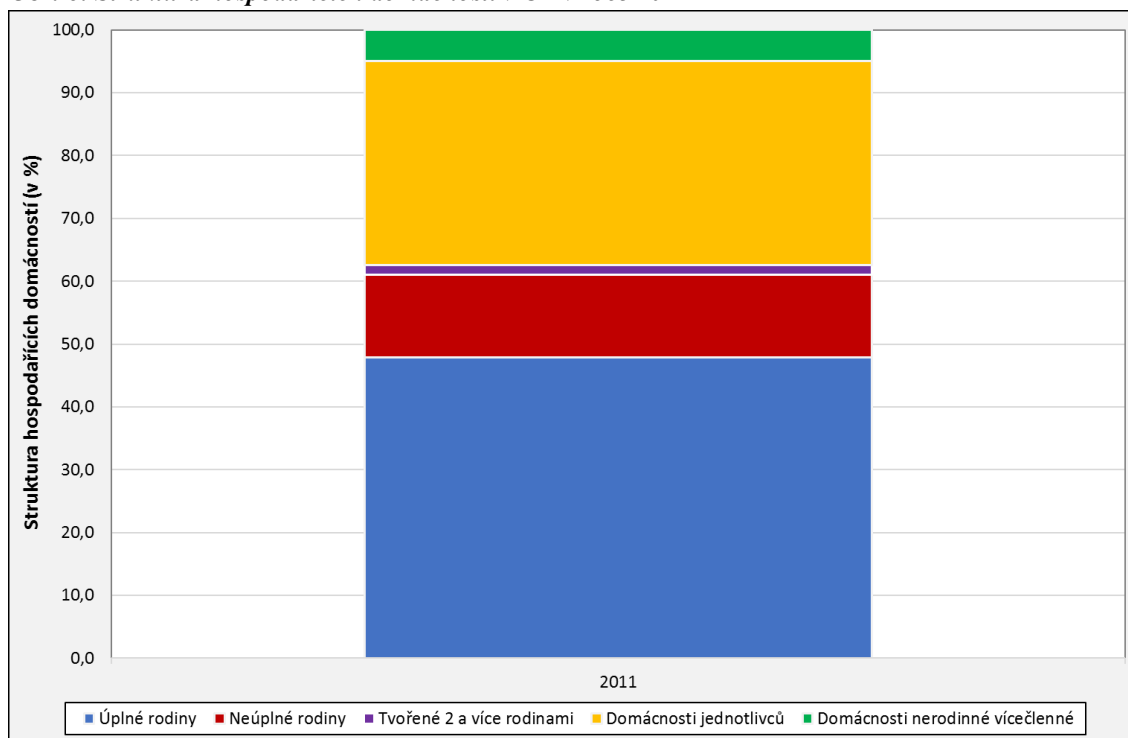
³³ Na základě dat SLDB 2011

³⁴ „Osoby, které společně hospodaří, tj. společně hradí výdaje domácnosti, jako je strava, náklady na bydlení aj. Společné hospodaření se vztahuje i na děti, které do příslušné domácnosti patří, i když samy na výdaje domácnosti nepřispívají. Hospodařící domácnost může být typu: *Domácnost rodinná – tvořená 1 úplnou rodinou* (manželský pár, neformální soužití druhá a družky – tzv. faktické manželství, registrované partnerství, příp. neformální soužití osob stejného pohlaví – tzv. faktické partnerství, a to ve všech případech s dětmi nebo bez dětí), *Domácnost rodinná – tvořená 1 neúplnou rodinou* (jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem), *Domácnost rodinná – tvořená 2 a více rodinami*, *Domácnost nerodinná vícečlenná* (dvě nebo více osob příbuzných i nepříbuzných, společně hospodařících, které netvoří rodinnou domácnost; mezi nerodinné vícečlenné domácnosti patří také domácnost prarodiče/prarodičů s vnoučaty), *Domácnost jednotlivce*“ (Metodické vysvětlivky, 2014)

téměř vždy tvořila jedna cenzová domácnost a podíl hospodařících domácností tvořených jednou cenzovou domácností se dlouhodobě zvyšoval (96,1 % v roce 1970, 98,4 % v roce 1991 a 98,4 % v roce 2011³⁵) (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 134).

V roce 2011 bylo sečteno v ČR 4,375 milionu hospodařících domácností, jejich počet dlouhodobě rostl, „každých deset let průměrně o 7 %, oproti roku 1970 se jejich počet zvýšil o více než 1 milion v absolutním vyjádření“, ale zmenšovala se jejich velikost (v roce 1970 v průměru 2,89 osoby, v roce 2001 v průměru 2,41 osoby a v roce 2011 v průměru 2,34 osoby) (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 136 a 137). Dlouhodobě nejvíce absolutně i relativně přibýlo hospodařících domácností jednotlivců a neúplných rodin, v roce 1970 bylo zjištěno 669 tisíc hospodařících domácností jednotlivců (tj. 19,9 % ze všech hospodařících domácností) a 263 tisíc hospodařících domácností neúplných rodin (7,8 %), v roce 1991 vzrostl počet domácností jednotlivců na 1 milion (26,3 %) a počet domácností neúplných rodin na 416 tisíc (10,4 %). V roce 2011 bylo sečteno již 1,4 milionu domácností jednotlivců, tedy 32,5 % všech hospodařících domácností a 571 tisíc domácností neúplných rodin, což bylo 13 % všech hospodařících domácností (viz obrázek 6). Naopak, došlo k poklesu podílu úplných rodin na zhruba jednu polovinu v roce 2011 (67,3 % v roce 1970 a 61,3 % v roce 1991), od 80. let 20. století se počet hospodařících domácností tvořených úplnou rodinou snižoval (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 136).

Obr. 6: Struktura hospodařících domácností v ČR v roce 2011

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013; vlastní zpracování

Domácností jednotlivců přibýlo zejména v mladém věku, z hlediska rodinného stavu přibýlo domácností rozvedených jednotlivců a ubylo mírně domácností ovdovělých. Zmenšil se podíl

³⁵ „Jako hospodařící domácnost (HD) tvořená 1 cenzovou domácností je považována HD tvořená domácností jednotlivce, vícečlennou nerodinnou domácností nebo jednou rodinou; jako hospodařící domácnost tvořená 2 a více cenzovými domácnostmi je považována HD tvořená 2 a více rodinami“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 134)

rodinných domácností, hlavně rodin s dětmi (nejvýrazněji u lidí do 30 let) (Fialová, 2005, str. 13). Rozmáhal se taky nový trend v soužití – tzv. living apart together³⁶ (Fialová, 2005, str. 13). To vše způsobily zejména „změny v režimu sňatečnosti a plodnosti (hlavně snížení intenzity procesů a posun jejich nejvyšších hodnot do vyššího věku), pokles úrovně úmrtnosti mužů i žen, ale také další změny spíše sociálního charakteru (růst intenzity rozvodovosti, častější nesezdaná soužití)“ (Bartoňová, 2005, str. 3).

Na struktuře úplných rodin v roce 2011 se podílely zejména manželské páry (cca 89 %), dále faktická manželství (cca 11 %) a registrovaná nebo faktická partnerství osob stejného pohlaví³⁷ (0,2 %). Škrabal (2013) uvádí, že „téměř dvě třetiny úplných rodin jsou bez závislých dětí – nejčastěji to jsou rodiny ve starších věkových kategoriích, které žijí bez dětí, anebo s dětmi, ale tyto již nejsou závislé (jsou ekonomicky aktivní)“. Neúplné rodiny představovaly především matky s dětmi (cca 81 %), v domácnostech jednotlivců žili hlavně důchodci (cca 47 %), zejména ovdovělé ženy (Škrabal, 2013).

Fialová a Kučera (1997, str. 99–101) popisují pravděpodobné příčiny změn v demografickém chování z kraje 90. let 20. století. Zaprvé, dříve byly sňatky a rození dětí koncentrovány do malého věkového rozsahu (věk 20–30 let), proto i menší změna společenských podmínek týkající se této skupiny lidí mohla mít účinek na další vývoj celé populace. Zadruhé, existoval určitý vztah mezi sňatečností a mateřstvím, který byl během socialismu v Česku upevňován. U upřednostňovaného modelu rodiny se dvěma dětmi (přičemž první dítě se narodilo brzy po sňatku) byl podstatný počet osob uzavírající sňatek ve věku do 30 let, nanejvýš do 35 let. Tento faktor se ještě zvýraznil, když manželské páry začaly odkládat narození dětí. Další okolností byla samozřejmě sociální a ekonomická situace, která hrála důležitou roli při rozhodování mladých lidí mimo jiné ohledně sňatku a dětí. Nový politický systém přinesl možnosti dalšího vzdělávání, ale také značný pokles reálných příjmů a rostoucí náklady na bydlení. Mladé ženy se prosazovaly stále více na pracovním trhu a zaměřily se na budování pracovní kariéry místo založení rodiny. V neposlední řadě díky konci komunistického nadvlády se Česká republika přiblížila kultuře a společenským normám západních zemí.

Že se demografická situace u českého obyvatelstva proměnila během čtyřiceti let mezi roky 1970 a 2011 naznačují i některé základní ukazatele sňatečnosti a rozvodovosti v letech 1970, 1991 a 2011 uvedené v tabulce 4. Postupem času docházelo ke snižování počtu uzavřených sňatků (i v přepočtu na 1000 obyvatel) a zároveň se zvyšoval průměrný věk při prvním sňatku u mužů i žen. Počet rozvodů nejdříve spíše rostl (s výjimkou roku 1999, kdy nastal propad způsobený novelou zákona z roku 1998 ztěžující rozvod manželství s nezletilými dětmi), ke konci sledovaného období spíše klesal. Věk při prvním rozvodu vzrostl o zhruba 7 let od počátku 90. let 20. století. Zvýšila se rovněž míra rozvodovosti manželství z hodnoty 8,5 v roce 1970 na 13,0 rozvodů na 1000 vdaných žen v roce 2011. To vše bylo důsledkem i výše zmíněných změn demografického chování české populace od začátku 90. let 20. století – odsun vstupu

³⁶ Pár, který nesdílí domácnost, každý z těchto dvou partnerů žije ve své vlastní domácnosti, ve které můžou žít i další lidé (Levin, 2004, str. 226)

³⁷ „Nově se v roce 2011 zjišťovaly v závislosti na legislativních změnách také páry stejného pohlaví – registrovaná partnerství a tzv. faktická partnerství (nesezdané páry osob stejného pohlaví)“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 138)

do manželství a narození dětí do vyššího věku, pokles společenského významu legitimního uzavření manželství a stále častější výskyt nesezdaných soužití aj.

Tabulka 4: Vybrané ukazatele sňatečnosti a rozvodovosti v ČR v letech 1970, 1991 a 2011

Rok	1970	1991	2011
Počet sňatků	91476	76856	45690
Počet rozvodů	21344	30319	28465
Průměrný věk při prvním sňatku mužů		24,2	31,3
Průměrný věk při prvním sňatku žen		21,4	28,5
Průměrný věk při prvním rozvodu mužů		34,7	41,4
Průměrný věk při prvním rozvodu žen		31,9	38,7
Počet sňatků na 1000 obyvatel	9,3	7,4	4,3
Počet rozvodů na 1000 obyvatel	2,2	2,9	2,7
Počet sňatků na 100 rozvodů	23,3	39,4	62,3
Obecná míra rozvodovosti	2,8	3,7	3,2
Míra rozvodovosti manželství	8,5	11,9	13,0

Pozn.: Počty sňatků a rozvodů, počty sňatků a rozvodů na 1000 obyvatel a počet rozvodů na 100 sňatků – 5leté průměry za roky 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013; průměrný věk při prvním rozvodu – údaj z roku 1992

Zdroj: Obyvatelstvo - roční časové řady, Demografická ročenka krajů České republiky 1991 – 2006, Demografická ročenka krajů - 2006 až 2015, SLDB 1970, 1991 a 2011; vlastní zpracování

Kapitola 6

Regionální diferenciacie sňatečnosti v okresech ČR v letech 1970–2011

V rámci Česka mohly být v úrovni sňatečnosti v letech 1970–2011 nějaké regionální rozdílnosti a časem se mohly tyto odlišnosti měnit vzhledem k populačnímu vývoji, struktuře obyvatelstva, ekonomiky, infrastruktury aj. a tedy vzhledem k celkovému charakteru daného okresu.

6.1 Vývoj počtu sňatků v okresech ČR v letech 1970–2011

Je zřejmé, že absolutní údaje okresů nelze dost dobře mezi sebou srovnávat kvůli jejich rozdílné povaze v rámci celého státu (poloha, rozloha, populační velikost a významnost sídel, ekonomická atraktivita aj.). To se týká i průměrného počtu uzavřených sňatků v okresech v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013. Pětileté průměry sňatků za okresy se pohybovaly v rozmezí přibližně 400–10,3 tisíc (v letech 1968–1972), 300–8,6 tisíc (v letech 1989–1993) a 200–5,9 tisíc (v letech 2009–2013), a časem tak klesaly. V tabulce 5 lze vidět, že nejvíce sňatků v průměru se uzavíralo samozřejmě v okrese Hlavní město Praha a nejméně v okrese Rokycany. Po Praze následovaly přirozeně okresy Brno-město a Ostrava-město, dalšími okresy s nejvyšším průměrným počtem sňatků byly slezské okresy Karviná a Frýdek-Místek a moravský okres Olomouc. Nejnižší průměrné počty sňatků vykazovaly okresy Rokycany, Prachatice, Tachov, Český Krumlov, Rakovník, Domažlice, Strakonice, tj. nejméně lidnaté okresy, zejména jihozápadního pohraničí.

Tabulka 5: Pětileté průměry počtu sňatků ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

Okres	1968–1972	1989–1993	2009–2013
Rokycany	397	329	216
Tachov	457	416	220
Rakovník	507	406	233
Prachatice	428	396	234
Domažlice	545	434	273
Český Krumlov	481	468	275
Strakonice	587	494	295
Frýdek-Místek	1791	1682	932
Olomouc	1968	1644	1015
Karviná	2286	2322	1152
Ostrava-město	2642	2611	1434
Brno-město	3160	2738	1755
Hlavní město Praha	10314	8628	5889
Česko	91476	76856	45690

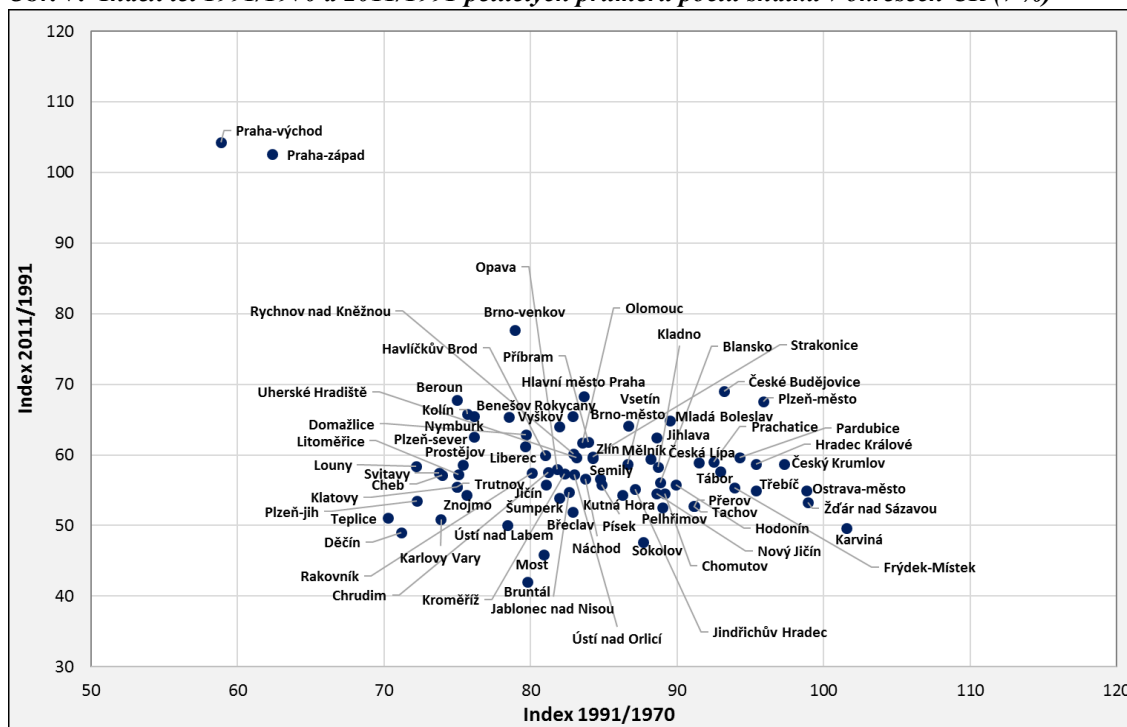
Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Vývoj počtu sňatků v čase lze mezi okresy porovnat lépe relativně, jako například poměr průměrného počtu sňatků v okresech za období 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013. Uzavřené sňatky časem ubývaly ve všech okresech, což dokazuje i obrázek 7. Oproti počátku 70. let 20. století zaznamenaly na začátku 90. let 20. století největší úbytek v průměrném počtu sňatků okresy Praha-východ a Praha-západ, okresy severozápadu Čech (Teplice, Děčín, Louny, Karlovy Vary, Cheb, Litoměřice), západočeské okresy (Plzeň-jih, Klatovy), východočeské okresy (Svitavy, Trutnov) a okresy Beroun a Prostějov. V tehdejším Severočeském kraji docházelo od 70. let 20. století k úbytku obyvatelstva (i přes snahu náborového nastěhování) z důvodu devastace životního prostředí a zániku mnoha obcí kvůli těžbě uhlí (Kučera, 1994, str. 142). To se také mohlo projevit na snížení průměrného počtu sňatků v tomto regionu. U okresů Středočeského kraje Praha-východ a Praha-západ byl pokles průměrného počtu sňatků způsoben do velké míry také změnami okresních hranic a rozšířením území Prahy v 70. letech 20. století a rovněž zde klesl počet obyvatel (v okrese Praha-východ o 25,8 %, v okrese Praha-západ o 20,2 % mezi lety 1970 a 1991³⁸). V porovnání s průměrem počtu sňatků z přelomu 60. a 70. let 20. století byl na přelomu 80. a 90. let 20. století pozorován nepatrný pokles v okresech Frýdek-Místek, Pardubice, Hradec Králové, Třebíč, Plzeň-město, Český Krumlov, Ostrava-město, Žďár nad Sázavou. V okrese Karviná dokonce nepatrně sňatků přibýlo. V okresech s velkým městem (např. Hradec Králové, Ostrava-město, Pardubice, Plzeň-město) či v jeho těsné blízkosti (např. Karviná, Frýdek-Místek) to mohlo souviset i s koncentrací obyvatelstva do měst probíhající v celé druhé polovině 20. století do počátku 90. let, kdy „hlavní roli hrálo rozmísťování bytové výstavby zvláště do měst s preferovaným rozvojem strojírenství, těžby uhlí a hutní výroby, zatímco města a okresy s převahou spotřebního průmyslu stagnovala“ (Kučera, 1994, str. 81). V příhraničním okrese Český Krumlov se rozvíjel např. strojírenský podnik Jihostroj (100 let společnosti Jihostroj, 2021). Rozdíly v hodnotě indexu však byly mezi

³⁸ Dle výsledků SLDB 1970 a 1991

okresy minimální, přičemž až na výjimky došlo zpočátku 90. let 20. století k poklesu zhruba na 70–99 % průměrného počtu sňatků z kraje 70. let 20. století.

Obr. 7: Index let 1991/1970 a 2011/1991 pětiletých průměrů počtu sňatků v okresech ČR (v %)

Pozn.: rok 1970 = 5letý průměr za roky 1968–1972, rok 1991 = 5letý průměr za roky 1989–1993 a rok 2011 = 5letý průměr za roky 2009–2013

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Při srovnání průměru počtu sňatků z let 2009–2013 a 1989–1993 relativně nejvíce poklesl průměrný počet sňatků ve slezských okresech (Bruntál, Karviná), v severozápadních okresech (Děčín, Most, Sokolov, Karlovy Vary, Teplice, Ústí nad Labem) (hodnota 51 a méně). Nejméně, přibližně na hodnotu 65–70 % průměrného počtu sňatků z let 1989–1993, ubylo spíše v západní polovině republiky, v okresech středních Čech (Benešov, Beroun, Kolín, Mladá Boleslav, Nymburk, Hlavní město Praha), v okresech západních a jižních Čech (České Budějovice, Plzeň-město, Rokycany) a v okrese Brno-venkov (78 %). Výjimkou byly okresy Praha-východ a Praha-západ, kde byl průměrný počet uzavřených sňatků lehce vyšší v letech 2009–2013 než v letech 1989–1993. Menší úbytek počtu sňatků (respektive nárůst počtu sňatků) v těchto okresech mohl mít spojitost i s nárůstem počtu obyvatel mezi lety 2001 a 2011, kdy „se zvýšil význam pražského metropolitního areálu, v jehož důsledku ve sledovaném období rostl (absolutně i relativně) počet obyvatel téměř všech ORP Středočeského kraje, resp. širšího okolí osy Plzeň – Praha – Liberec, další významnou oblast populačního růstu představovalo Brno se zázemím, zvyšoval se také počet obyvatel Českobudějovicka a Pardubicka.“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 80), současně největší úbytek obyvatel byl evidován v severozápadním regionu Čech, na Ostravsku-Karvinsku a v oblasti Jeseníků (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 80).

Během čtyřiceti let bylo snížení průměrného počtu sňatků výraznější a zároveň bylo menší rozpětí hodnot než u indexů 1991/1970 a 2011/1991, u kterých se hodnoty pohybovaly v rozmezí

59–102 % a 42–104 %, u indexu 2011/1970³⁹ byly vymezeny 34–65 % (viz tabulka 6). Největšího poklesu si lze opět všimnout u okresů severozápadního koutu ČR: Děčín, Teplice, Ústí nad Labem, Karlovy Vary, Most a u okresů Bruntál a Plzeň-jih (méně než 40 % z průměru počtu sňatků v letech 1968–1972). Oproti původnímu průměru počtu sňatků jich ubylo nejméně v okresech s nejvýznamnějšími městy jižních a západních Čech: České Budějovice Plzeň-město, v okresech v zázemí Prahy: Praha-východ, Praha-západ a v okrese v zázemí Brna: Brno-venkov (více než 60 % průměru počtu sňatků v letech 1968–1972).

Tabulka 6: Index let 2011/1970 5letého průměrného počtu sňatků v okresech ČR (v %)

Okres	Index	Okres	Index	Okres	Index
Benešov	51	Kladno	52	Prostějov	44
Beroun	51	Klatovy	42	Přerov	48
Blansko	50	Kolín	50	Příbram	52
Brno-město	56	Kroměříž	47	Rakovník	46
Brno-venkov	61	Kutná Hora	47	Rokycany	54
Bruntál	34	Liberec	49	Rychnov nad Kněžnou	50
Břeclav	43	Litoměřice	43	Semily	48
Česká Lípa	54	Louny	42	Sokolov	42
České Budějovice	64	Mělník	52	Strakonice	50
Český Krumlov	57	Mladá Boleslav	58	Svitavy	42
Děčín	35	Most	37	Šumperk	44
Domažlice	50	Náchod	47	Tábor	54
Frýdek-Místek	52	Nový Jičín	48	Tachov	48
Havlíčkův Brod	49	Nymburk	50	Teplice	36
Hlavní město Praha	57	Olomouc	52	Trutnov	42
Hodonín	50	Opava	47	Třebíč	52
Hradec Králové	56	Ostrava-město	54	Uherské Hradiště	50
Cheb	42	Pardubice	56	Ústí nad Labem	39
Chomutov	49	Pelhřimov	47	Ústí nad Orlicí	48
Chrudim	47	Písek	47	Vsetín	51
Jablonec nad Nisou	45	Plzeň-jih	39	Vyškov	52
Jičín	45	Plzeň-město	65	Zlín	50
Jihlava	55	Plzeň-sever	48	Znojmo	41
Jindřichův Hradec	48	Praha-východ	61	Žďár nad Sázavou	53
Karlovy Vary	38	Praha-západ	64		
Karviná	50	Prachatice	55		

Pozn.: rok 1970 = 5letý průměr za roky 1968–1972 a rok 2011 = 5letý průměr za roky 2009–2013

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

6.2 Počet sňatků na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1970–2011

Počet sňatků na 1000 obyvatel (hrubá míra sňatečnosti) je základní ukazatel intenzity sňatečnosti. Kalibová (1997, str. 31) píše, že „hodnoty hrubé míry sňatečnosti reagují na změny populačního klimatu a jejich vývoj se odráží v následném vývoji porodnosti“ a že „intenzita sňatečnosti, vyjádřená hrubou mírou sňatečnosti, je také stále více ovlivňována sňatky vyšších pořadí“ a navíc

³⁹ 1991/1970 = průměr z let 1989–1993 ku průměru z let 1968–1972, 2011/1991 = průměr z let 2009–2013 ku průměru z let 1989–1993, 2011/1970 = průměr z let 2009–2013 ku průměru z let 1968–1972

„tento ukazatel je ovlivněn i věkovou strukturou srovnávaných populací“. I přesto však může počet sňatků na 1000 obyvatel nastínit rozdílnost mezi okresy a jejich různý vývoj ve zkoumané časové etapě. V tomto textu analyzovány 5leté průměry tohoto ukazatele z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013⁴⁰ z důvodu lepšího porovnání malých územních celků (okresů) vzhledem k náchylnosti ke kolísání hodnot.

Úbytek počtu sňatků se projevil i v přepočtu na obyvatelstvo. Na přelomu 60. a 70. let 20. století byly hodnoty za okresy v rozmezí 8,0–12,1 sňatků na 1000 obyvatel, o dvacet let později 6,8–8,9 a ve 21. století 3,7–4,7 sňatků na 1000 obyvatel. Postupem času se tak zmenšovalo rozpětí mezi minimálními a maximálními hodnotami počtu sňatků na 1000 obyvatel v okresech České republiky.

Zkraje 70. let 20. století nejvíce sňatků vztažených na 1000 obyvatel připadalo na okresy severozápadního regionu: Ústí nad Labem, Děčín, Cheb, Teplice, Liberec, Česká Lípa, Most, Chomutov, Sokolov, Karlovy Vary, Louny, Litoměřice, Jablonec nad Nisou, na moravskoslezské okresy Bruntál a Šumperk, na východočeské okresy Trutnov, Svítavy a na okresy Znojmo, Tachov (10 a více sňatků na 1000 obyvatel), nejméně na okresy Vysočiny: Pelhřimov, Třebíč, Žďár nad Sázavou, na okresy středních Čech: Benešov, Kutná Hora, na jihočeské okresy: Písek, Tábor, Semily, na moravské okresy Blansko, Uherské Hradiště a na okresy Rokycany, Karviná (méně než 8,5 sňatku na 1000 obyvatel).

Na počátku 90. let 20. století bylo znovu nejvíce sňatků vzhledem k počtu obyvatel uzavřeno v okresech severozápadních Čech: Sokolov, Most, Ústí nad Labem, Teplice, Liberec, Chomutov, Děčín, Česká Lípa a v okresech Tachov, Kladno, Český Krumlov, Karviná (8 a více sňatků na 1000 obyvatel). Nejnižší hodnoty tohoto ukazatele vykazovaly moravské okresy Vyškov, Prostějov, Uherské Hradiště a okresy Benešov, Chrudim, Havlíčkův Brod, Strakonice (méně než 7 sňatků na 1000 obyvatel) (viz tabulky 7 a 8).

Tabulka 7: Minimální hodnoty 5letého průměrného počtu sňatků na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

1968–1972		1989–1993		2009–2013	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Pelhřimov	8,0	Prostějov	6,8	Bruntál	3,7
Rokycany	8,1	Benešov	6,8	Pelhřimov	3,9
Písek	8,1	Uherské Hradiště	6,9	Klatovy	3,9
Žďár nad Sázavou	8,2	Strakonice	6,9	Šumperk	4,0
Kutná Hora	8,3	Chrudim	6,9	Písek	4,0

⁴⁰ 2 předchozí roky před sčítáním, rok sčítání a 2 následující roky po sčítání

Tabulka 8: Maximální hodnoty 5letého průměrného počtu sňatků na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

1968–1972		1989–1993		2009–2013	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Ústí nad Labem	12,1	Sokolov	8,9	České Budějovice	4,7
Děčín	11,7	Most	8,7	Hlavní město Praha	4,7
Česká Lípa	11,5	Ústí nad Labem	8,5	Česká Lípa	4,7
Cheb	11,2	Teplice	8,3	Brno-město	4,7
Teplice	11,1	Tachov	8,3	Praha-východ	4,6

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Na počátku druhé dekády 21. století nejvyššího počtu sňatků na 1000 obyvatel dosahovaly zejména okresy s velkoměsty: České Budějovice, Hlavní město Praha, Česká Lípa, Brno-město, Praha-východ, Liberec, Prachatice, Plzeň-město (více než 4,5 sňatků na 1000 obyvatel). Nejmenší hodnoty patřily okresům Bruntál, Pelhřimov, Klatovy, Šumperk, Písek, Chrudim, Jičín (4 a méně sňatků na 1000 obyvatel). Hodnoty mezi okresy se však lišily již minimálně.

Počty sňatků na 1000 obyvatel v minulém století mohly mít spojitost i s naplánovaným stěhováním obyvatel v rámci celého státu, kdy do začátku 90. let 20. století probíhaly v České republice „na podkladě perspektivních bilancí pracovních sil plánovitě meziokresní přesuny obyvatelstva z regionů s bilančními přebytky pracovních sil do regionů nedostatkových respektive "rozvojových", jako byla Praha a některá další města a okresy“ (Kučera, 1994, str. 68), například ze západočeského pohraničí s vysokými populačními přírůstky a nerozvíjeným průmyslem nebo kvůli rozvoji určitých měst či podniků. Postupně migrace slábla a lidé se stěhovali hlavně v rámci krajů a okresů (Kučera, 1994, str. 68).

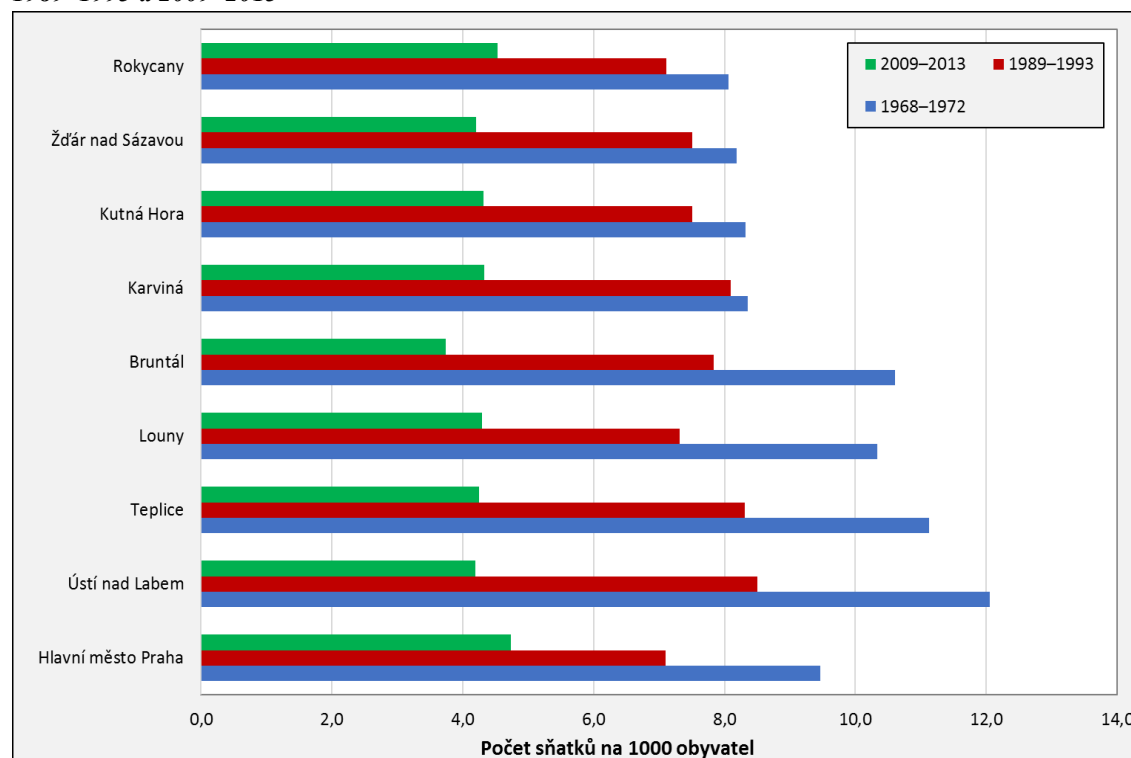
Počet sňatků mohl souviset také s „(ne)přitažlivostí“ regionu nejen pro mladé a vzdělané lidi. Mezi lety 1991 a 2010 populačně vzrostly okresy okolo Prahy – okresy Praha-západ (o 63 %), Praha-východ (o 44 %), Nymburk (o 15 %), Beroun (o 13 %), Mladá Boleslav (o 11 %) a okres Brno-venkov (14 %), „převažují zde migrační přírůstky do nových bytů v rámci procesu tzv. suburbanizace, čili růstu měst v jejich zázemí, který je zdaleka nejvýraznější v širokém zázemí Prahy, výstavba nových bytů akcelerovala po roce 2000, kdy se zlepšila dostupnost hypoték a zvýšila se přechodně i porodnost“ (Analýza regionálních rozdílů v ČR - 2010, 2010, str. 8). K těmto okresům se přidaly rovněž například okresy Český Krumlov, Cheb, Tachov díky značnému růstu zaměstnanosti a příjmů, „kde se k příhraničním růstovým faktorům přidružila mladší věková struktura populace, a tedy vyšší přirozené přírůstky počtu obyvatel“ (Analýza regionálních rozdílů v ČR - 2010, 2010, str. 9). Na druhou stranu existovaly i oblasti, které tak perspektivní nebyly z důvodu „jejich odlehle polohy vůči hlavním dopravním osám, slabé veřejné infrastruktury a tím nízké atraktivitě pro investice a obyvatele“, proto především mladí a vzdělaní lidé odsud odcházeli (Analýza regionálních rozdílů v ČR - 2010, 2010, str. 9). Týkalo se to okresů v pohraničí (Bruntál, Jeseník, Šumperk, Vsetín, Zlín, Hodonín, Karlovy Vary), okresů se strukturálními problémy (okresy Karviná, Most, Přerov), ale i „tzv. vnitřní periférie na rozhraní vlivu velkých center, např. na rozmezí Středočeského a Jihočeského kraje a Vysočiny, v Podkrkonoší i jinde“ (Analýza regionálních rozdílů v ČR - 2010, 2010, str. 9).

Během dvaceti let mezi počátkem 70. a 90. let 20. století průměrný počet sňatků na 1000 obyvatel nejvýrazněji poklesl v okresech severozápadu Čech: Ústí nad Labem (-3,6), Česká Lípa (-3,5), Děčín a Cheb (-3,4), Liberec (-3,1) a Louny (-3,0). Téměř zanedbatelný rozdíl lze nalézt u okresů Karviná (-0,3), Žďár nad Sázavou (-0,7), Kladno a Kutná Hora (-0,8), Pelhřimov a Rokycany (-0,9).

Oproti přelomu 80. a 90. let 20. století se průměrná hodnota pro roky 2009–2013 změnila nejvíce v okresech Bruntál (-4,5) a Tachov (-3,9) a v okresech severozápadních Čech: Most a Sokolov (-4,5), Ústí nad Labem (-4,3), Děčín (-4,2), Teplice (-4,1) a v příhraničních okresech Bruntál a Tachov (-4,1), nejméně v okresech Brno-město (-2,3), Hlavní město Praha Praha-východ (-2,4), Praha-západ (-2,5), Rokycany, Vyškov, Plzeň-město a České Budějovice (-2,6), tj. hlavně okresy s krajskými městy.

Během čtyř desetiletí se průměrná hodnota počtu sňatků vzhledem k obyvatelstvu snížila nejvíce v okresech v severozápadních a severních Čechách: Děčín (-7,6), Cheb (-7,0), Ústí nad Labem (-7,9), Teplice (-6,9), Česká Lípa a Most (-6,8) a v okrese Bruntál (-6,9). K nejmírnějšímu poklesu v průběhu sledovaného časového období došlo v okresech Žďár nad Sázavou, Kutná Hora, Nymburk a Karviná (-4,0), Písek (-4,1) a v okrese Rokycany (-3,5) (viz obrázek 8).

Obr. 8: Průměrný počet sňatků na 1000 obyvatel ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

6.3 Počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v letech 1970–2011

Tento ukazatel závisí do velké míry na struktuře populace žen dle věku a rodinného stavu v každém okrese. I přesto však může naznačit, jak se počty sňatků, počty neprovdaných žen a jejich poměr regionálně lišily a jak se proměnily v čase.

Při přepočtu počtu sňatků na 1000 nevdaných (svobodných, rozvedených a ovdovělých) žen ve věku 15 a více let se hodnoty v okresech nacházely v rozpětí 48,8–92,4 v roce 1970, 35,8–57,4 v roce 1991 a 16,3–22,3 v roce 2011. Počty sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15+ tak postupem času klesaly a rozdíly mezi okresy se snižovaly.

Tabulky 9 a 10 ukazují, že zkraje 70. let 20. století nejméně sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let bylo uzavřeno v okresech Hlavní město Praha, Semily, Jičín, Písek, Rokycany, Nymburk, Kutná Hora (méně než 52 sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let), nejvíce v okresech severozápadu Čech: Česká Lípa, Most, Ústí nad Labem, Chomutov, Sokolov a v okresech pohraničí Bruntál a Tachov (více než 80 sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let).

Počátkem poslední dekády 20. století připadal nejmenší průměrný počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech velkých měst: Hlavní město Praha, Brno-město, Plzeň-město a v okresech Praha-západ, Prostějov, Nymburk (méně než 43 sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let), nejvyššího průměrného počtu sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let dosahovaly pohraniční okresy Prachatice, Karviná, Semily, Český Krumlov, Sokolov, Tachov (více než 53 sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let, což v roce 1970 znamenalo téměř nejmenší hodnoty).

Průměrný počet sňatků z let 2009–2013 na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let byl nejnižší v okresech severozápadního pohraničí: Most, Ústí nad Labem, Karlovy Vary, Cheb, Jablonec nad Nisou, v okresech s největšími městy České republiky: Ostrava-město, Brno-město, Hlavní město Praha a v okrese Bruntál (méně než 18 sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let). Nejvyšší průměrný počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let byl zjištěn v okresech v zázemí velkých měst: Brno-venkov, Plzeň-sever, Praha-západ, Praha-východ, v jihočeských okresech Český Krumlov, České Budějovice, Prachatice, v okresech Vysočiny Žďár nad Sázavou a Jihlava a v okrese Domažlice (21 a více sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let). Avšak rozdíly v hodnotách okresů již byly minimální.

Tabulka 9: Minimální hodnoty počtu sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011

1970		1991		2011	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Hlavní město Praha	48,8	Hlavní město Praha	35,8	Bruntál	16,3
Semily	49,2	Brno-město	37,8	Most	16,7
Jičín	49,6	Praha-západ	41,9	Ústí nad Labem	17,4
Písek	50,4	Prostějov	41,9	Ostrava-město	17,5
Rokycany	51,4	Nymburk	42,5	Karlovy Vary	17,6

Tabulka 10: Maximální hodnoty počtu sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011

1970		1991		2011	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Sokolov	92,4	Tachov	57,4	Praha-východ	22,3
Chomutov	85,7	Sokolov	57,2	Jihlava	21,7
Ústí nad Labem	85,1	Český Krumlov	56,6	Prachatice	21,7
Tachov	81,8	Semily	55,5	Domažlice	21,6
Most	81,7	Karviná	54,4	Žďár nad Sázavou	21,5

Pozn.: počítáno pro 5leté průměry počtu sňatků z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

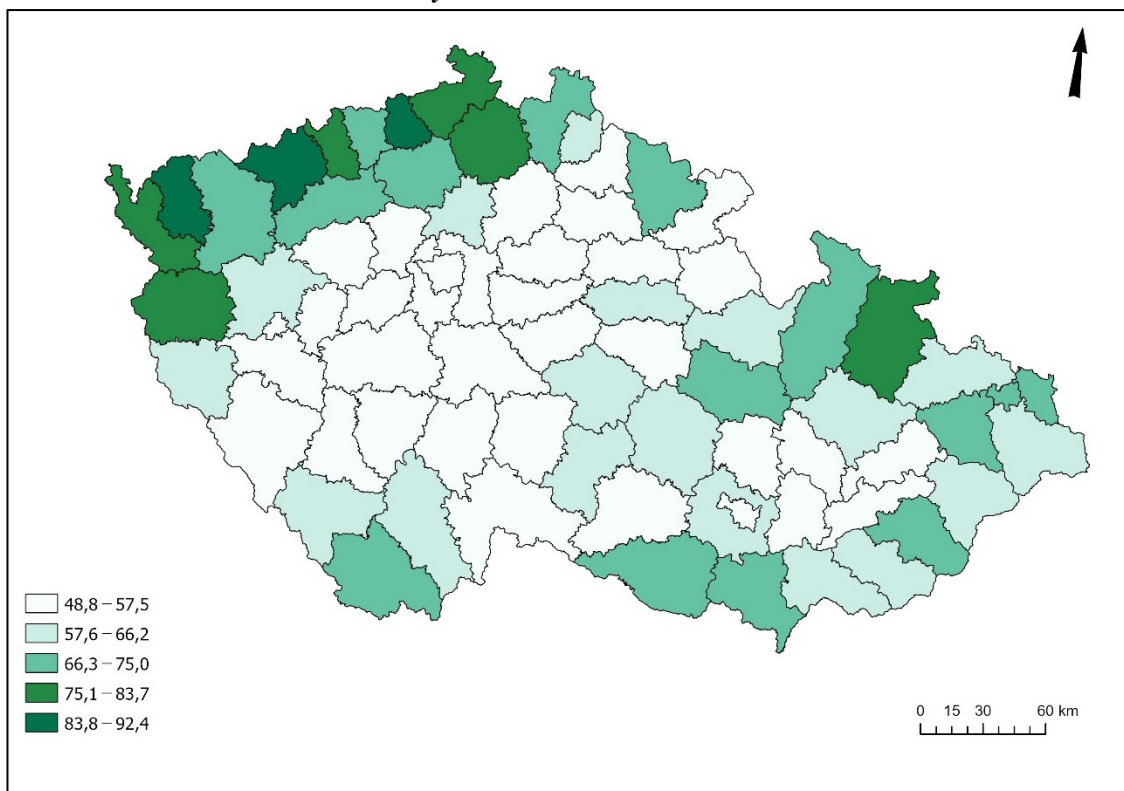
Zdroj: SLDB 1970, 1991 a 2011 a Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Od počátku 70. let do počátku 90. let 20. století průměrný počet sňatků na 1000 nevdaných žen nejvýrazněji poklesl v okresech severozápadu Čech: Ústí nad Labem, Sokolov, Chomutov, Cheb, Děčín (pokles o více než 30 sňatků na 1000 nevdaných žen), nejmenší propad nastal u okresů Tábor, Pelhřimov, Třebíč, Kutná Hora, Jičín (pokles o 6 a méně sňatků na 1000 nevdaných žen), v okrese Semily dokonce počet sňatků na 1000 nevdaných žen vzrostl (o 6,3 sňatků na 1000 nevdaných žen).

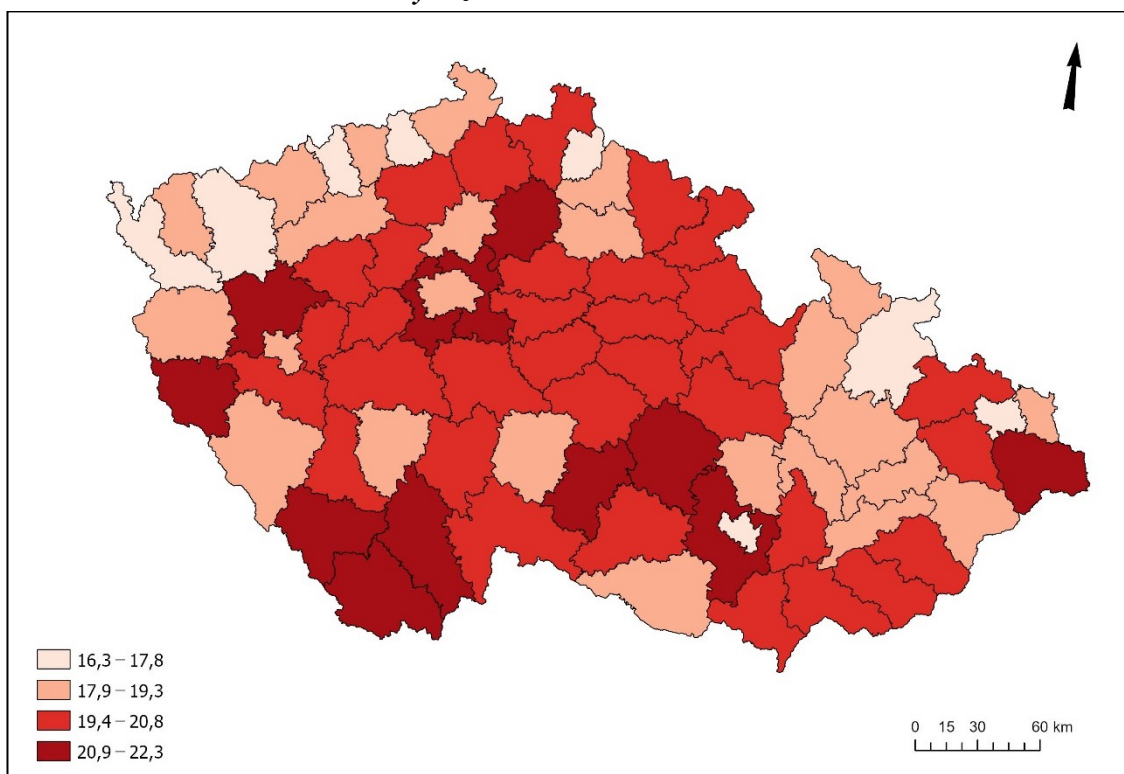
Při porovnání hodnot zkraje 90. let 20. století a začátku druhého desetiletí 21. století se nejvíce počet sňatků na 1000 nevdaných žen snížil v pohraničních okresech Sokolov, Tachov, Semily, Most, Český Krumlov, Karviná, Karlovy Vary, Bruntál (pokles o více než 35 sňatků na 1000 nevdaných žen), nejmenší rozdíl patřil středočeským okresům Benešov, Kolín, Nymburk, Praha-východ, Praha-západ, Hlavní město Praha a okresům Prostějov, Brno-město (pokles o méně než 24 sňatků na 1000 nevdaných žen).

Z obrázků 9 a 10 lze vyčíst, že za čtyřicet let bylo snížení počtu sňatků na 1000 nevdaných žen nejvíce znatelné v okresech severozápadu Čech: Sokolov, Ústí nad Labem, Chomutov, Most, Tachov, Cheb, Česká Lípa, Děčín a v okrese Bruntál (pokles o více než 61 sňatků na 1000 nevdaných žen), nejmenší pokles byl pozorován v okresech středních Čech: Kutná Hora, Praha-východ, Nymburk, Hlavní město Praha, a v okresech Rokycany, Jičín, Semily (pokles o méně než 32 sňatků na 1000 nevdaných žen).

Obr. 10: Počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v roce 1970

Obr. 9: Počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15 a více let v okresech ČR v roce 2011

Zdroj dat: SLDB 1970, 1991 a 2011 a Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování (v programu ArcGIS Pro)

Zdroj mapových podkladů: Jíchová, Soukup, Nemeškal, Ouředníček, Pospíšilová., Svoboda, Špačková a kol. (2014)

Pozn: „Tento výstup vznikl v rámci řešení projektu číslo DF12P01OVV033 Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS řešeného v rámci programu Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), jehož poskytovatel je Ministerstvo kultury České republiky.“

6.4 Průměrný věk při prvním sňatku v okresech ČR v letech 1991 a 2011

Jednou z důležitých změn v demografickém chování české populace v počátku 90. let 20. století bylo kromě jiného odkládání sňatku do vyššího věku a rostoucí průměrný věk při prvním sňatku. To lze pozorovat i při porovnání údajů za okresy z let 1991 a 2011. Zatímco v roce 1991 se průměrný věk při prvním sňatku v okresech pohyboval mezi 23,4–25,8 lety u mužů a 20,7–23,2 lety u žen, o dvě desítky let poté bylo svobodným snoubencům v průměru o zhruba 7 let více, ženichovi 30,1–32,7 let a nevěstě 27,2–30,0 let.

V tabulce 11 si lze všimnout, že v roce 1991 byli průměrně nejmladší svobodní ženiši v okresech východních Čech a Moravy: Ústí nad Orlicí, Břeclav, Znojmo, dále v okresech Bruntál, Rychnov nad Kněžnou, průměrně nejstarší v okresech velkoměst (Hlavní město Praha, Plzeň-město, Brno-město) a v okresech Karlovy Vary, Benešov, a Tábor. V průměru nejmladší svobodné nevěsty se vdávaly v pohraničních okresech (Louny, Ústí nad Orlicí, Znojmo, Jindřichův Hradec), v okresech Vysočiny (Třebíč, Havlíčkův Brod), ve středočeských okresech (Mladá Boleslav, Kutná Hora) a v okresech Plzeň-sever, Chrudim, Litoměřice, ty v průměru nejstarší v okresech s největšími městy ČR (Hlavní město Praha, Brno-město, Plzeň-město, Ostrava-město) a v okresech Karlovy Vary, Zlín.

Tabulka 11: Nejnižší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku v okresech ČR v roce 1991

Nejnižší průměrný věk				Nejvyšší průměrný věk			
Muži		Ženy		Muži		Ženy	
Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk
Ústí nad Orlicí	23,4	Louny	20,7	Hlavní město Praha	25,8	Hlavní město Praha	23,2
Břeclav	23,4	Ústí nad Orlicí	20,7	Karlovy Vary	24,7	Brno-město	22,6
Znojmo	23,5	Třebíč	20,8	Plzeň-město	24,6	Plzeň-město	21,8

Zdroj: Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006; vlastní zpracování

V roce 2011 se muži poprvé ženili v průměrně nejnižším věku v okresech Vysočiny (Třebíč, Žďár nad Sázavou, Pelhřimov), v okresech Slezska (Frýdek-Místek, Opava, Karviná), v okresech Moravy (Vyškov, Hodonín) a v okrese Kutná Hora, v průměrně nejstarším věku muži uzavřeli první sňatek v Praze a jejím zázemí (Praha-západ, Praha-východ), v okresech severozápadu (Karlovy Vary, Sokolov, Liberec) a v okrese Rokycany. Průměrně nejmladší ženy při prvním sňatku byly v okresech na Vysočině (Třebíč, Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod), v příhraničních okresech (Frýdek-Místek, Český Krumlov, Opava, Znojmo) a v okresech Chrudim, Plzeň-jih, průměrně nejstarší svobodné snoubenky se nacházely opět v Praze a jejím okolí (Praha-západ, Praha-východ, Mělník), v dalších velkoměstech (Brno-město, Plzeň-město), v okresech severozápadního pohraničí (Karlovy Vary, Jablonec nad Nisou, Cheb) a v okrese Rokycany (viz tabulka 12).

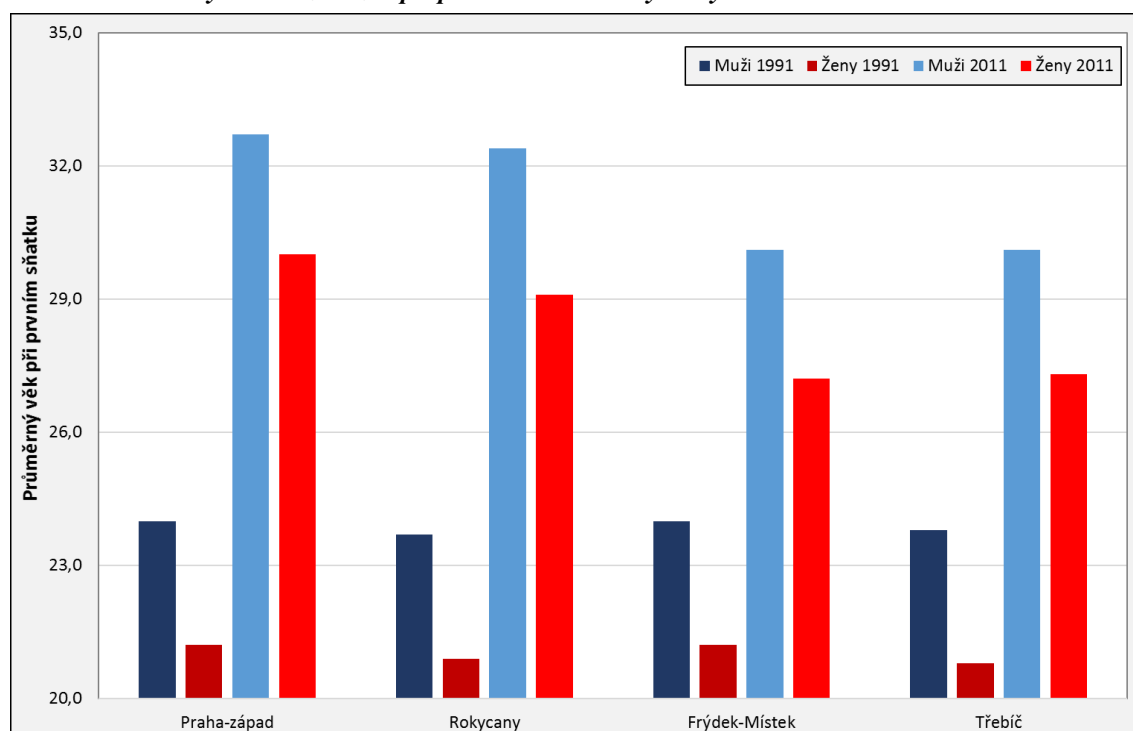
Tabulka 12: Nejnižší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku v okresech ČR v roce 2011

Nejnižší průměrný věk				Nejvyšší průměrný věk			
Muži		Ženy		Muži		Ženy	
Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk
Třebíč	30,1	Frýdek-Místek	27,2	Praha-západ	32,7	Praha-západ	30,0
Vyškov	30,1	Třebíč	27,3	Hlavní město Praha	32,5	Hlavní město Praha	29,8
Frýdek-Místek	30,1	Žďár nad Sázavou	27,3	Rokycany	32,4	Praha-východ	29,4

Zdroj: Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

U svobodných ženichů nejvíce vzrostl věk při sňatku mezi lety 1991 a 2011 v okresech Praha-západ a Rokycany (8,7 let), Česká Lípa, Děčín, Liberec (8,0 let), nejméně v okresech Frýdek-Místek, Pelhřimov, Vyškov (6,1 let) a Strakonice, Třebíč (6,3 let). Nevěsty při prvním sňatku v průměru nejvíce zestály v okresech Praha-západ (8,8 let), Praha-východ (8,4 let), Rokycany (8,2 let), Bruntál (7,8 let), Mělník (7,9 let), nejméně v okresech Frýdek-Místek (6,0 let), Prostějov a Žďár nad Sázavou (6,3 let), Český Krumlov, Opava (6,4 let), Pelhřimov a Třebíč (6,5 let) (viz obrázek 11).

Obr. 11: Průměrný věk mužů a žen při prvním sňatku ve vybraných okresech ČR v letech 1991 a 2011

Zdroj: Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016; vlastní zpracování

V obou letech byl rozdíl v průměrném věku při prvním sňatku mužů a žen přibližně stejný, cca 2 až 4 roky ve prospěch mužů. Zkraje 90. let 20. století byla nejmenší věková diference v okresech Brno-město (2,0 let), Prostějov (2,2 let), Pardubice a Hradec Králové (2,3 let), největší věkový rozdíl mezi svobodnými snoubenci byl v okresech Louny (3,4 let), Český Krumlov a Domažlice (3,3 let). V roce 2011 uzavírali sňatek svobodní snoubenci v průměru s minimálním rozdílem v okresech Vyškov (2,0 let), Jablonec nad Nisou, Kutná Hora a Mělník (2,3 let),

s maximálním rozdílem v okresech Domažlice (3,9 let), Český Krumlov, Plzeň-jih, Rakovník, Sokolov (3,8 let).

6.5 Struktura rodin a domácností v okresech ČR v letech 1970–2011

S úrovní sňatečnosti, rozvodovosti, dalších demografických procesů (porodnost, úmrtnost) a jejich vývojem, ale také se změnami v demografickém chování⁴¹ populace pozorovanými od 90. let 20. století je přirozeně spojena struktura rodin a domácností a jejich proměna v čase. Regionální rozdíly u těchto procesů a změn se rovněž odrážely v odlišné skladbě rodin a domácností v různých oblastech Česka.

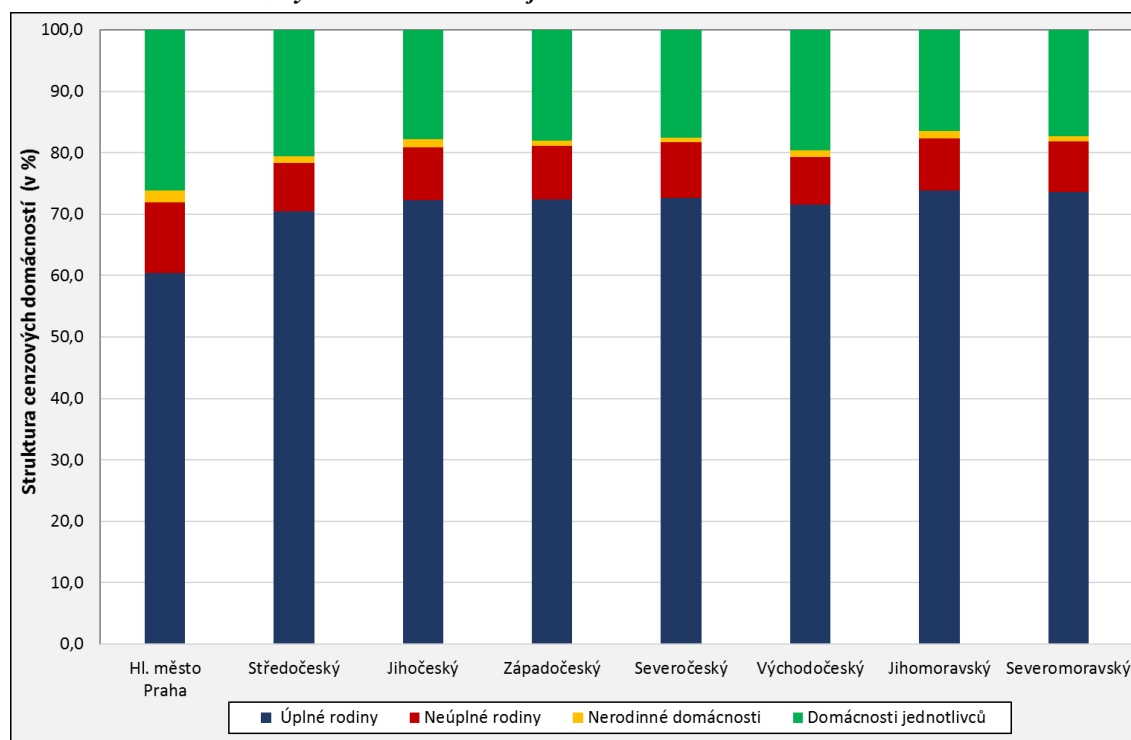
Obrázek 12 ukazuje, že v roce 1970 z hlediska krajů⁴² byly úplné rodiny v rámci cenzových domácností nejméně zastoupeny v Hlavním městě Praha (60,4 %) a nejvíce v Jihomoravském kraji (73,9 %). Neúplné rodiny dosahovaly nejnižšího procenta mezi kraji ve Východočeském kraji (7,8 %) a nejvyššího v kraji Hlavní město Praha (11,5 %). Relativně nejméně domácností jednotlivců žilo v Jihomoravském kraji (16,5 %) a relativně nejvíce se jich nacházelo opět v Hlavním městě Praze (26,2 %). Zastoupení nerodinných domácností bylo v krajích minimální (0,7–1,9 %), nejméně v Severočeském a nejvíce v Praze. Průměrná velikost cenzové domácnosti byla ve všech krajích podobná⁴³, nejmenší byla v Hlavním městě Praha (2,40) a největší v Severomoravském kraji (2,93).

⁴¹ „Tzv. druhý demografický přechod (neboli významné změny v demografickém chování ve vyspělých zemích, jejichž výsledkem jsou změny v úrovni demografické reprodukce) – „pokles úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce“, souvislost zejména „s růstem individualismu a s významnými změnami v hodnotové orientaci lidí“, „manželství a úplná rodina ztrácejí svou nezastupitelnou funkci“, „dochází k růstu nesezdaných soužití, zvyšování podílu dětí narozených mimo manželství a k zvyšování věku matek v době prvního porodu“, vliv má i „masové rozšíření antikoncepce“ a „trvalé zlepšování úmrtnosti a pokles porodnosti vedou k demografickému stárnutí populací“ (Kalibová, 1997, str. 42–43)

⁴² Data ze sčítání 1970 o složení rodin a domácností pro okresy nedostupná

⁴³ Středočeský kraj (2,68), Jihočeský kraj (2,88), Západočeský kraj (2,84), Severočeský kraj (2,81), Východočeský kraj (2,77), Jihomoravský kraj (2,90)

Obr. 12: Struktura cenzových domácností v krajích ČR v roce 1970

Zdroj: SLDB 1970; vlastní zpracování

V roce 1991 úplné rodiny tvořily méně než polovinu cenzových domácností v Hlavním městě Praha (49,5 %), následovaly okresy s dalšími velkoměsty: Brno-město (55,3 %), Plzeň-město (58,4 %) a Ostrava-město (58,8 %). Méně než 60 % cenzových domácností úplné rodiny představovaly v okresech Jablonec nad Nisou, Karlovy Vary, Praha-západ, Liberec, dále v okresech Most, Ústí nad Labem, Praha-východ, Teplice, Cheb, Kolín, Kladno (61–62 %), neboli ve středočeských, severočeských okresech a v okresech severozápadních Čech. Nejvyšší zastoupení, téměř 70 %, měly rodinné úplné domácnosti v okresech Hodonín (69,8 %), Opava (69,3 %) a v okresech Žďár nad Sázavou, Uherské Hradiště, Třebíč, Blansko, Svitavy, Havlíčkův Brod, Břeclav, Ústí nad Orlicí, Tachov (68–69 %), tj. hlavně v oblasti Vysočiny, jižní Moravy a východních Čech (viz obrázek 13).

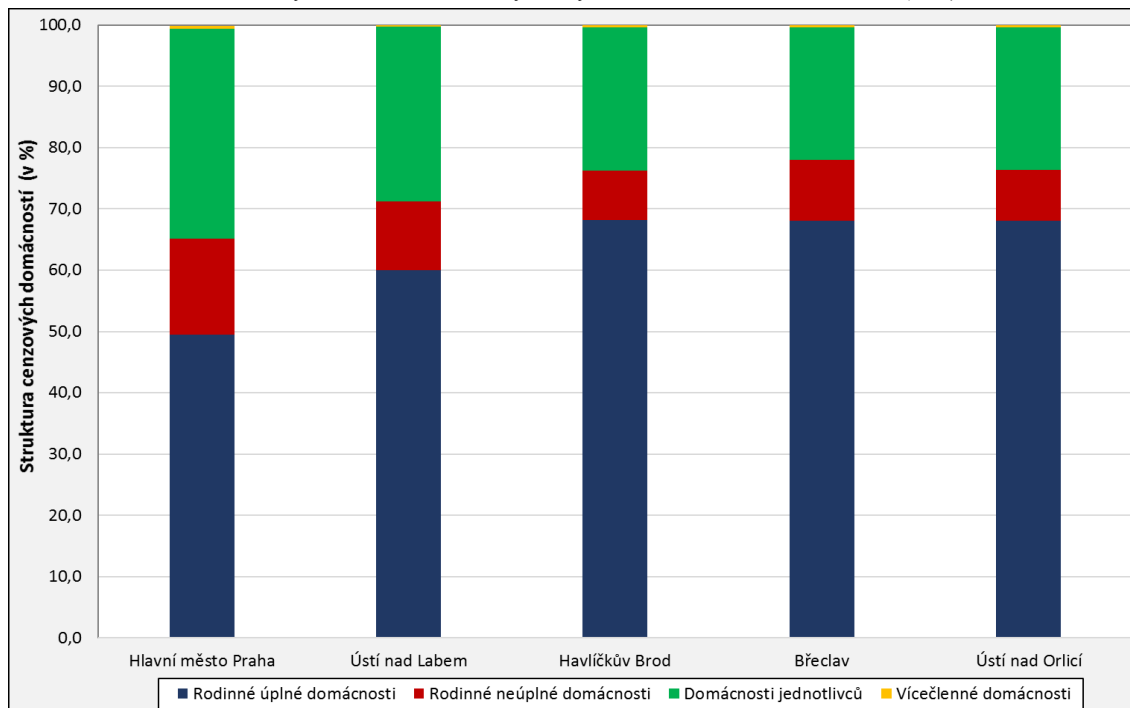
Domácnosti rodinné neúplné byly nejméně zastoupeny v okrese Pelhřimov (7,9 %), Třebíč, Plzeň-jih, Havlíčkův Brod, Jičín, Chrudim, Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí, Plzeň-sever, Jindřichův Hradec (8–9 %), tzn. zejména na Vysočině a ve východních Čechách. Nejvyšší podíl rodinných neúplných domácností v roce 1991 byl v okresech s nejvýznamnějšími městy Česka, v okresech v zázemí Prahy a v okresech severozápadních Čech: Hlavní město Praha (15,6 %), Brno-město (13,2 %), Karlovy Vary (13,1 %), Cheb, Praha-západ, Liberec, Plzeň-město, Sokolov, Praha-východ, Ústí nad Labem a Ostrava-město (11–13 %).

Domácnosti jednotlivců se na struktuře cenzových domácností podílely nejméně především v moravských, slezských a vysočanských okresech: Hodonín, Bruntál, Břeclav, Opava, Blansko, Žďár nad Sázavou, Uherské Hradiště, Svitavy, Tachov, Šumperk, Zlín, Třebíč, Znojmo, Český Krumlov (21–23 %). Relativně nejvíce lidí bydlelo samo v okresech největších měst, ve středočeských okresech a v okresech na severu a severozápadě Čech: Hlavní město Praha

(34,3 %), Brno-město (31,1 %), Jablonec nad Nisou, Ostrava-město, Most, Semily, Ústí nad Labem, Nymburk, Teplice, Praha-západ, Liberec, Kolín (28–30 %).

Cenzové vícečlenné domácnosti byly v roce 1991 zastoupeny ve všech okresech méně než jedním procentem (0,2–0,6 %).

Obr. 13: Struktura cenzových domácností ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v %)

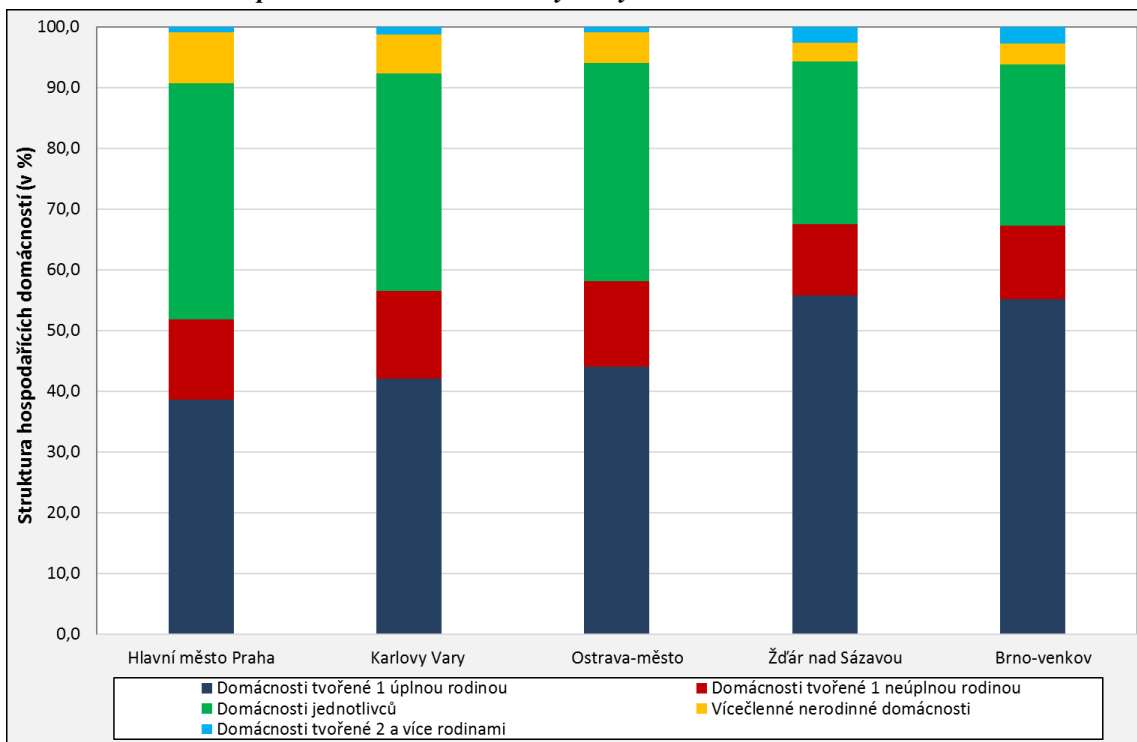
Zdroj: SLDB 1991; vlastní zpracování

V roce 2011 měla v rámci hospodařících domácností (jež byly poprvé základní jednotkou sčítání, cenzové domácnosti se již nezjišťovaly) opět největší města nejmenší podíl rodinných domácností tvořených 1 úplnou rodinou – Praha (38,6 %), Brno-město (41,3 %), Plzeň-město (43,7 %), Ostrava-město (44,0 %) a také okresy severozápadních Čech: Most, Cheb, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Chomutov, Teplice, Sokolov (40–45 %). Nejvíce rodinných domácností tvořených 1 úplnou rodinou bylo v okresech na Vysočině (Žďár nad Sázavou, Třebíč, Havlíčkův Brod, Pelhřimov), v jihomoravských okresech (Uherské Hradiště, Brno-venkov, Hodonín) a v okresech Plzeň-sever, Svitavy (54–56 %).

Procentuálně nejméně rodinných domácností tvořených 1 neúplnou rodinou vykázaly všechny okresy Kraje Vysočina (Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Třebíč, Jihlava), okresy v okolí okresu Plzeň-město (Plzeň-jih, Plzeň-sever) a okresy Mladá Boleslav, Rychnov nad Kněžnou (11–12 %). Nejvyšší procenta rodinných domácností tvořených 1 neúplnou rodinou patřila okresům v moravskoslezském regionu (Bruntál, Jeseník, Ostrava-město, Karviná) a okresům v severozápadní části Česka (Most, Cheb, Sokolov, Ústí nad Labem, Karlovy Vary, Chomutov, Česká Lípa) (14–15 %).

Nejnižšího podílu samostatně žijících a hospodařících osob dosahovaly moravské okresy Hodonín, Břeclav, Brno-venkov, Uherské Hradiště, Vyškov, Blansko a okresy Žďár nad Sázavou, Praha-západ a Plzeň-sever (26–28 %). Relativně nejvíce jednotlivců žilo v okresech Hlavní město Praha (39,0 %), Most (38,0 %), Brno-město, Plzeň-město, Ostrava-město, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Teplice, Chomutov, Cheb (35–37 %) neboli ve velkoměstech a v severozápadním pohraničí (viz obrázek 14).

Obr. 14: Struktura hospodařících domácností ve vybraných okresech ČR v roce 2011

Zdroj: SLDB 2011; vlastní zpracování

Nejmenší zastoupení hospodařících vícečlenných nerodinných domácností v roce 2011 bylo vykázáno v okresech Uherské Hradiště, Třebíč, Hodonín, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Chrudim, Pelhřimov, Svitavy, Ústí nad Orlicí, Kroměříž (zhruba 3 %), tj. v okresech Vysočiny, jižní Moravy a východních Čech. Nejvíce vícečlenných nerodinných domácností se nacházelo v Praze (8,4 %), v okresech Brno-město a Cheb (7,0 %), Plzeň-město, Karlovy Vary, Teplice, Chomutov, Most, Tachov, Ústí nad Labem, Mladá Boleslav (zhruba 6 %), tzn. v okresech s velkoměstsky a v severozápadních Čechách.

V roce 1991 průměrně nejméně členů obývalo hospodařící domácnost v okresech nejlidnatějších měst: Hlavní město Praha (2,25), Brno-město (2,38), Plzeň-město (2,40), Ostrava-město (2,46), v okresech Severočeského kraje (Most, Teplice, Ústí nad Labem, Jablonec nad Nisou, Liberec) a v okrese Kladno (2,46–2,50). Nejvyšší průměrný počet členů hospodařící domácnosti v roce 1991 byl v okresech Jihomoravského kraje (Žďár nad Sázavou, Břeclav, Hodonín, Třebíč, Blansko, Znojmo, Uherské Hradiště) a v okresech Bruntál, Havlíčkův Brod a Svitavy (2,80–2,89).

V roce 2011 v jedné hospodařící domácnosti průměrně nejméně členů žilo v okresech Hlavní město Praha, Most, Plzeň-město, Brno-město, Ostrava-město (2,10–2,19) a v okresech Teplice, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Chomutov (2,21–2,22). V průměru nejvíce členů v jedné

hospodařící domácnosti bylo v okresech Hodonín, Žďár nad Sázavou, Břeclav, Brno-venkov, Uherské Hradiště, Vyškov, Praha-západ, Třebíč, Znojmo, Blansko (2,55–2,62). Jednalo se tedy o stejné regiony jako v roce 1991, kdy průměrně nejmenší počet členů byl zjištěn v nejvýznamnějších městech Česka a na severozápadě Čech a v průměru nejvíce členů v jedné hospodařící domácnosti se nacházelo na jižní Moravě a na Vysočině, což udává i tabulka 13.

Tabulka 13: Minimální a maximální průměrný počet členů v hospodařící domácnosti v okresech ČR v letech 1991 a 2011

1991			
Minimum		Maximum	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Hlavní město Praha	2,25	Žďár nad Sázavou	2,89
Brno-město	2,38	Břeclav	2,86
Plzeň-město	2,40	Hodonín	2,84
Most	2,46	Třebíč	2,83
Teplice	2,46	Blansko	2,83
2011			
Minimum		Maximum	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Hlavní město Praha	2,10	Hodonín	2,62
Most	2,14	Žďár nad Sázavou	2,61
Plzeň-město	2,15	Břeclav	2,59
Brno-město	2,16	Brno-venkov	2,59
Ostrava-město	2,19	Uherské Hradiště	2,57

Zdroj: SLDB 1991 a 2011; vlastní zpracování

Územní diference struktury domácností byla velmi podobná v letech 1991 a 2011, přičemž „směrem od západu k východu je významnější zastoupení rodinných domácností - zejména úplných rodin, výjimkou jsou velká města, která mají svá specifika“ (Sčítání lidu, domů a bytů 2001 - Pramenné dílo, 2005). Úplné rodinné domácnosti se častěji vyskytovaly hlavně v oblasti Vysočiny a jižní Moravy, zatímco méně byly zastoupeny v největších městech České republiky (Praha, Brno, Plzeň, Ostrava), v Podkrušnohoří a severních Čechách, neboť „z hlediska složení domácností a rodin patří mezi nejtradičnější (ve smyslu preference manželství a dvou- a vícedětné rodiny) moravské kraje a kraje východních Čech, nejméně tradiční jsou naopak kraje severních Čech“ (Palonciová, 2004, str. 93). Stejně územní rozdělení platilo i v případě neúplných rodinných domácností s tím rozdílem, že nejvyšší podíly této skupiny domácností vykazovala velkoměsta a severozápad Čech, zatímco nejnižší procenta měly okresy Vysočiny, případně východních Čech. Domácnosti jednotlivců byly záležitostí spíše velkých měst a oblastí severozápadních Čech, méně typické byly pro Vysočinu a Moravu.

Složení domácností závisí na mnoha různých faktorech – demografických, sociálních, kulturních, ekonomických, sídelních aj. v daném regionu. Východní polovina Česka (hlavně region jižní Morava) se vyznačuje úzkým propojením s (širší) rodinou, hodnota tradičního rodinného života a vztahů je zde velmi důležitá, místní populace „je výrazně sociálně stabilnější, méně migrující, s vysokým podílem místních rodáků a starousedlíků se silnými vazbami na region či obec původu, a zpravidla i vlastní dům“ (Domácnosti jednotlivců v ČR - 1970-2001,

2005, str. 6), to má souvislost též s vyšší úrovní religiozity obyvatel, nižší mírou rozvodovosti, menším podílem neúplných rodinných domácností apod. Mimo jiné to nahrává také spíše hromadnému soužití a hospodaření více osob nežli samostatnému bydlení jednotlivců (Domácnosti jednotlivců v ČR - 1970-2001, 2005, str. 6). To potvrdily například výsledky sčítání v roce 2011, kdy „Kraj Vysočina a Zlínský kraj (následovány Pardubickým a Olomouckým krajem) se projeví jako regiony s nejvíce tradičním rodinným chováním“, a dosahovaly tak největšího zastoupení úplných rodin, domácností se 2 a více rodinami a nejmenších podílů neúplných rodin, domácností jednotlivců a faktických manželství, obráceně tomu bylo již tradičně v Karlovarském kraji, Ústeckém kraji a v Praze (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, s. 141), což lze vidět tabulce 14.

Právě „v některých oblastech po válce dosídleného pohraničí, nebo v průmyslových oblastech v severozápadních Čechách, budovaných poněkud uměle pomocí náborů a řízeného stěhování především v 50. - 70. letech 20. století, tvoří podstatnou část obyvatelstva imigranti a generace jejich potomků, u řady z nich jsou tyto sociální vazby slabší a jejich vytvoření je v prostředí větších anonymních sídlišť (podobně jako v případě velkých měst) ještě obtížnější“ (Domácnosti jednotlivců v ČR - 1970-2001, 2005, str. 6). To může mít za následek i vyšší výskyt domácností jednotlivců. Kromě toho „obecně žijí sami nejvíce osoby nezaměstnané“ (Paloncyová, 2004, str. 93). V regionech s vyšší nezaměstnaností (Karlovarský a Ústecký kraj) bylo v roce 2011 menší zastoupení rodinných domácností a taktéž „ve velkých městech s vyšším životním standardem (Hl. město Praha), kam přichází řada mladých lidí kvůli studiu a větší nabídce pracovních příležitostí, rodina zde tak nepředstavuje jediný způsob seberealizace“ (Höhne, 2016, str. 25). K tomu kariéra znamená i vyšší životní úroveň, kterou člověk může mít snáze, pokud žije sám a bez rodiny. Větší koncentrace mladých a perspektivních osob ve městech rovněž stěhuje výběr vhodného partnera „pro život“, z čehož vyplývá posun založení rodiny do vyššího věku. Také proto bylo ve velkých městech vyšší zastoupení domácností jednotlivců a nerodinných vícečlenných domácností (Höhne, 2016, str. 25 a 26).

Tabulka 14: Struktura hospodařících domácností ve vybraných okresech Kraje Vysočina, Zlínského kraje, Karlovarského kraje, Ústeckého kraje a v Hlavním městě Praha v roce 2011 (v %)

Okres	Domácnosti tvořené 1 úplnou rodinou	Domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou	Domácnosti jednotlivců	Vícečlenné nerodinné domácnosti	Domácnosti tvořené 2 a více rodinami
Třebíč	55,3	11,8	28,1	2,7	2,1
Havlíčkův Brod	54,6	11,7	28,5	3,0	2,2
Pelhřimov	54,5	11,3	28,8	3,2	2,2
Vsetín	51,6	13,5	29,2	3,4	2,3
Zlín	52,2	12,6	29,7	3,6	1,9
Uherské Hradiště	55,7	12,4	26,7	2,7	2,6
Cheb	41,6	15,0	35,1	7,0	1,3
Karlovy Vary	42,1	14,4	35,8	6,4	1,3
Sokolov	44,7	14,5	34,4	5,3	1,1
Chomutov	43,6	14,4	35,2	5,8	0,9
Most	40,1	15,4	38,0	5,7	0,8
Litoměřice	48,2	12,7	32,2	5,3	1,6
Hlavní město Praha	38,6	13,2	39,0	8,4	0,9

Zdroj: SLDB 2011; vlastní zpracování

6.6 Nesezdaná soužití v okresech ČR v letech 2001 a 2011

Ke změnám demografického chování české populace pozorovaných od 90. let 20. století se řadí také častější soužití partnerů bez manželského svazku⁴⁴. Tato forma soužití souvisí s poklesem úrovně sňatečnosti, s odložením prvního sňatku do vyššího věku a s dlouhodobou vysokou mírou rozvodovosti. Z toho plyne, že společnost je nakloněna i jiným možnostem soužití partnerů než pouze v právoplatném manželství. Zatímco v roce 1991 se faktická manželství týkala spíše rozvedených osob středního věku, sčítání v roce 2011 odhalilo posun k mladším věkovým skupinám (Habartová, 2014, s. 1).

Tabulka 15 ukazuje, že počet nesezdaných soužití se časem zvyšoval u všech věkových skupin osoby v čele domácnosti. V roce 1991 byl nejvyšší počet nesezdaných soužití u osob v čele domácnosti ve věkové skupině 40–49 let, podobně tomu bylo i u věkové kategorie 30–39 let, nejnižší počet byl zjištěn u věkové skupiny 15–29 let. V roce 2011 se situace značně změnila, zdaleka nejvíce byla faktická manželství rozšířena u osob v čele domácnosti ve věku 30–39 let. V roce 1991 se nesezdaná soužití podílela na složení úplných rodin minimálně, v roce 2001 jejich zastoupení nepatrně vzrostlo (s výjimkou věkové skupiny 15–29 let, kdy podíl stoupl na téměř 15 %), avšak v roce 2011 již polovina osob ve věku 15–29 let stála v čele domácnosti nesezdaného soužití v rámci úplných rodin, u věkové skupiny 30–39 let to byla zhruba pětina a u věkové skupiny 40–49 let zhruba desetina. Habartová (2014, str. 5) dodává,

⁴⁴ „Nesezdané soužití je ve sčítání definováno jako neformální soužití partnerů stejného nebo opačného pohlaví, které deklarovaly na formuláři vztah „druh / družka“ či byl jejich vztah odvozen na základě jejich postavení v domácnosti“ (Habartová, 2014, str. 2)

že „nejdynamičtější vývoj do roku 2011 vykázaly neformální svazky s osobou v čele ve věku 25–34 let, jejichž počet se za dvacet let více než zpětinásobil“.

Tabulka 15: Nesezdaná soužití podle věku osoby v čele v ČR v letech 1991, 2001, 2011

Věk osoby v čele domácnosti	1991	2001	2011	1991	2001	2011
	abs.			v % z úplných rodin*		
Celkem	83 845	121 661	238 402	3,4	5,4	11,4
z toho podle věku osoby v čele:						
15–29	11 529	27 602	44 941	3,8	14,6	50,8
30–39	21 989	27 472	88 317	3,8	6,1	19,7
40–49	23 054	27 514	46 035	3,8	5,2	10,8
50–59	12 591	22 921	31 575	3,1	4,3	7,1
60 a více let	14 656	16 062	27 501	2,7	2,8	4,0

Pozn.: *% z domácností tvořených 1 úplnou rodinou v příslušném věku

Převzato z: Habartová, 2014, str. 5

Z hlediska rodinného stavu zraje 90. let 20. století žily v nesezdaných soužití především osoby rozvedené (59,2 % muži a 54,8 % ženy), podíl svobodných osob byl výrazně menší (29,6 % muži a 18,2 % ženy). V roce 2011 se poměry zcela proměnily, více než polovina osob žijících ve faktických manželstvích byly svobodné osoby (54,5 % muži a 52,3 % ženy) a podíl rozvedených výrazně poklesl (34,1 % muži a 33,0 % ženy). Snížilo se i zastoupení ovdovělých osob, především žen, naopak se mírně zvýšilo zastoupení ženatých a vdaných (viz tabulka 16).

Tabulka 16: Osoby v nesezdaných soužitích podle rodinného stavu v ČR v letech 1991, 2001 a 2011 (v %)

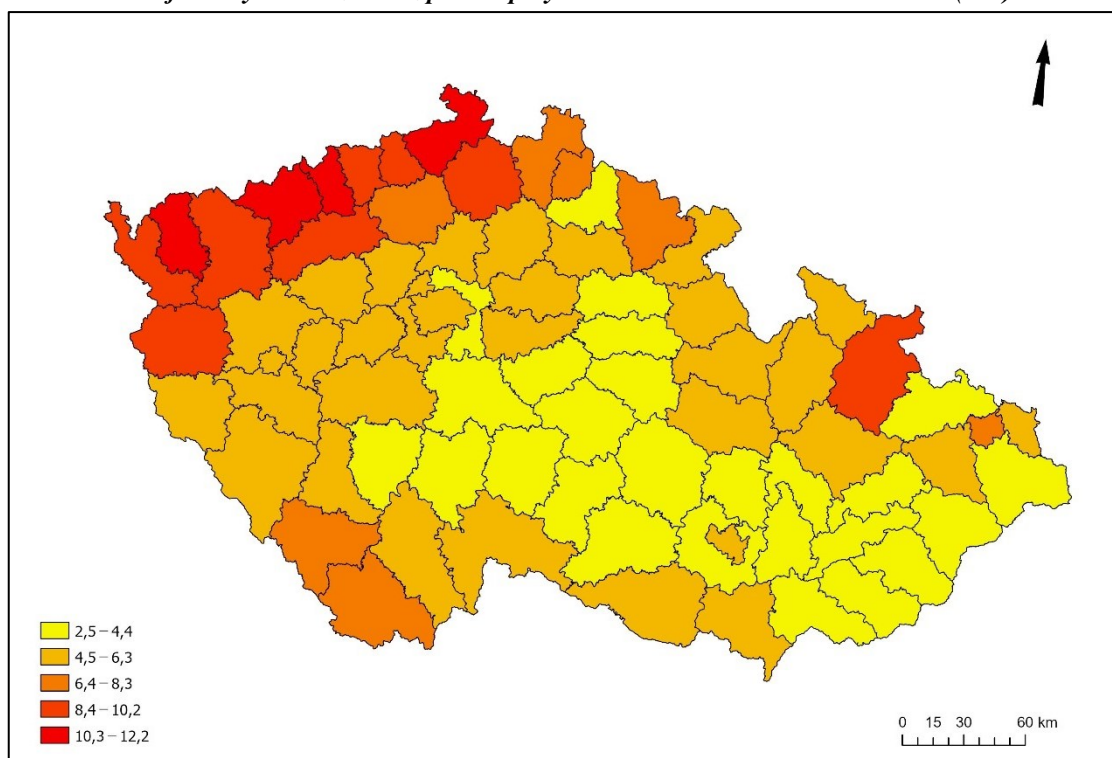
Rodinný stav	Muži			Ženy		
	1991	2001	2011	1991	2001	2011
Celkem	84 934	125 269	238 268	84 934	125 269	237 598
z toho v %:						
svobodní	29,6	41,4	54,5	18,2	35,2	52,3
ženatí, vdané	1,4	2,5	8,7	1,4	2,4	8,3
rozvedení	59,2	49,5	34,1	54,8	46,0	33,0
ovdovělí	9,4	5,4	2,6	25,3	15,5	6,5

Pozn.: v letech 1991, 2001 osoby v cenových domácnostech = faktické manželství, v roce 2011 osoby v hospodářské domácnosti tvořené 1 nesezdaným soužitím

Převzato z: Habartová, 2014, str. 8

Na přelomu tisíciletí měla faktická manželství ve složení úplných rodin nejmenší podíl v okresech na Vysočině (Žďár nad Sázavou, Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Třebíč, Jihlava), v moravských okresech (Uherské Hradiště, Zlín, Hodonín, Brno-venkov, Vsetín, Blansko, Vyškov, Kroměříž) a v okresech Chrudim, Opava, Benešov, Frýdek-Místek, Tábor (2–4 %). Nejvíce nesezdaných soužití bylo zjištěno v okresech severozápadního pohraničí: Sokolov, Chomutov, Most, Děčín, Tachov, Česká Lípa, Ústí nad Labem, Teplice, Cheb, Karlovy Vary (9–12 %), to lze vidět na obrázku 15.

Obr. 15: Podíl faktických manželství z počtu úplných rodin v okresech ČR v roce 2001 (v %)

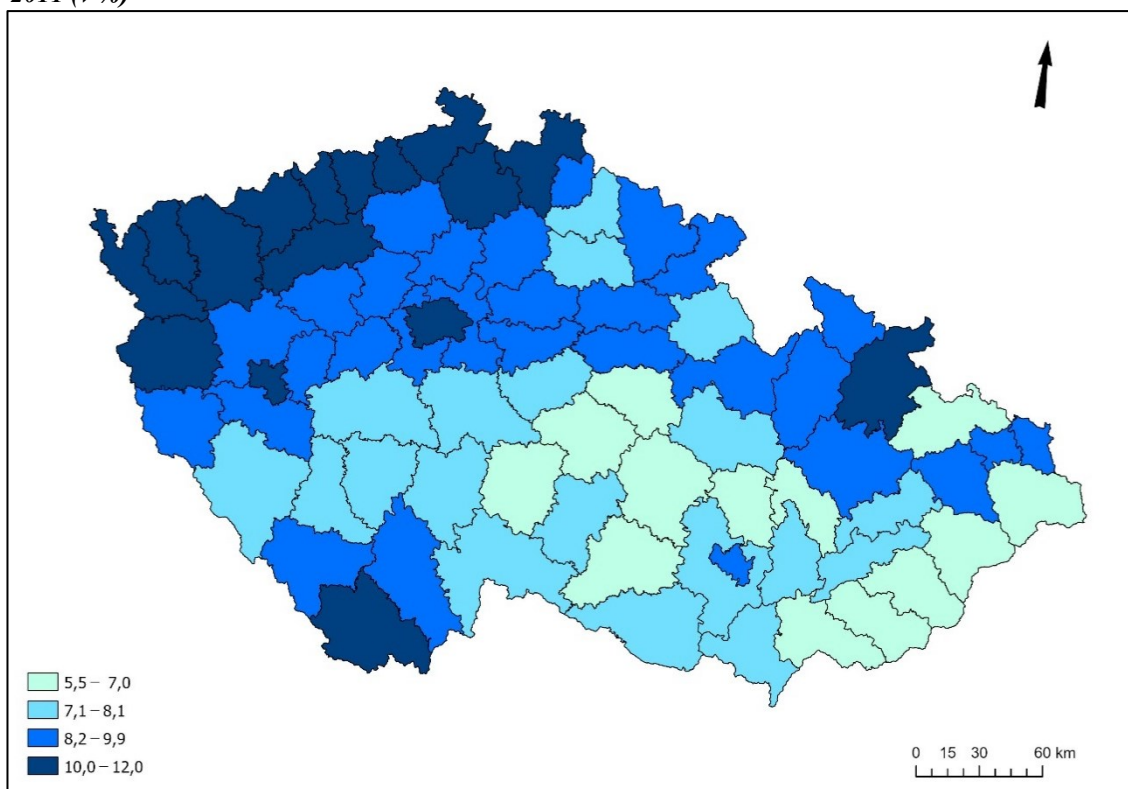
Zdroj dat: SLDB 2001; vlastní zpracování (v programu ArcGIS Pro)

Zdroj mapových podkladů: Jíchová, Soukup, Nemeškal, Ouředníček, Pospíšilová., Svoboda, Špačková a kol. (2014)

Pozn: „Tento výstup vznikl v rámci řešení projektu číslo DF12P01OVV033 Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS řešeného v rámci programu Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), jehož poskytovatel je Ministerstvo kultury České republiky.“

V roce 2011 se faktická manželství podílela na struktuře hospodařících domácností tvořené 1 rodinou nejméně znovu hlavně v okresech vysočanských a moravských: Žďár nad Sázavou, Uherské Hradiště, Hodonín, Chrudim, Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Vsetín, Třebíč, Opava, Prostějov, Zlín, Frýdek-Místek, Blansko (5–7 %). Největší podíl nesezdaná soužití v rámci hospodařících domácností tvořené 1 rodinou představovala v okresech Karlovarského kraje (Sokolov, Cheb, Karlovy Vary), Ústeckého kraje (Chomutov, Teplice, Most, Děčín, Ústí nad Labem, Louny), Libereckého kraje (Česká Lípa, Liberec), Plzeňského kraje (Tachov, Plzeň-město) a v okresech Hlavní město Praha, Český Krumlov, Bruntál (10–12 %) (viz obrázek 16).

Obr. 16: Podíl faktických manželství z hospodařících domácností tvořené 1 rodinou v okresech ČR v roce 2011 (v %)

Zdroj: SLDB 2011, vlastní zpracování

Zdroj mapových podkladů: Jichová, Soukup, Nemeškal, Ouředníček, Pospíšilová., Svoboda, Špačková a kol. (2014)

Pozn: „Tento výstup vznikl v rámci řešení projektu číslo DF12P01OVV033 Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS řešeného v rámci programu Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), jehož poskytovatel je Ministerstvo kultury České republiky.“

Dle Habartové (2014, str. 16) „významné zastoupení tohoto typu úplné rodiny v regionech severních a severozápadních Čech souvisí především s nižší úrovní vzdělanosti, vysokou mírou nezaměstnanosti a nejnižším podílem rodáků a osob starších 65 a více let, tedy v oblastech, kde neuzavření manželského sňatku je často ekonomicky výhodnou volbou, tj. alternativou rodinného soužití, většinou s dětmi“. A ačkoliv se nesezdaná soužití těší rostoucí oblibě i „u mladých osob s úplným středním a s vysokoškolským vzděláním, nejvyšší intenzitu však stále vykazují osoby se základním vzděláním“ (Paloncyová, 2004, str. 92). Ve velkoměstech se nesezdané soužití spíše považuje za přípravu na manželství, přičemž „zcela největší váhu mají nesezdaná soužití bez závislých dětí v Praze, kde představovaly třetinu všech úplných rodin s osobou v čele mladší 35 let“ v roce 2011 (Habartová, 2014, str. 16). Naproti tomu nízký výskyt faktických manželství v oblasti kraje Vysočina, Zlínského a Jihomoravského kraje je spjat s vyšší religiozitou tamní populace, s vysoce nastavenou hodnotou rodiny, s vyšším zastoupením osob ve věku 65 a více let, navíc zde „i v nižších věkových skupinách mají nesezdaná soužití bez závislých dětí mnohem nižší váhu“ (Habartová, 2014, str. 18).

6.7 Sňatečnost ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011

K podrobnější analýze regionální sňatečnosti v České republice v letech 1970–2011 bylo zvoleno deset okresů, které se vzájemně odlišují hodnotami a vývojem základních ukazatelů sňatečnosti ve sledovaném období (viz tabulka 17) a také svou lokací v rámci Česka. Byly vybrány okresy: Hlavní město Praha (okres s hlavním městem Česka), Karlovy Vary, Most, Děčín (okresy severozápadních Čech), Třebíč, Žďár nad Sázavou (okresy Vysočiny), Hodonín (okres Moravy), Český Krumlov, Bruntál (příhraniční okresy z různých regionů Česka), Praha-západ (okres v zázemí velkoměsta).

Tabulka 17: Základní ukazatele sňatečnosti ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011

Okres	Počet sňatků			Počet sňatků na 1000 obyvatel			Počet sňatků na 1000 nevdaných žen			Průměrný věk při prvním sňatku			
	1970	1991	2011	1970	1991	2011	1970	1991	2011	Muži 1991	Ženy 1991	Muži 2011	Ženy 2011
Hlavní město Praha	10314	8628	5889	9,5	7,1	4,7	48,8	35,8	17,9	25,8	23,2	32,5	29,8
Karlovy Vary	1322	977	497	10,4	7,9	4,2	74,2	52,7	17,6	24,7	21,8	32,2	29,2
Most	1295	1048	481	10,9	8,7	4,1	81,7	52,9	16,7	23,9	20,9	31,4	28,4
Děčín	1564	1113	545	11,7	8,2	4,1	79,2	47,9	18,1	23,8	21,1	31,8	28,6
Třebíč	907	866	476	8,4	7,4	4,2	56,4	51,5	20,6	23,8	20,8	30,1	27,3
Žďár nad Sázavou	950	940	501	8,2	7,5	4,2	58,9	52,9	21,5	23,6	21,0	30,2	27,3
Hodonín	1312	1179	657	8,5	7,3	4,2	60,5	48,1	19,9	23,8	21,1	30,3	27,9
Český Krumlov	481	468	275	9,5	8,1	4,5	73,1	56,6	21,1	24,4	21,1	31,3	27,5
Bruntál	1080	862	362	10,6	7,8	3,7	80,1	51,3	16,3	23,5	21,1	31,4	28,9
Praha-západ	849	529	543	8,8	7,0	4,4	54,2	41,9	21,4	24,0	21,2	32,7	30,0

Pozn.: Počty sňatků a počty sňatků na 1000 obyvatel 5leté průměry z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

Zdroj: SLDB 1970, 1991 a 2011, Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993, Demografická ročenka 2009–2013, Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006, Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

6.7.1 Ukazatel singulate mean age at marriage ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011

Ukazatel singulate mean age at marriage (SMAM) byl stanoven Johnem Hajnalem v roce 1953 a udává průměrnou délku života (vyjádřenou v letech) ve svobodném stavu u osob, které uzavřou sňatek do věku 50 let (Singulate Mean Age at Marriage, 2008). Jinými slovy „J. Hajnal vypracoval metodu výpočtu průměrného věku při sňatku z výsledků sčítání lidu (ze struktury obyvatelstva podle pohlaví, věku a rodinného stavu)“, kdy „se uvažuje, že v padesáti letech věku (průměrný věk při sňatku se počítá u osob mladších 50 let) nemusí být všichni lidé ženatí nebo vdaní“ (Fialová, 1985, str. 111).

Pro výpočet ukazatele SMAM, ale i pro posouzení intenzity sňatečnosti hraje důležitou roli podíl svobodných ve věku 50 let, neboť „pro demografickou reprodukci mají význam pouze sňatky do určitého věku“ (Pavlík, 1986, str. 247). Při výpočtu SMAM se v případě 5letých věkových skupin podíl svobodných ve věku 50 let počítá jako průměr podílů svobodných osob ve věkových skupinách 45–49 a 50–54 let.

Na počátku 70. let 20. století relativně nejméně svobodných 50letých mužů žilo v rámci vybraných okresů v okresech Bruntál a Děčín (méně než 4 %), relativně nejvíce v okresech Žďár nad Sázavou, Český Krumlov a Třebíč (více než 7 %). Svobodné 50leté ženy měly nejmenší zastoupení v okresech Praha-západ a Most (méně než 3 %) a největší zastoupení v okresech Hlavní město Praha, Třebíč, Žďár nad Sázavou (zhruba 6 %). Dle tabulky 18 v roce 1970 byl z vybraných okresů nejnižší SMAM u mužů i žen nejnižší v okrese Most (23,9 a 20,8 let) a nejvyšší v okrese Hlavní město Praha (25,1 a 22,1 let), kde se hodnota lišila o zhruba 1 rok. Při porovnání hodnot SMAM u mužů a žen, byl nejmenší rozdíl ve prospěch mužů u okresu Hodonín (2,8 let) a největší u okresu Třebíč (3,6 let).

Tabulka 18: Podíl svobodných osob ve věku 50 let (v %) a ukazatel SMAM u mužů a žen ve vybraných okresech ČR v roce 1970

Okres	Muži		Ženy	
	Podíl svobod. ve věku 50 let (v %)	SMAM	Podíl svobod. ve věku 50 let (v %)	SMAM
Hlavní město Praha	4,5	25,1	5,6	22,1
Karlovy Vary	4,6	24,3	3,6	21,4
Most	5,5	23,9	2,6	20,8
Děčín	3,7	24,3	4,1	21,1
Třebíč	7,0	24,6	5,9	21,0
Žďár nad Sázavou	8,9	24,2	6,0	21,1
Hodonín	4,8	24,1	4,5	21,3
Český Krumlov	7,4	24,3	4,3	20,9
Bruntál	3,7	24,6	4,0	21,4
Praha-západ	5,6	24,7	2,7	21,4

Zdroj: SLDB 1970; vlastní zpracování

Tabulka 19 ukazuje, že zkraje 90. let 20. století připadalo relativně nejméně 50letých mužů ve svobodném stavu na okres Hodonín (méně než 5 %) a nejvíce na okresy Český Krumlov a Žďár nad Sázavou (7 % a více). Nejméně svobodných žen ve věku 50 let bylo v okrese Most a Praha-západ (zhruba 2 %) a nejvíce jich bylo zjištěno v okrese Hlavní město Praha (4,2 %). V roce 1991 měl SMAM u mužů opět nejnižší hodnotu v okrese Most (24,6 let) a nejvyšší

v okrese Hlavní město Praha (26,0 let). U žen SMAM dosahoval nejvyšší hodnoty také v Praze (23,2 let), nejnižší v okrese Třebíč (21,2 let). Hodnota SMAM se u mužů a žen nejvíce lišila v okresech Hodonín a Český Krumlov (3,7 let ve prospěch mužů), nejméně v Praze (2,8 let ve prospěch mužů).

Tabulka 19: Podíl svobodných osob ve věku 50 let (v %) a ukazatel SMAM u mužů a žen ve vybraných okresech ČR v roce 1991

Okres	Muži		Ženy	
	Podíl svobod. ve věku 50 let (v %)	SMAM	Podíl svobod. ve věku 50 let (v %)	SMAM
Hlavní město Praha	5,8	26,0	4,2	23,2
Karlovy Vary	5,5	25,9	3,5	22,5
Most	6,2	24,6	2,2	21,7
Děčín	5,6	25,4	3,4	21,9
Třebíč	6,2	24,8	2,9	21,2
Žďár nad Sázavou	7,0	25,0	3,0	21,6
Hodonín	4,8	25,4	3,1	21,6
Český Krumlov	7,6	25,0	2,8	21,3
Bruntál	5,9	25,0	3,6	21,8
Praha-západ	5,8	25,7	2,0	22,2

Zdroj: SLDB 1991; vlastní zpracování

Dle výsledků druhého sčítání ve 21. století bylo zjištěno, že nejmenší podíl svobodných 50letých mužů v rámci této vybrané skupiny okresů patřil jasně okresu Praha-západ (8,7 %) a dále okresu Třebíč (10,4 %), naopak nejvyšší podíl svobodných 50letých mužů náležel okresům Hlavní město Praha, Karlovy Vary a Děčín (zhruba 13–14 %). U žen lze najít nejnižší procenta v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou, Český Krumlov a Praha-západ (méně než 4 %) a nejvyšší procenta v okrese Hlavní město Praha (8,4 %) a v okresech Karlovy Vary a Bruntál (zhruba 6 %). V roce 2011 již vykazoval nejvyšší hodnotu SMAM pro muže okres Most (33,9 let), nejnižší okres Žďár nad Sázavou (31,7 let), u všech okresů byla hodnota SMAM více než 30 let (viz tabulka 20). U žen byl nejvyšší SMAM dosažen také v okrese Most (31,5 let), nejnižší v okrese Žďár nad Sázavou (28,9 let). Při porovnání hodnot SMAM pro muže a ženy byla nalezena největší odlišnost u okresu Hodonín (3,0 let ve prospěch mužů) a nejmenší u okresu Hlavní město Praha (1,8 let).

Tabulka 20: Podíl svobodných osob ve věku 50 let (v %) a ukazatel SMAM u mužů a žen ve vybraných okresech ČR v roce 2011

Okres	Muži		Ženy	
	Podíl svobod. ve věku 50 let (v %)	SMAM	Podíl svobod. ve věku 50 let (v %)	SMAM
Hlavní město Praha	13,7	33,1	8,4	31,3
Karlovy Vary	13,2	33,6	6,3	30,9
Most	12,2	33,9	4,7	31,5
Děčín	12,9	32,8	5,1	30,3
Třebíč	10,4	32,2	3,5	29,4
Žďár nad Sázavou	11,5	31,7	3,8	28,9
Hodonín	11,9	32,4	4,2	29,4
Český Krumlov	12,2	32,3	3,6	29,9
Bruntál	12,6	33,6	6,0	30,9
Praha-západ	8,7	32,0	3,8	30,0

Zdroj: SLDB 2011; vlastní zpracování

Podíly svobodných 50letých mužů i žen ve vybraných okresech byly v letech 1970 a 1991 na velmi podobné úrovni, u mužů spíše podíl nepatrně vzrostl (kromě okresů Třebíč a Žďár nad Sázavou), u žen naopak lehce poklesl (mezi okresy nejvýrazněji v okresech Třebíč a Žďár nad Sázavou). Mezi lety 1991 a 2011 lze již pozorovat nárůst zastoupení svobodných 50letých osob, zejména u mužů. Zhruba o 7–8 procentních bodů stoupl podíl svobodných mužů ve věku 50 let v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary, Děčín a Hodonín, jen o zhruba 3 procentní body se zvýšil podíl v okrese Praha-západ. U žen nebyl nárůst zastoupení svobodných 50letých téměř žádný v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou a Český Krumlov, nejpatrnější byl pozorován v okrese Hlavní město Praha (o zhruba 4 procentní body). Při pohledu na podíly svobodných 50letých mužů a žen v letech 1970 a 2011 lze vidět, že u mužů nejvýrazněji stoupl v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary, Děčín a Bruntál (zhruba o 9 procentních bodů), nejméně v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou a Praha-západ (zhruba o 3 procentní body). V případě žen zvýšení podílu svobodných 50letých nebylo tak zřejmé, v okresech Třebíč a Žďár nad Sázavou byl dokonce pokles o zhruba 2 procentní body, v okresech Hodonín a Český Krumlov zůstala přibližně stejná úroveň a v okresech Hlavní město Praha a Karlovy Vary se zvýšilo zastoupení 50letých svobodných žen zhruba o 3 procentní body.

Při srovnání hodnot SMAM mužů a žen z jednotlivých let si lze všimnout, že mezi lety 1970 a 1991 byl nárůst minimální, kdy SMAM u mužů nejvíce vzrostl v okrese Karlovy Vary (1,6 let) a nejméně v okrese Třebíč (0,2 let), u žen tomu bylo podobně – v okresech Karlovy Vary a Hlavní město Praha nárůst o 1,1 let, v okrese Třebíč o 0,2 let. Ovšem během dvaceti let mezi lety 1991 a 2011 bylo již zvýšení hodnoty SMAM zřetelné (přibližně o 6 až 10 let). Nejvíce průměrná délka života mužů ve svobodném stavu vzrostla v okrese Most (9,3 let) a nejméně v okrese Praha-západ (6,3 let). U žen se jednalo o okresy Most (9,8 let) a Žďár nad Sázavou (7,3 let). Celkově, od počátku do konce sledovaného časového období se SMAM mužů nejvýrazněji zvýšil v okrese Most (10,0 let) a nejméně v okrese Praha-západ (7,3 let), u žen nastal největší nárůst také v okrese Most (10,6 let) a nejmenší v okrese Žďár nad Sázavou (7,8 let).

6.7.2 Míry sňatečnosti ve vybraných okresech ČR v letech 1970–2011

Pro bližší analýzu sňatečnosti je vhodné počítat například míry sňatečnosti, poněvadž jak uvádí Pavlík (1986, str. 251), „výstižné hodnocení intenzity sňatečnosti v závislosti na pohlaví a věku dávají míry sňatečnosti podle pohlaví a zejména míry sňatečnosti podle věku, které počítáme odděleně pro muže a ženy“. Počítají se hlavně míry sňatečnosti svobodných neboli „počet prvních sňatků ve věku x vztahený ke střednímu stavu svobodných ve věku x “ a redukované míry sňatečnosti svobodných neboli „poměr sňatků svobodných ve věku x ke střednímu stavu celé populace ve věku x “ (Pavlík, 1986, str. 251 a 253).

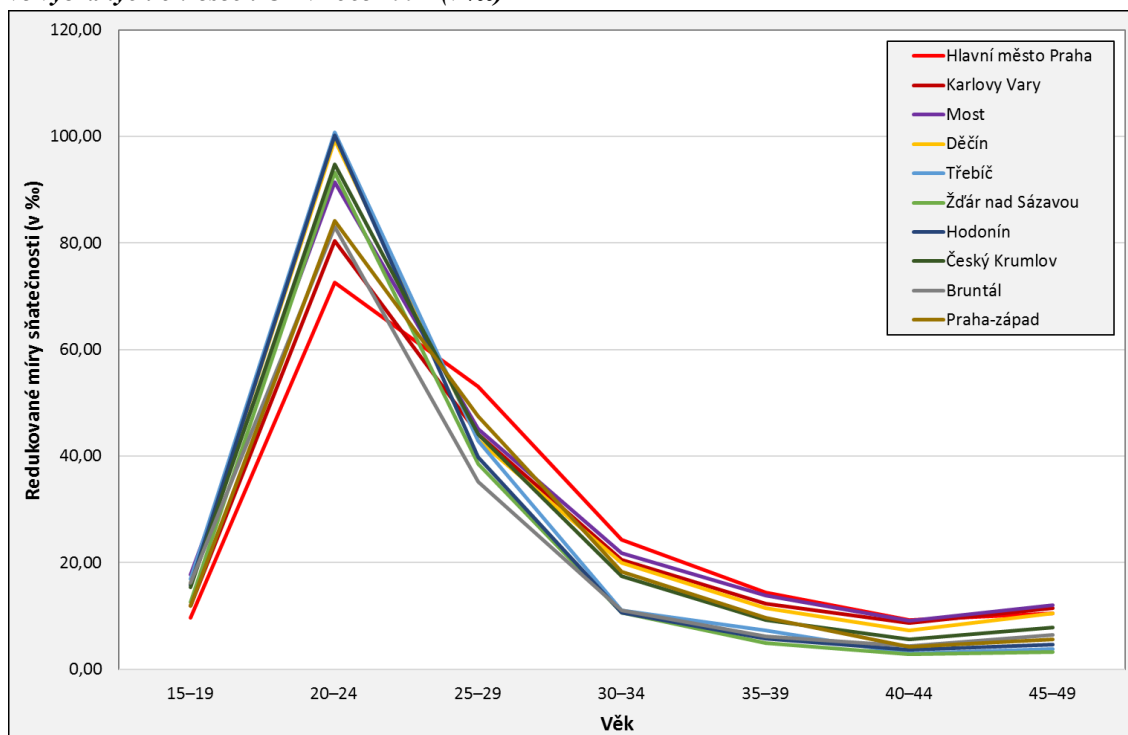
Vzhledem k nedostupnosti podrobnějších dat okresů pro zkoumání intenzity sňatečnosti svobodných byly v této práci pro přiblížení intenzity sňatečnosti dle pohlaví a věku v okresech spočítány redukované míry sňatečnosti podle věku, u jejichž „výpočtu se počty uzavřených sňatků vztahují k celkovému počtu osob v daném věku bez ohledu na jejich rodinný stav“ a také míry sňatečnosti, které „jsou většinou vypočteny jako poměr počtu sňatků k počtu sňatkuschnopného obyvatelstva každého pohlaví“ (Pavlík, 2005, str. 81). V tomto textu je tedy popisován poměr všech sňatků k celkovému počtu osob v daném věku a poměr všech sňatků k neženatým mužům, resp. nevdaným ženám (svobodní/é, rozvedení/é, ovdovělí/é) v daném věku (zde 5leté věkové skupiny 15–19 až 45–49 let), zvlášť pro každé pohlaví. Z redukovaných měr sňatečnosti dle věku je spočtena i úhrnná sňatečnost pro věk 15–49 let. Počty osob ve věkových skupinách byly převzaty z dat sčítání 1991 a 2011 a počty sňatků dle věku ženicha či nevěsty⁴⁵ byly vzaty z demografických ročenek okresů (resp. krajů). U počtu sňatků byly použity 3letý průměr⁴⁶ z let 1991–1993 a 5letý průměr z let 2009–2013 z důvodu menšího vlivu kolísání hodnot u okresů.

V roce 1991 byla sňatečnost mužů soustředěna především do věkové skupiny 20–24 let. Nejvyšších hodnot redukované míry sňatečnosti v tomto věku dosahovaly okresy Třebíč, Hodonín, Děčín, dále také okresy Český Krumlov, Žďár nad Sázavou a Most. Naopak muži v Praze měli nejnižší poměr sňatků vzhledem k počtu mužů ve věku 20–24 let. Ve starších věcích hodnoty postupně klesaly ve všech vybraných okresech, přičemž redukovaná míra byla nejvyšší v Praze a přibližovala se hodnotám v ostatních okresech (především v okresech Most, Děčín, Karlovy Vary). Již od věku 25–29 let se redukovaná míra sňatečnosti držela na nejnižší hladině ze všech vybraných okresů v okresech Bruntál, Žďár nad Sázavou, Hodonín, Třebíč (viz obrázek 17).

⁴⁵ V ročenkách uvedeno pro věkové skupiny 16–17 a 18–19, zde tyto počty sňatků sečteny do věkové skupiny 15–19 a v ročenkách uvedeno pro věkovou skupinu 40–49, zde tento počet sňatků rozdělen na poloviny pro věkové skupiny 40–44 a 45–49

⁴⁶ Pro roky před rokem 1991 podrobnější data o sňatcích v okresech nedostupná

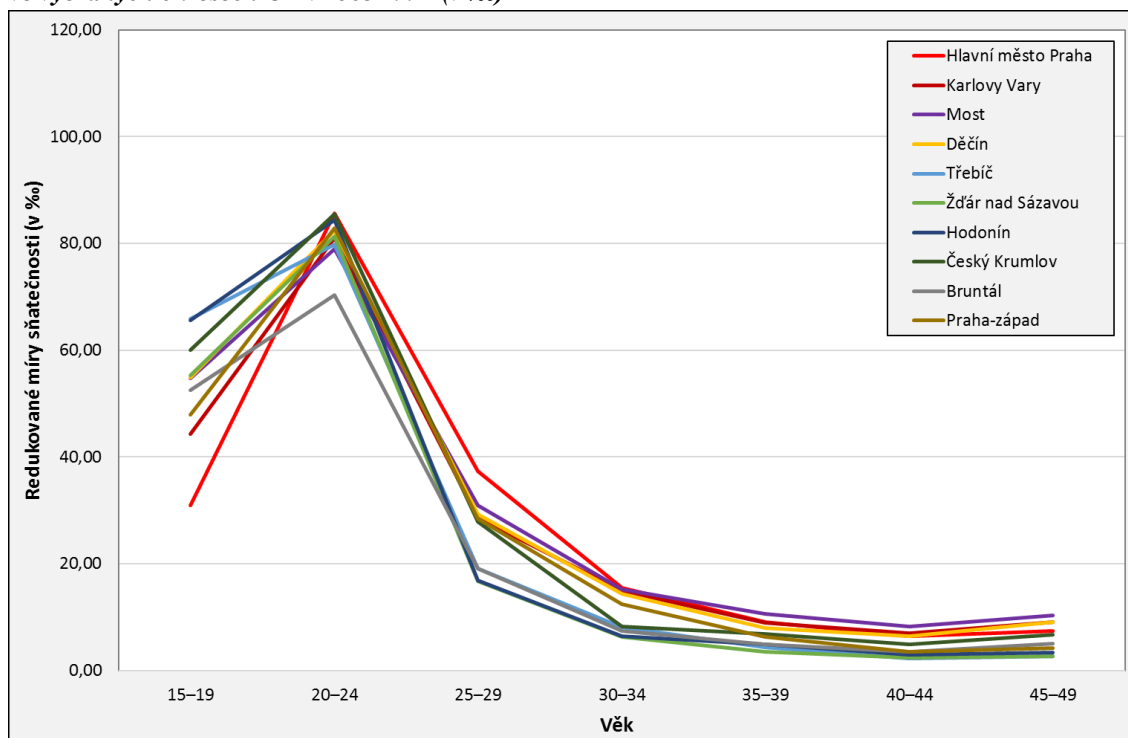
Obr. 17: Redukované míry sňatečnosti mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006; vlastní zpracování

Na obrázku 18 lze vidět, že u žen v roce 1991 existovaly rozdíly mezi okresy již v nejmladší věkové skupině 15–19 let. Nejmenší intenzita uzavírání sňatků v tomto věku byla v Praze, zatímco nejvyšší v okresech Hodonín a Třebíč. Stejně jako u mužů byl u všech okresů vrchol intenzity sňatečnosti žen ve věku 20–24 let. Ten nabýval u všech okresů podobných hodnot s výjimkou okresu Bruntál, kde byl mírně nižší. I u žen nastal v dalších věcích pokles redukované míry sňatečnosti. Ve věku 25–29 let byl opět největší pokles u okresů Žďár nad Sázavou, Hodonín, Bruntál, Třebíč, okres Hlavní město Praha měl snížení redukované míry sňatečnosti žen mírnější než zbylé okresy. Totéž platilo i pro věkovou skupinu 30–34 let, ale Praha se již tolik neodlišovala od ostatních okresů (nejblíže okresům Most, Děčín, Karlovy Vary), zatímco čtveřice okresů Žďár nad Sázavou, Hodonín, Bruntál, Třebíč více „odskočila“. Ve věku 35+ se redukované míry sňatečnosti žen dostaly ve všech vybraných okresech na přibližně stejnou úroveň, s tím, že okresy s nejnižšími a nejvyššími hodnotami zůstaly zachovány.

Obr. 18: Redukované míry sňatečnosti žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006; vlastní zpracování

Zpočátku 90. let 20. století muži dosahovali v okresech v porovnání s ženami nižších hodnot redukované míry sňatečnosti v nejmladší věkové skupině, navíc u žen byly tyto hodnoty více diferencované. Muži však měli následně ve věku 20–24 let vrchol intenzity sňatečnosti položený spíše výše nežli ženy. Následný propad ve věku 25–29 let byl výraznější u žen, i ve věku 30–34 let vykazovaly ženy nižší hodnoty redukované míry sňatečnosti nežli muži. Ve vyšším věku byla redukovaná míra sňatečnosti u obou pohlaví na podobné úrovni, přičemž u žen byla mírně nižší. Což napovídá tomu, že muži uzavírají sňatek později než ženy (ačkoli zde je samozřejmě vliv opakovaných sňatků).

Tabulka 21 ukazuje, že hodnoty úhrnné sňatečnosti ve věku 15–49 let (součet redukovaných měr sňatečnosti dle věku) mužů a žen ve vybraných okresech se v roce 1991 pohybovaly v rozmezí 162–211 ‰, nejnižší byla v okresech Bruntál a Žďár nad Sázavou a nejvyšší v okresech Most a Děčín. U zbylých okresů byla úhrnná sňatečnost u obou pohlaví na úrovni 180–200 ‰. V případě okresů Hlavní město Praha, Most, Děčín a Třebíč byla úhrnná sňatečnost mužů nepatrně vyšší než úhrnná sňatečnost žen. Rozdíly v úhrnné sňatečnosti mezi pohlavími v okresech nebyly velké, nejvíce se hodnoty lišily v okresech Český Krumlov, Praha-západ, Karlovy Vary, Hodonín.

Tabulka 21: Úhrnná sňatečnost mužů a žen ve věku 15–49 let ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)

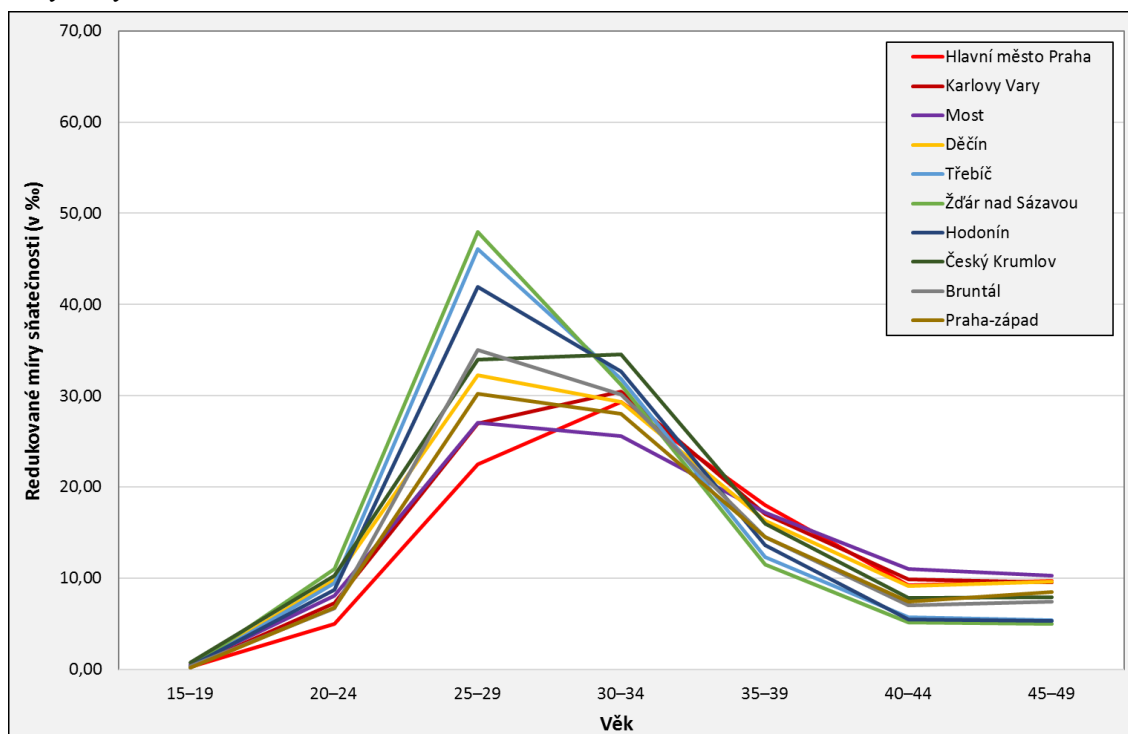
Okres	Muži	Ženy
Hlavní město Praha	193,64	192,41
Karlovy Vary	189,53	193,84
Most	210,98	209,19
Děčín	207,79	204,16
Třebíč	185,67	182,16
Žďár nad Sázavou	165,90	168,22
Hodonín	180,46	184,71
Český Krumlov	194,32	200,22
Bruntál	162,51	162,63
Praha-západ	181,34	185,91

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006; vlastní zpracování

V roce 2011 došlo k značným změnám v poměru počtu sňatků k počtu osob v daných věkových skupinách. U mužů i žen byly hodnoty redukované míry sňatečnosti v nejnižší věkové kategorii zcela minimální. Ve věku 20–24 let byly hodnoty u žen v okresech vyšší nežli u mužů a více se diferencovaly. U obou pohlaví se vrchol intenzity sňatečnosti posunul do věkové skupiny 25–29 let ve většině vybraných okresů. Ve věkové kategorii 30–34 let nebyl již u mužů i žen pokles intenzity uzavírání sňatků tak výrazný jako v roce 1991.

U mužů v roce 2011 v nejmladším věku byly vybrané okresy na totožné, téměř nulové úrovni redukované míry sňatečnosti. V další věkové skupině 20–24 let byly stále hodnoty redukované míry sňatečnosti i rozdíly mezi okresy velmi malé, pouze Praha více zaostávala za ostatními vybranými okresy. Ve věkové kategorii 25–29 let, jak bylo zmíněno, se nacházel vrchol intenzity sňatečnosti s tím, že nejvyšší byl stále v okresech Žďár nad Sázavou, Třebíč, Hodonín. Ovšem okresy Hlavní město Praha, Karlovy Vary a Český Krumlov dosahovaly vrcholu dokonce ve věku 30–34 let, ale nebyl tak zřetelný (hodnoty ve věku 25–29 let zde byly jen mírně nižší). Mírnější pokles redukované míry sňatečnosti ve věku 30–34 let nastal v okresech Bruntál, Děčín, Praha-západ, Most, neboť tyto okresy měly vrchol ve věku 25–29 let položen níže. Redukovaná míra sňatečnosti ve věku 30–34 let byla stále na vyšší úrovni v okresech Hodonín, Třebíč, Žďár nad Sázavou, nejvyšší hodnota byla však v okrese Český Krumlov. Ve vyšším věku se již hodnoty všech vybraných okresů dostaly na podobnou a nízkou úroveň, přičemž nejnižší byly u okresů Žďár nad Sázavou, Hodonín, Třebíč a nejvyšší v okresech Most, Hlavní město Praha, Karlovy Vary a Děčín (viz obrázek 19).

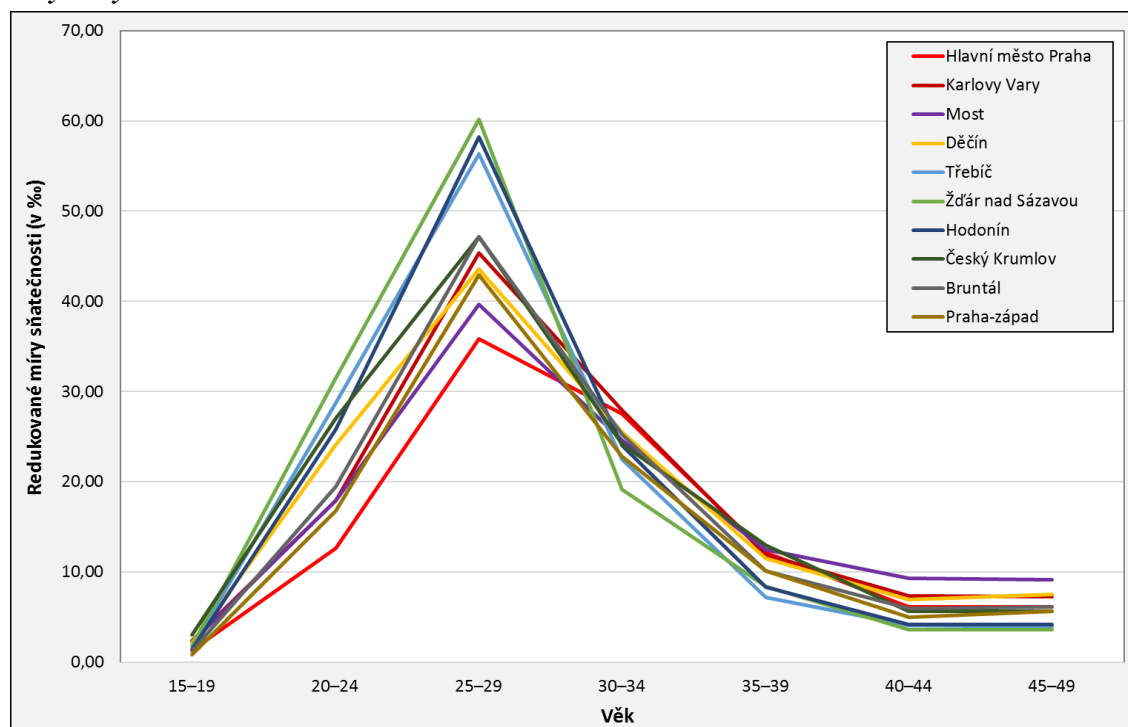
Obr. 19: Redukované míry sňatečnosti mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011

Zdroj: SLDB 2011 a Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

U žen byly taktéž v nejmladší věkové skupině hodnoty velmi nízké a u všech vybraných okresů přibližně stejné. To však neplatilo v další věkové skupině 20–24 let, kde nejvyšší intenzita sňatečnosti byla pozorována u okresu Hlavní město Praha, zatímco nejvyšší byla zjištěna u okresů Žďár nad Sázavou, Třebíč, Český Krumlov, Hodonín, Děčín. Ve věku 25–29 let dosahovaly všechny vybrané okresy vrcholu intenzity sňatečnosti žen. S odstupem od ostatních okresů byl nejvyšší u trojice okresů Žďár nad Sázavou, Hodonín a Třebíč, a naopak nejnižší byl v Praze a v okrese Most. V následujícím věku 30–34 let se „role“ obrátily a nejvyšší hodnoty redukované míry sňatečnosti, ale s menším rozdílem, patřily okresům Karlovy Vary a Hlavní město Praha a nejnižší okresu Žďár nad Sázavou. Ve starších věkových skupinách dosahoval nejvyšší intenzity sňatečnosti zejména okres Most a okresy Hlavní město Praha, Děčín, Karlovy Vary a nejnižší okresy Žďár nad Sázavou, Hodonín, Třebíč (viz obrázek 20).

Obr. 20: Redukované míry sňatečnosti žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011

Zdroj: SLDB 2011 a Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

V roce 2011 se úhrnná sňatečnost ve vybraných okresech nacházela na úrovni zhruba 94–112 ‰ u mužů a 102–128 ‰ u žen. U obou pohlaví byla nejnižší úhrnná sňatečnost ve věku 15–49 let v okrese Hlavní město Praha a nejvyšší v okrese Žďár nad Sázavou (viz tabulka 22). U mužů nižší hodnoty úhrnné sňatečnosti patřily kromě Prahy okresům Praha-západ a Most, ty vyšší kromě okresu Žďár nad Sázavou také okresům Třebíč a Český Krumlov. U žen byla situace obdobná, k okresům s nejvyšší úhrnnou sňatečností se řadil také okres Hodonín. Na rozdíl od počátku 90. let 20. století při porovnání úhrnné sňatečnosti mužů a žen byla ve všech vybraných okresech vyšší úhrnná sňatečnost žen a s větším rozdílem. Zdaleka nejméně se u obou pohlaví lišila v okresech Hlavní město Praha a Praha-západ, u ostatních vybraných okresů byly odlišnosti podobné (největší rozdíl v okresech Karlovy Vary a Hodonín).

Tabulka 22: Úhrnná sňatečnost mužů a žen ve věku 15–49 let ve vybraných okresech ČR v roce 2011 (v ‰)

Okres	Muži	Ženy
Hlavní město Praha	94,03	101,67
Karlovy Vary	101,37	120,10
Most	99,73	115,30
Děčín	106,65	121,21
Třebíč	111,07	124,58
Žďár nad Sázavou	112,01	128,32
Hodonín	108,03	126,15
Český Krumlov	111,25	125,64
Bruntál	101,23	115,25
Praha-západ	95,59	104,09

Zdroj: SLDB 2011 a Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

Při porovnání redukovaných měr sňatečnosti mužů a žen v letech 1991 a 2011 si lze všimnout, že ke změnám došlo hlavně ve věku 20–34 let. Ve věkové skupině 20–24 let se v rámci vybraných okresů úroveň redukované míry sňatečnosti mužů snížila méně v okresech Hlavní město Praha a Karlovy Vary než v ostatních okresech. Ve věku 25–29 let v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary, Most a Praha-západ poklesla redukovaná míra sňatečnosti mužů nápadněji než ve zbylých okresech. V okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou a Hodonín byla dokonce hodnota redukované míry sňatečnosti mužů v roce 2011 nepatrně vyšší než v roce 1991. Ve věku 30–34 let byly ve všech vybraných okresech hodnoty redukované míry sňatečnosti mužů v roce 2011 mírně vyšší než v roce 1991, trochu výrazněji v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou a Hodonín. U žen ve věkové skupině 20–24 let poklesla hladina redukované míry sňatečnosti u vybraných okresů nejvíce v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary, Most a Praha-západ, nejméně v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou a Bruntál (pokles však podobný). Ve věku 25–29 let se však úroveň redukované míry sňatečnosti žen v roce 2011 zvýšila ve všech vybraných okresech kromě Prahy (zhruba stejná úroveň), nejvýrazněji v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou, Hodonín. Ve věku 30–34 let byly hodnoty redukované míry sňatečnosti žen vyšší v roce 2011 než v roce 1991 ve všech vybraných okresech, přičemž nejvíce se změnily v okresech Hodonín, Český Krumlov, Bruntál, ale nikterak výrazně od ostatních okresů.

Při pohledu na úhrnnou sňatečnost mužů a žen v letech 1991 a 2011 ve vybraných okresech si lze povšimnout snížení hodnot ve všech okresech u obou pohlaví. Nejmenší pokles byl pozorován v okresech Žďár nad Sázavou a Bruntál, které měly v roce 1991 nejnižší úhrnnou sňatečnost, a největší pokles nastal v okresech Most, Děčín a Hlavní město Praha, jež dosahovaly v roce 1991 nejvyšší úhrnné sňatečnosti v rámci vybraných okresů.

Pokud byly počty sňatků vztaženy k počtu neženatých mužů v daném věku v roce 1991, tak nejvyšší hodnoty ve věku 20–24 let měly okresy Třebíč, Hodonín, Děčín, nejnižší okresy Hlavní město Praha a Karlovy Vary (viz tabulka 23). V další věkové skupině 25–29 let si stále nejvyšší hodnoty držely okresy Třebíč a Most, nejnižší patřily okresům Bruntál a Karlovy Vary. Ve věkové skupině 25–29 let vzrostla míra sňatečnosti neženatých mužů oproti věkové skupině 20–24 let zejména v Praze, dále v okrese Praha-západ a mírně také v okresech Karlovy Vary a Most. V ostatních okresech došlo k poklesu, v okrese Třebíč zůstala téměř totožná úroveň. Ve věku

30–34 let nastal pokles hodnot u všech okresů, nejvyšší vykazovaly okresy Hlavní město Praha a Most, nejnižší okresy Bruntál, Hodonín a Žďár nad Sázavou. Ve vyšším věku (s výjimkou věku 45–49 let, což je způsobeno přepočtem počtu sňatků dle věku v této práci⁴⁷) míra sňatečnosti neženatých mužů dále klesala ve všech vybraných okresech. Ve věku 35–39 let a 40–44 let míry sňatečnosti neženatých mužů byly nejvyšší v okresech Hlavní město Praha a Most, nejnižší zejména v okresech Bruntál a Žďár nad Sázavou. Ve věkové skupině 15–19 let byla úroveň míry sňatečnosti neženatých mužů nízká ve všech vybraných okresech (nejnižší v Praze, nejvyšší v okrese Most).

Tabulka 23: Míry sňatečnosti neženatých mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)

Okres	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49
Hlavní město Praha	9,69	97,59	136,95	93,19	59,63	39,59	49,25
Karlovy Vary	11,99	110,46	115,32	67,47	45,20	35,25	54,87
Most	18,10	142,49	146,41	80,98	52,95	39,06	50,53
Děčín	16,46	146,47	128,90	75,27	46,06	31,51	47,52
Třebíč	17,15	153,91	153,52	62,53	44,00	18,08	26,03
Žďár nad Sázavou	12,87	136,76	129,70	54,76	29,41	18,14	22,98
Hodonín	16,00	147,37	129,02	53,78	33,33	24,68	34,64
Český Krumlov	15,59	139,48	131,48	74,29	42,85	27,61	41,30
Bruntál	16,56	125,81	113,51	48,11	29,29	20,39	33,44
Praha-západ	11,96	119,18	136,02	76,59	44,08	23,27	30,79

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006; vlastní zpracování

Intenzita sňatečnosti nevdaných žen v roce 1991 byla na nejvyšší úrovni ve věku 20–24 let u všech vybraných okresů, zcela nejvyšší hodnoty měly okresy Český Krumlov, Třebíč, Hodonín a Žďár nad Sázavou a nejnižší okresy Hlavní město Praha a Karlovy Vary (viz tabulka 24). Ve věku 25–29 let se míra sňatečnosti nevdaných žen snížila ve všech okresech, mírnější pokles byl pozorován v okresech Hlavní město Praha a Praha-západ. V této věkové skupině nejvyšší hodnoty dosahoval okres Praha-západ, dále také Český Krumlov a Třebíč. Nejnižší hodnota byla pozorována u okresů Bruntál, Karlovy Vary, Hodonín. I ve vyšších věcích došlo k dalšímu poklesu míry sňatečnosti nevdaných žen. Ve věku 30–34 let byla míra sňatečnosti nevdaných žen zcela nejvyšší v okrese Praha-západ, zatímco nejnižší v okrese Bruntál. V dalších věkových skupinách byla míra sňatečnosti nevdaných žen mezi vybranými okresy na vyšší úrovni v okresech Most, Praha-západ, Český Krumlov, Děčín, zatímco v okresech Žďár nad Sázavou, Bruntál, Třebíč, Hodonín byla míra sňatečnosti nevdaných žen nižší. V nejmladší věkové kategorii nejvíce sňatků na 1000 nevdaných žen připadalo v okresech Třebíč a Hodonín, nejméně v okrese Hlavní město Praha.

⁴⁷ V demografických ročenkách počet sňatků dle věku ženicha, resp. nevěsty uveden pro věk 40–49 let, zde tento počet rozdělen na poloviny pro věk 40–44 let a 45–49 let

Tabulka 24: Míry sňatečnosti nevdaných žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 1991 (v ‰)

Okres	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49
Hlavní město Praha	32,19	166,10	142,20	67,36	37,95	24,95	27,33
Karlovy Vary	47,27	175,07	111,88	65,79	35,95	26,81	34,51
Most	59,36	209,06	139,04	72,03	47,16	35,12	43,60
Děčín	59,13	208,93	135,73	70,50	36,01	28,16	38,93
Třebíč	73,03	247,97	150,03	75,22	34,66	17,68	17,68
Žďár nad Sázavou	59,86	234,23	124,41	59,95	28,68	19,23	16,88
Hodonín	71,17	240,11	115,25	54,69	36,85	19,77	18,64
Český Krumlov	65,47	261,05	157,30	54,64	42,59	28,61	34,23
Bruntál	57,25	190,72	105,56	42,51	26,41	16,81	20,86
Praha-západ	50,88	198,00	159,35	91,53	48,21	24,01	23,10

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006; vlastní zpracování

Při porovnání měr sňatkuschopných žen a mužů v roce 1991 lze vidět, že u žen byly v nejmladších věkových skupinách (15–19 let a 20–24 let) hodnoty měr vyšší, zejména ve věku 20–24 let a v okresech Český Krumlov, Hodonín, Žďár nad Sázavou a Třebíč. V dalších věcích již nebyly rozdíly v hodnotách měr mezi pohlavími příliš výrazné, ale vyšších hodnot dosahovali spíše muži. To se týkalo zejména Prahy, dále okresů Karlovy Vary, Most, Bruntál, Děčín. Avšak u okresu Praha-západ byly u všech věkových kategoriích (s výjimkou té nejstarší) míry neženatých mužů na nižší úrovni než míry nevdaných žen (rozdíl se s věkem snižoval).

Dle tabulky 25 v roce 2011 byly u neženatých mužů zjištěny nejvyšší hodnoty míry sňatečnosti ve věkové skupině 30–34 let. Mezi vybranými okresy měly v tomto věku nejvyšší hodnoty okresy Žďár nad Sázavou, Český Krumlov, Hodonín a Třebíč, nejnižší okresy Most, Karlovy Vary, Hlavní město Praha, Bruntál a Děčín. Podobně tomu bylo i u věkové kategorie 25–29 let, kde největší hodnoty byly pozorovány opět v okresech Žďár nad Sázavou, Třebíč a Hodonín, kdežto nejmenší hodnoty u trojice okresů Hlavní město Praha, Most, Karlovy Vary. Ve vyšších věcích (35 a více let) vyšší míru sňatečnosti neženatých mužů ze všech vybraných okresů vykazovaly okresy Praha-západ, Hlavní město Praha, Český Krumlov, Most, Děčín, Karlovy Vary, nižší okresy Bruntál, Žďár nad Sázavou, Třebíč a Hodonín. Velice se situace změnila u věkové kategorie 20–24 let, kdy na rozdíl od roku 1991 byly hodnoty v okresech minimální (nejnižší v Praze a v okresech Bruntál, Praha-západ, nejvyšší v okresech Žďár nad Sázavou, Český Krumlov, Děčín, a Třebíč). V roce 2011 byla míra sňatečnosti neženatých mužů ve věku 15–19 let ve všech vybraných okresech téměř nulová (méně než 1 ‰).

Tabulka 25: Míry sňatečnosti neženatých mužů ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011 (v ‰)

Okres	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49
Hlavní město Praha	0,28	5,14	26,25	46,53	38,16	22,76	26,17
Karlovy Vary	0,24	7,45	30,94	44,77	33,92	22,04	22,39
Most	0,52	8,23	30,92	37,05	31,13	22,56	23,02
Děčín	0,25	9,97	38,00	47,53	34,37	22,29	24,48
Třebíč	0,22	9,64	55,36	59,52	32,91	16,97	18,97
Žďár nad Sázavou	0,26	11,25	58,74	62,07	32,56	16,36	17,51
Hodonín	0,37	8,82	49,36	60,40	35,03	16,42	16,92
Český Krumlov	0,76	10,55	40,07	60,86	37,04	19,74	22,39
Bruntál	0,33	6,81	40,54	46,60	29,12	16,33	18,77
Praha-západ	0,17	6,93	37,19	55,87	42,22	25,88	28,85

Zdroj: SLDB 2011 a Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

V případě žen v roce 2011 byla míra sňatečnosti nevdaných žen soustředěna zejména do věku 25–29 let, kde nejvyšší hodnoty patřily okresům Žďár nad Sázavou, Třebíč a Hodonín a nejnižší okresům Hlavní město Praha a Most (viz tabulka 26). Okres Hlavní město Praha měl dokonce vyšší hodnotu ve věku 30–34 let než ve věku 25–29 let. I v této věkové skupině (30–34 let) dosahovala nejvyšších hodnot trojice okresů Třebíč, Hodonín a Žďár nad Sázavou a nejnižších okresy Most a Bruntál. Ve věkové kategorii 35–39 let měly okresy Praha-západ, Český Krumlov a Žďár nad Sázavou nejvyšší míru sňatečnosti nevdaných žen, okresy Bruntál, Třebíč, Most nejnižší v rámci vybraných okresů (ale rozdíly v hodnotách nevelké). Ve věku 40+ hodnoty dále klesaly a byly vcelku vyrovnané u všech okresů. Ve věku 20–24 let byla v roce 2011 stejně jako u mužů míra sňatečnosti nevdaných žen již na velice nízké úrovni, zcela nejnižší hodnotu měl okres Hlavní město Praha, dále okresy Karlovy Vary, Most, Praha-západ a vyšší hodnoty okresy Žďár nad Sázavou, Třebíč, Hodonín, Český Krumlov a Děčín.

Tabulka 26: Míry sňatečnosti nevdaných žen ve věku 15–49 let (v 5letých věkových skupinách) ve vybraných okresech ČR v roce 2011 (v ‰)

Okres	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49
Hlavní město Praha	1,32	13,41	46,81	51,12	28,61	14,95	15,10
Karlovy Vary	2,37	19,14	61,37	53,26	27,50	17,28	17,93
Most	2,19	18,93	51,74	42,90	25,32	20,54	21,44
Děčín	2,15	26,20	62,22	51,93	29,04	18,63	20,61
Třebíč	1,77	30,61	87,42	63,94	25,42	15,05	15,27
Žďár nad Sázavou	1,81	34,18	99,39	59,58	32,05	14,46	15,36
Hodonín	1,38	27,53	89,12	65,73	28,19	14,90	15,41
Český Krumlov	3,03	29,45	69,49	55,51	35,04	16,25	17,70
Bruntál	1,26	20,50	63,75	48,87	24,64	15,26	16,88
Praha-západ	0,86	18,11	65,43	58,46	34,14	17,69	20,16

Zdroj: SLDB 2011 a Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

V roce 2011 se značně snížila úroveň míry sňatkuschných mužů i žen oproti počátku 90. let 20. století a rozdíly mezi pohlavími byly rovněž menší. Do věku 34 let byly míry sňatkuschných

žen na vyšší hladině než míry sňatkuschných mužů ve všech vybraných okresech (kromě okresů Žďár nad Sázavou a Český Krumlov ve věku 30–34 let), ve vyšším věku tomu bylo s minimálními rozdíly naopak. Nejvíce se míry neženatých mužů a nevdaných žen lišily ve věkových skupinách 20–24 let a 25–29 let a zejména v okresech Žďár nad Sázavou, Hodonín a Třebíč, v okresech Hlavní město Praha a Most nejméně.

Během dvou desetiletí mezi lety 1991 a 2011 se snížila úroveň míry sňatečnosti sňatkuschných osob ve vybraných okresech nejvýrazněji v mladším věku do 29 let u obou pohlaví, ve věku 15–19 let a 20–24 let více u žen a ve věku 25–29 let více u mužů. Ve věku 15–19 let a 20–24 let byl nejmenší pokles úrovně měr sňatečnosti neženatých mužů a nevdaných žen pozorován hlavně v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary a Praha-západ, největší pokles nastal zejména v okresech Most, Děčín, Třebíč u mužů a v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou, Hodonín, Český Krumlov u žen. U věkové skupiny 25–29 let se nejvíce hodnoty v rámci vybraných okresů změnily v okresech Hlavní město Praha, Most, Praha-západ, nejméně v okresech Žďár nad Sázavou, Hodonín a Bruntál. U 30–34letých neženatých mužů míry nejzřetelněji poklesly v okresech Hlavní město Praha a Most, u 30–34letých nevdaných žen v okresech Most a Praha-západ. Malé difference mezi hodnotami měr mužů z let 1991 a 2011 ve věku 30–34 let byly zjištěny v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou, Hodonín a Bruntál, v případě žen v okresech Žďár nad Sázavou, Český Krumlov, Bruntál. Ve starších věcích bylo snížení úrovně míry sňatečnosti sňatkuschných osob patrné především v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary, Most a Děčín.

Kapitola 7

Regionální diferenciace rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011

I u rozvodovosti mohly existovat určité rozdíly mezi regiony v letech 1970–2011, neboť úroveň rozvodovosti může mít kromě jiného spojitost se socioekonomickými znaky obyvatelstva v různých částech Česka (religiozita, vzdělanost, míra nezaměstnanosti, kriminalita aj.)

7.1 Vývoj počtu rozvodů v okresech ČR v letech 1970–2011

Vzhledem k různorodosti okresů (poloha v rámci Česka, počet obyvatel, velikost a významnost sídel aj.) se počty rozvodů pohybovaly v řádech desítek až tisíců ve sledovaných letech (1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013).

Na počátku 70. let 20. století byl počet rozvodů v okresech přibližně 60–3,6 tisíce⁴⁸. Méně než 100 jich vykázaly okresy Český Krumlov (87 rozvodů), Domažlice (76), Havlíčkův Brod (78), Jindřichův Hradec (95), Klatovy (95), Pelhřimov (60), Písek (95), Plzeň-jih (91), Prachatice (73), Rakovník (78), Rokycany (75), Rychnov nad Kněžnou (94), Strakonice (76), Tachov (88), Třebíč (89), Žďár nad Sázavou (99). Tudíž zejména okresy ležící v pohraničí, na pomezí jižních a západních Čech nebo v oblasti Českomoravské vrchoviny, které se vyznačovaly spíše malým počtem obyvatel v rámci všech okresů Česka (v okresech Český Krumlov, Prachatice, Rokycany a Tachov méně než 50 tisíc obyvatel dle výsledků SLDB 1970).

O dvě desítky let později se počty rozvodů v jednotlivých okresech nacházely v rozmezí zhruba 135 až 4,2 tisíc⁴⁹ a o čtyři desetiletí později v rozpětí zhruba 130 až 3,1 tisíc⁵⁰. Nejvíce rozvodů proběhlo vždy v okresech s největšími městy České republiky (Hlavní město Praha, Brno-město a Ostrava-město). Pominou-li se tato největší centra Čech, Moravy a Slezska, tak se v roce 1970 nejvíce rozvodů uskutečnilo v okresech Karviná (757 rozvodů), Most (482), Teplice (480), v roce 1991 opět v okresech Karviná (962), Plzeň-město (640) a Olomouc (615) a v roce 2011 byl kromě Karviné (790) nejvyšší počet rozvodů v okresech Olomouc (666) a Frýdek-Místek (564). Dlouhodobě se mezi okresy s nejnižším počtem rozvodů řadily okresy ze západní poloviny Česka a zejména z oblasti jihozápadních Čech: Český Krumlov, Domažlice,

⁴⁸ 60 rozvodů v okrese Pelhřimov a 3585 rozvodů v okrese Hlavní město Praha

⁴⁹ 135 rozvodů v okrese Prachatice a 4253 rozvodů v okrese Hlavní město Praha

⁵⁰ 134 rozvodů v okrese Prachatice a 3137 rozvodů v okrese Hlavní město Praha

Jičín, Pelhřimov, Plzeň-jih, Prachatice, Rakovník, Rokycany, Strakonice a Tachov (viz tabulka 27).

Tabulka 27: Pětileté průměry počtu rozvodů ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

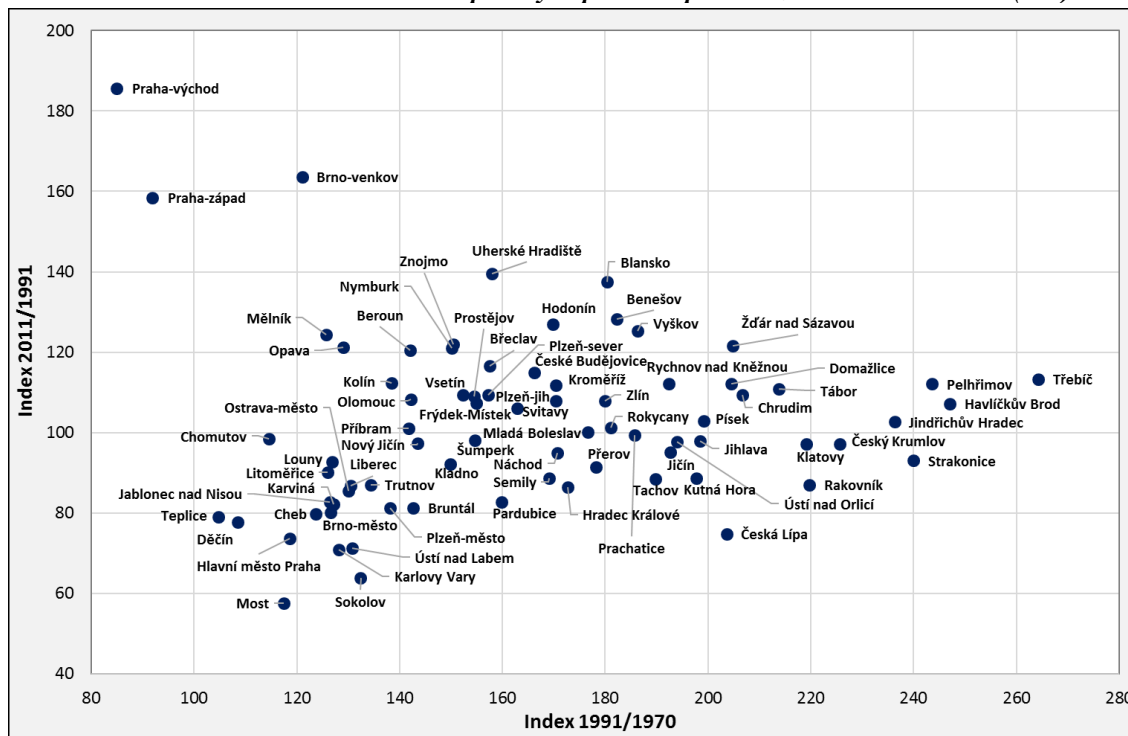
Okres	1968–1972	1989–1993	2009–2013
Český Krumlov	87	197	191
Domažlice	76	155	173
Jičín	102	196	187
Pelhřimov	60	145	163
Plzeň-jih	91	156	168
Prachatice	73	135	134
Rakovník	78	171	149
Rokycany	75	136	138
Strakonice	76	181	169
Tachov	88	167	148
Karviná	757	962	790
Most	482	566	326
Teplice	480	502	397
Frýdek-Místek	339	526	564
Olomouc	433	615	666
Plzeň-město	463	640	520
Ostrava-město	881	1146	979
Brno-město	1064	1347	1079
Hlavní město Praha	3585	4253	3137
Česko	21344	30319	28465

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Z obrázku 21 lze vyčíst, že v porovnání s průměrem let 1968–1972 byl průměrný počet rozvodů v letech 1989–1993 dokonce nižší v okresech Praha-východ, Praha-západ (v řádech desítek rozvodů). Naopak nejvyšší nárůst oproti začátku 70. let 20. století zaznamenal zejména okres Třebíč a okresy Jindřichův Hradec, Strakonice, Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Český Krumlov, tj. okresy na Vysočině a v jižních Čechách s minimálním počtem rozvodů v roce 1970. Průměrný počet rozvodů za roky 2009–2013 se v některých okresech oproti rokům 1989–1993 snížil, nejvíce v okresech severozápadních Čech: Most, Sokolov, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Česká Lípa, Děčín, Teplice a v okrese Hlavní město Praha. V jiných okresech ale průměrný počet rozvodů ještě vzrostl, zdaleka nejvýrazněji v okrese Praha-východ, kde přibýlo zhruba 64 tisíc obyvatel mezi lety 1991 a 2011, dále v okresech Brno-venkov (nárůst 51 tisíc obyvatel mezi lety 1991 a 2011) a Praha-západ (nárůst 55 tisíc obyvatel mezi lety 1991 a 2011), tj. okresy v zázemí Prahy a Brna. U několika okresů byl průměrný počet rozvodů v letech 2009–2013 velmi podobný jako v letech 1989–1993 – v jižních Čechách (Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Prachatice), na pomezí Moravy a Slezska (Nový Jičín, Šumperk), ve východočeských okresech

(Náchod, Jičín, Ústí nad Orlicí, Svitavy), ve středočeských okresech (Mladá Boleslav, Příbram) a v okresech na západě Čech (Rokycany, Klatovy, Chomutov) a v okrese Jihlava.

Obr. 21: Index let 1991/1970 a 2011/1991 pětiletých průměrů počtu rozvodů v okresech ČR (v %)

Pozn.: rok 1970 = 5letý průměr za roky 1968–1972, rok 1991 = 5letý průměr za roky 1989–1993 a rok 2011 = 5letý průměr za roky 2009–2013

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Po přibližně čtyřiceti letech ubylo v průměru rozvodů v okrese Hlavní město Praha a v okresech severozápadního pohraničí: Děčín, Cheb, Chomutov, Karlovy Vary, Most, Sokolov, Teplice, Ústí nad Labem (v okrese Most nejvýrazněji, jinak malý úbytek) neboli v okresech s nejnižším indexem 2011/1991. Nejvíce rozvodů v průměru přibýlo v okresech Vysočiny (Havlíčkův Brod, Pelhřimov, Třebíč, Žďár nad Sázavou) a v okresech Jindřichův Hradec, Blansko, převážně tedy v okresech, které měly nejvyšší index 1991/1970. Téměř stejné hodnoty 5letého průměrného počtu rozvodů jako na počátku 70. let 20. století měly okresy Brno-město, Karviná, Jablonec nad Nisou a Cheb (viz tabulka 28).

Tabulka 28: Index let 2011/1970 5letého průměrného počtu rozvodů v okresech ČR (v %)

Okres	Index	Okres	Index	Okres	Index
Benešov	234	Kladno	138	Prostějov	169
Beroun	171	Klatovy	213	Přerov	163
Blansko	248	Kolín	156	Příbram	143
Brno-město	101	Kroměříž	190	Rakovník	191
Brno-venkov	198	Kutná Hora	175	Rokycany	184
Bruntál	116	Liberec	113	Rychnov nad Kněžnou	216
Břeclav	184	Litoměřice	113	Semily	150
Česká Lípa	152	Louny	118	Sokolov	85
České Budějovice	191	Mělník	156	Strakonice	223
Český Krumlov	219	Mladá Boleslav	177	Svitavy	173
Děčín	84	Most	68	Šumperk	152
Domažlice	229	Náchod	162	Tábor	237
Frydek-Místek	166	Nový Jičín	140	Tachov	168
Havlíčkův Brod	265	Nymburk	182	Teplice	83
Hlavní město Praha	88	Olomouc	154	Trutnov	117
Hodonín	215	Opava	156	Třebíč	300
Hradec Králové	149	Ostrava-město	111	Uherské Hradiště	221
Cheb	99	Pardubice	132	Ústí nad Labem	93
Chomutov	113	Pelhřimov	273	Ústí nad Orlicí	190
Chrudim	226	Písek	205	Vsetín	167
Jablonec nad Nisou	105	Plzeň-jih	184	Vyškov	233
Jičín	183	Plzeň-město	112	Zlín	194
Jihlava	194	Plzeň-sever	172	Znojmo	183
Jindřichův Hradec	243	Praha-východ	158	Žďár nad Sázavou	249
Karlovy Vary	91	Praha-západ	145		
Karviná	104	Prachatice	185		

Pozn.: rok 1970 = 5letý průměr za roky 1968–1972 a rok 2011 = 5letý průměr za roky 2009–2013

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

7.2 Počet rozvodů na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1970–2011

Počátkem 70. let 20. století nabýval tento ukazatel v okresech hodnot v rozpětí 0,8–4,1 rozvodů na 1000 obyvatel, o dvě dekády poté 1,6–4,7 a o čtyři desetiletí později 2,1–3,4 rozvodů na 1000 obyvatel.

Tabulky 29 a 30 ukazují, že zkraye 70. let 20. století méně než jeden rozvod na 1000 obyvatel připadal na Vysočině, v okresech Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Třebíč a Žďár nad Sázavou. Nejvíce, tedy zhruba čtyři rozvody na 1000 obyvatel za období 1968–1972 vykazovaly okresy severozápadních Čech: Most, Ústí nad Labem, Sokolov, Chomutov, Teplice a Cheb.

Na počátku 90. let 20. století byla situace velmi podobná. Méně než 2 rozvody na 1000 obyvatel proběhly v okresech na Moravě (Blansko, Hodonín, Uherské Hradiště, Vsetín), v okresech na Vysočině (Pelhřimov a Žďár nad Sázavou). Zhruba 4–5 rozvodů v přepočtu na 1000 obyvatel vycházelo opět v okresech Cheb, Ústí nad Labem, Česká Lípa, Karlovy Vary, Most, Sokolov. Tato územní diferenciaci (a též obecně vysoká rozvodovost v České republice) byla dána také kromě jiného i malou pobožností české populace, jež v rámci Česka měla tendenci

zvyšovat se od západu na východ. Proto v počtu rozvodů na 1000 obyvatel dominoval Karlovarský, Ústecký, Ostravský kraj a velká severočeská města, zatímco minimální hodnoty vykazoval region Vysočiny a jižní Moravy, kde žilo vyšší procento osob hlásící se k náboženské víře (Pavlík, 2002, str. 33).

Zpočátku druhého desetiletí 21. století existovaly již malé rozdíly mezi okresy, přičemž nejnížší hodnoty tohoto ukazatele (zhruba 2 rozvody na 1000 obyvatel) patřily opět okresům hlavně na Vysočině a na Moravě (Havlíčkův Brod, Jihlava, Pelhřimov, Vsetín, Uherské Hradiště, Žďár nad Sázavou), nejvyšší hodnoty náležely okresům severozápadních a středních Čech (Beroun, Česká Lípa, Chomutov, Karlovy Vary, Praha-východ).

Tabulka 29: Minimální hodnoty 5letého průměrného počtu rozvodů na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

1968–1972		1989–1993		2009–2013	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Pelhřimov	0,8	Žďár nad Sázavou	1,6	Žďár nad Sázavou	2,1
Havlíčkův Brod	0,8	Uherské Hradiště	1,7	Vsetín	2,1
Třebíč	0,8	Blansko	1,9	Havlíčkův Brod	2,2
Žďár nad Sázavou	0,9	Hodonín	1,9	Pelhřimov	2,2
Chrudim	1,0	Vsetín	1,9	Jihlava	2,3

Tabulka 30: Maximální hodnoty 5letého průměrného počtu rozvodů na 1000 obyvatel v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

1968–1972		1989–1993		2009–2013	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Most	4,1	Sokolov	4,7	Chomutov	3,4
Ústí nad Labem	3,7	Most	4,7	Česká Lípa	3,3
Sokolov	3,7	Karlovy Vary	4,5	Karlovy Vary	3,3
Chomutov	3,7	Česká Lípa	4,4	Beroun	3,2
Teplice	3,5	Ústí nad Labem	4,3	Praha-východ	3,2

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Určitá spojitost mezi úrovní rozvodovosti a religiozitou obyvatelstva⁵¹, která se dlouhodobě charakterizovala růstem směrem od západu na východ republiky, trvala i v roce 2011. Okresy s nejméně pobožným obyvatelstvem se nacházely v Ústeckém kraji (nejnižší religiozitu mělo Mostecko), dále k nim patřily některé okresy Plzeňského kraje, „již tradiční „bezvěrecké“ okresy Kladno a Rakovník“, okresy Libereckého kraje (především okres Česká Lípa), okresy Karlovarského kraje a některé okresy Středočeského kraje, „jedná se ve všech případech o průmyslové okresy, kde docházelo v minulosti k intenzivní investiční výstavbě a také k výraznější migraci obyvatel“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 116–117). Nadále nejvyšší úroveň religiozity populace byla typická pro oblast východní Moravy a část Vysočiny, zejména pro okresy Uherské Hradiště, Hodonín, Zlín, Vsetín a Žďár

⁵¹ Od roku 1953 zjišťování údajů o náboženském vyznání zakázáno, znovu zjišťováno až při sčítání v roce 1991 (Kučera, 1994, str. 75); při sčítání v roce 2011 byla otázka na náboženskou víru dobrovolná a „samostatně se mohla zaznamenat volba víry bez vazby na církevní instituci (formulováno jako „věřící – nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti“)“ (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 112)

nad Sázavou (zhruba třetina obyvatel těchto okresů byla věřících, pouze u okresu Uherské Hradiště téměř polovina populace byla věřící) (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 118). Souvislost mezi náboženským vyznáním a počty rozvodů na 1000 obyvatel v roce 2011 naznačuje také tabulka 31, kdy v okresech s nejméně věřícím obyvatelstvem byla vyšší úroveň průměrného počtu rozvodů na 1000 obyvatel v letech 2009–2013 a zároveň okresy s větším zastoupením osob s náboženským vyznáním se vyznačovaly spíše nižší úrovní průměrného počtu rozvodů na 1000 obyvatel v letech 2009–2013 v rámci všech okresů Česka.

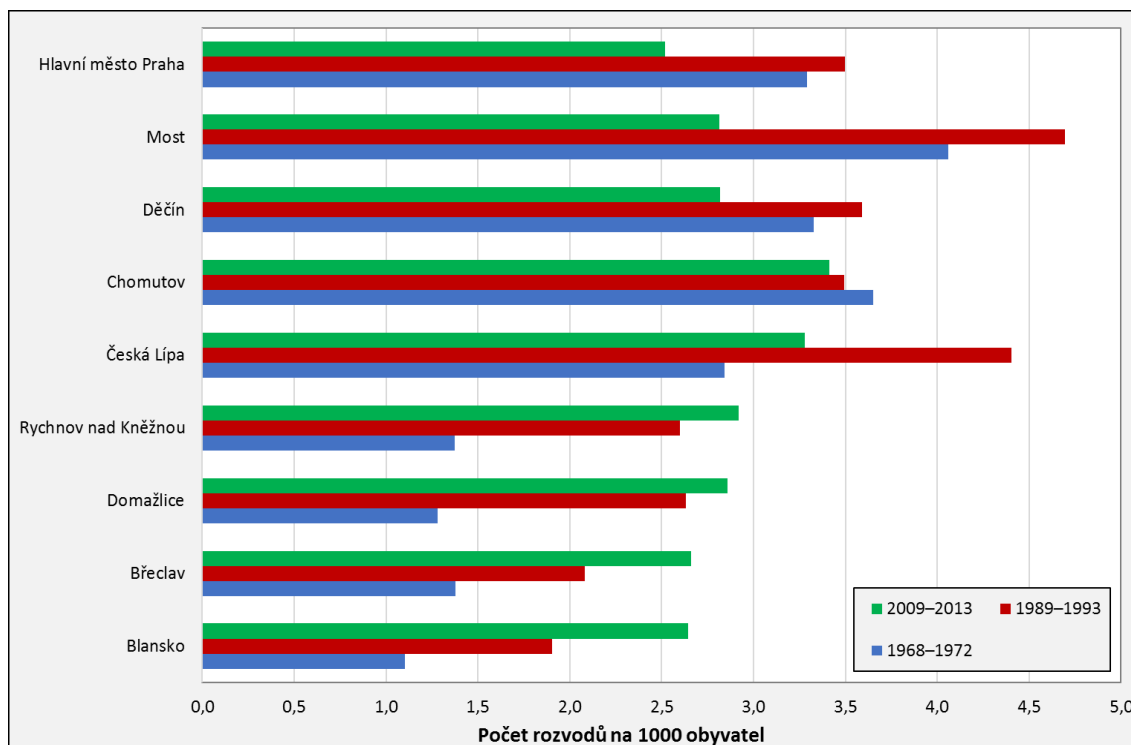
Tabulka 31: Průměrný počet rozvodů na 1000 obyvatel ve vybraných okresech ČR v letech 2009–2013

Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Ústí nad Labem	3,0	Liberec	3,1	Uherské Hradiště	2,3
Most	2,8	Jablonec nad Nisou	2,9	Hodonín	2,5
Chomutov	3,4	Sokolov	3,1	Zlín	2,5
Plzeň-jih	2,7	Karlovy Vary	3,3	Vyškov	2,7
Rokycany	2,9	Nymburk	3,0	Třebíč	2,4
Kladno	3,1	Mladá Boleslav	3,0	Havlíčkův Brod	2,2

Zdroj: Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Při porovnání 5letých průměrů 1968–1972 a 1989–1993 došlo dokonce k nepatrnému poklesu počtu rozvodů na 1000 obyvatel u okresu Chomutov (-0,2). Nejméně se hodnota změnila u okresů s největšími městy Česka: Hlavní město Praha (+0,2), Brno-město a Ostrava-město (+0,3) a Děčín (+0,3). Nejvíce hodnota vzrostla u okresů Český Krumlov (+1,7), Česká Lípa (+1,6), Rakovník (+1,7), Kutná Hora (+1,5). V mezidobí počátku 90. let 20. století a počátku 10. let 21. století poklesl ukazatel nejvýrazněji v okresech severozápadních Čech: Most (-1,9), Sokolov (-1,6), Ústí nad Labem (-1,3), Karlovy Vary (-1,2) a Česká Lípa (-1,1), nejvíce se zvýšil v moravských okresech Břeclav a Hodonín (+0,6), Blansko a Uherské Hradiště (+0,7). Při porovnání průměrů let 1968–1972 a 2009–2013 nastal největší pokles u okresu Hlavní město Praha (-0,8) a okresů severozápadního pohraničí: Most (-1,2), Ústí nad Labem (-0,6), Sokolov (-0,6), Děčín (-0,5), Cheb a Teplice (-0,4), nejvyšší nárůst byl pozorován v okresech Tábor a Domažlice (+1,6), Benešov, Nymburk, Písek, Vyškov, Třebíč, Blansko, Rychnov nad Kněžnou, Plzeň-jih (+1,5) (viz obrázek 22).

Obr. 22: Průměrný počet rozvodů na 1000 obyvatel ve vybraných okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

7.3 Obecná míra rozvodovosti a míra rozvodovosti manželství v okresech ČR v letech 1970–2011

Obecná míra rozvodovosti neboli počet rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15 a více let byla v okresech na podobné úrovni ve všech sledovaných letech. Zpočátku 70. let 20. století dosahovala hodnot v okresech 1,0–5,4 rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15 a více let, o dvacet let později to bylo 2,1–6,3 rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15 a více let a o další dvě dekády později míra poklesla na 2,5–4,2 rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15 a více let.

Zkraje 70. let 20. století měly nízkou obecnou míru rozvodovosti okresy na Vysočině: Pelhřimov, Třebíč, Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod, dále Chrudim, Jindřichův Hradec, Klatovy, Strakonice, Uherské Hradiště, Blansko, nejvyšší ze všech okresů měly severozápadní okresy Most, Sokolov, Chomutov, Ústí nad Labem, Cheb, Karlovy Vary a Teplice (viz tabulky 32 a 33). Kučera (1994, str. 100) k územní diferenciaci rozvodovosti během druhé poloviny 20. století dodává, že rozvodovost „je mnohem vyšší ve městech než ve venkovských obcích, v Severočeském kraji dosáhla již vyšších hodnot než v Praze⁵² (nejnižší trvale v Jihočeském a Východočeském kraji)“.

⁵² V Hlavním městě Praha 3,9 rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15+ v roce 1970 a 4,3 rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15+ v roce 1991

Tabulka 32: Minimální hodnoty obecné míry rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011

1970		1991		2011	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Pelhřimov	1,0	Uherské Hradiště	2,1	Žďár nad Sázavou	2,5
Havlíčkův Brod	1,0	Žďár nad Sázavou	2,1	Havlíčkův Brod	2,6
Třebíč	1,1	Blansko	2,4	Vsetín	2,6
Žďár nad Sázavou	1,1	Pelhřimov	2,5	Pelhřimov	2,6
Chrudim	1,3	Hodonín	2,5	Jičín	2,7

Tabulka 33: Maximální hodnoty obecné míry rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011

1970		1991		2011	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Most	5,4	Sokolov	6,3	Chomutov	4,2
Sokolov	5,3	Karlovy Vary	6,2	Česká Lípa	4,0
Chomutov	4,9	Most	6,1	Karlovy Vary	3,9
Ústí nad Labem	4,7	Česká Lípa	5,8	Beroun	3,8
Cheb	4,6	Ústí nad Labem	5,5	Český Krumlov	3,8

Pozn.: počítáno pro 5leté průměry počtu rozvodů z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

Zdroj: SLDB 1970, 1991, 2011 a Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

V roce 1991 nejnižší úroveň obecné míry rozvodovosti patřila moravským a vysočanským okresům Hodonín, Žďár nad Sázavou, Blansko, Uherské Hradiště, Pelhřimov, Vsetín a okresu Opava, nejvyšší opět okresům severozápadních Čech: Most, Sokolov, Karlovy Vary, Česká Lípa, Ústí nad Labem, Cheb.

V roce 2011 se obecná míra rozvodovosti v okresech lišila minimálně, nejmenší byla u okresů Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod, Vsetín, Pelhřimov, Jičín a maximální u okresů Beroun, Česká Lípa, Český Krumlov, Karlovy Vary, Chomutov.

Územní rozložení obecné míry rozvodovosti bylo v dlouhodobém měřítku zachované a potvrdilo i tradiční územní rozdělení Česka dle počtu rozvodů na 1000 obyvatel. U obou ukazatelů v průběhu času nejvyšší hodnoty náležely okresům Podkrušnohoří a severních Čech a nejnižších hodnot dosahovaly okresy Vysočiny a Moravy.

U míry rozvodovosti manželství (počet rozvodů na 1000 vdaných žen) panovala větší rozdílnost mezi okresy. Na počátku 70. let 20. století se hodnoty v okresech pohybovaly v rozmezí 3,2–16,5 rozvodů na 1000 vdaných žen, o dvacet let později v rozpětí 6,5–20,9 rozvodů na 1000 vdaných žen a v roce 2011 v rozsahu mezi 9,2 a 18,7 rozvody na 1000 vdaných žen. V průběhu času tak míra rozvodovosti manželství mírně vzrostla.

Tabulka 34: Minimální hodnoty míry rozvodovosti manželství v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011

1970		1991		2011	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Pelhřimov	3,2	Žďár nad Sázavou	6,5	Žďár nad Sázavou	9,2
Havlíčkův Brod	3,2	Uherské Hradiště	6,5	Havlíčkův Brod	9,6
Třebíč	3,2	Blansko	7,5	Pelhřimov	9,8
Žďár nad Sázavou	3,5	Pelhřimov	7,6	Vsetín	10,0
Chrudim	4,0	Hodonín	7,7	Uherské Hradiště	10,3

Tabulka 35: Maximální hodnoty míry rozvodovosti manželství v okresech ČR v letech 1970, 1991 a 2011

1970		1991		2011	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Most	16,5	Sokolov	20,9	Chomutov	18,7
Sokolov	15,6	Karlovy Vary	20,5	Karlovy Vary	17,4
Chomutov	14,8	Most	20,0	Česká Lípa	17,3
Cheb	14,5	Česká Lípa	19,0	Sokolov	17,0
Ústí nad Labem	14,3	Ústí nad Labem	18,2	Most	16,4

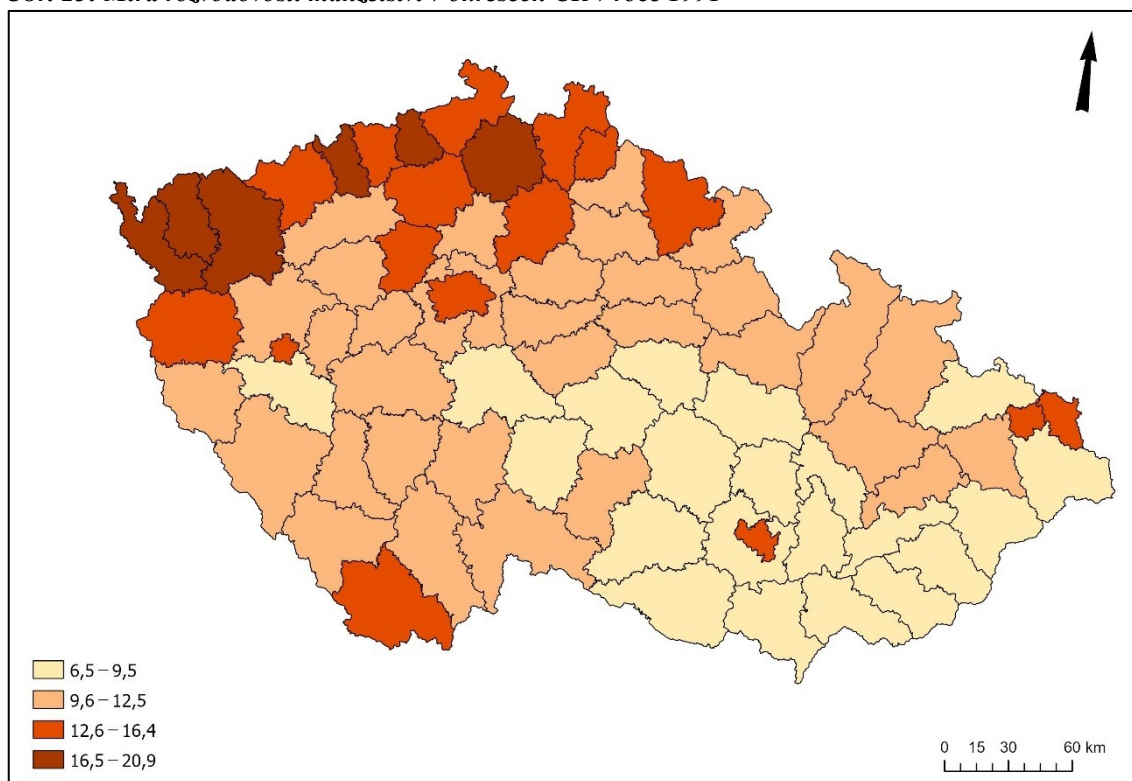
Pozn.: počítáno pro 5leté průměry počtu rozvodů z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

Zdroj: SLDB 1970, 1991, 2011 a Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

V roce 1970 připadalo nejméně rozvodů na 1000 vdaných žen v okresech Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Třebíč, Žďár nad Sázavou a Chrudim, naopak nejvíce v okresech Most, Sokolov, Chomutov, Cheb a Ústí nad Labem. Zkraje 90. let 20. století minimální hodnota patřila okresům Žďár nad Sázavou, Uherské Hradiště, Blansko, Pelhřimov a Hodonín, maximální okresům Sokolov, Karlovy Vary, Most, Česká Lípa a Ústí nad Labem. Okres Česká Lípa se v roce 1991 zařadil k okresům s nejvyšší úrovní popisovaných ukazatelů. To mohlo být mimo jiné způsobené populačním růstem města Česká Lípa souvisejícím s těžbou uranu během komunistického režimu (k tomu rozsáhlá výstavba sídlišť s panelovými domy v 70. a 80. letech 20. století) (Česká Lípa a její historie a současnost, 2015).

V Pramenném dílu Sčítání lidu, domů a bytů 1991 (1995, str. 33) se píše, že „charakteristickým znakem rozvodovosti v České republice je její značná, a přitom stabilní územní diferenciaci, zcela pravidelně je nejvyšší rozvodovost v Severočeském kraji, dále v Praze a v Západočeském kraji, ve výši rozvodovosti dominuje Podkrušnohoří – od Sokolova po Děčín“. To potvrzuje i obrázek 23.

Obr. 23: Míra rozvodovosti manželství v okresech ČR v roce 1991

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka 1989–1993; vlastní zpracování (v programu ArcGIS Pro)

Zdroj mapových podkladů: Jichová, Soukup, Nemeškal, Ouředníček, Pospíšilová., Svoboda, Špačková a kol. (2014)

Pozn: „Tento výstup vznikl v rámci řešení projektu číslo DF12P01OVV033 Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS řešeného v rámci programu Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), jehož poskytovatel je Ministerstvo kultury České republiky.“

V tabulkách 34 a 35 lze vidět, že v roce 2011 byla nejnižší úroveň míry rozvodovosti manželství v okresech Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod, Pelhřimov, Vsetín a Uherské Hradiště, nejvyšší v okresech Chomutov, Karlovy Vary, Česká Lípa, Sokolov a Most.

I v případě míry rozvodovosti manželství byly v letech 1970, 1991 a 2011 dodrženy stejné regionální odlišnosti jako u počtu rozvodů na 1000 obyvatel a počtu rozvodů na 1000 obyvatel ve věku 15 a více let, to znamená nejmenší hodnoty v oblasti Vysočiny a Moravy a největší hodnoty míry rozvodovosti manželství v pásmu mezi okresy Cheb a Česká Lípa. Dokonce u všech ukazatelů (počet rozvodů na 1000 obyvatel, obecná míra rozvodovosti a míra rozvodovosti manželství) ve všech sledovaných letech byly téměř vždy shodné skupiny okresů s minimálními a maximálními hodnotami.

Úroveň rozvodovosti mohla souviset i se vzdělanostním složením obyvatel jednotlivých okresů, případně krajů. V druhé polovině 20. století žily výrazně vyšší podíly osob se základním a učňovským vzděláním hlavně v okresech v severočeském pohraničí, což bylo „odrazem sociální struktury tamního obyvatelstva i důsledkem dřívějších procesů rozmisťování dorostu do škol a učebních poměrů, respektive přímo do zaměstnání“ (Kučera, 1994, str. 74–75). Ze sčítání v roce 1991 bylo zřejmé, že nejvyšší procento obyvatel ve věku 15 a více let s vysokoškolským nebo úplným středním vzděláním bylo ve velkých městech: Praha, Brno, Plzeň (10–16 % vysokoškolské vzdělání a 29–31 % úplné střední vzdělání⁵³), dále vyšší podíly byly zjištěny

⁵³ Všeobecné a odborné s maturitou (Pramenné dílo 1991, 1995, str. 65)

v okresech s regionálními centry: Hradec Králové, Ostrava-město, České Budějovice, Olomouc, Pardubice (7–9 % vysokoškolské vzdělání a 23–27 % úplné střední vzdělání). Nejmenší podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva ve věku 15 a více let byl zjištěn v okresech Teplice, Plzeň-jih, Chomutov, Plzeň-sever, Děčín a Sokolov (méně než 4 %) a nejnižší procento osob ve věku 15 a více let s dokončeným středoškolským vzděláním s maturitou bylo v okresech Břeclav, Plzeň-sever, Sokolov (méně než 19 %) a Znojmo (17,6 %) (Pramenné dílo 1991, 1995, str. 70). Dle výsledků SLDB 2011 opět měla Praha největší podíl obyvatelstva 15+ s vysokoškolským vzděláním (23,6 %), následoval Jihomoravský kraj (14,7 %) (velká města a široká nabídka pracovních příležitostí pro vysokoškolské absolventy), relativně nejméně osob s vysokoškolským vzděláním se nacházelo v Karlovarském a Ústeckém kraji (7,0 a 7,6 %), kde bylo zároveň největší procento osob s nejnižším stupněm vzdělání⁵⁴ (23,3 a 22,6 %). I v rámci nejvyššího ukončeného maturitního vzdělání⁵⁵ patřil nejvyšší podíl Praze (cca 35 %) a nejnižší Karlovarskému a Ústeckému kraji (zhruba 28 %) (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 107).

7.4 Index rozvodovosti v okresech ČR v letech 1970–2011

Index rozvodovosti udává počet rozvodů na 100 sňatků v daném roce, avšak „do poměru jsou dávány dvě různorodé veličiny, neboť počet rozvodů v daném roce nesouvisí s počtem uzavřených sňatků“ (Kalibová, 1997, str. 33). Jedná se o ukazatel spíše doplňující, i přesto zde však může posloužit jako zajímavý ukazatel rozvodovosti napříč okresy. Ačkoliv pro každý rok může nabývat velmi rozdílných hodnot, v tomto textu je popisován 5letý průměr indexu rozvodovosti v okresech za roky 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013, aby byla naznačena difference tohoto ukazatele v jednotlivých okresech v čase.

Při porovnání 5letých průměrů hodnot z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013 lze pozorovat určitý vývoj poměru rozvodů a sňatků. V letech 1968–1972 index dosahoval v okresech hodnot v rozmezí 9,5–37,2 rozvodů na 100 sňatků, v letech 1989–1993 byl index rozvodovosti vyšší – v rozpětí 21,9 až 56,8 rozvodů na 100 sňatků a v letech 2009–2013 index znovu a zřetelněji vzrostl a nabýval hodnot 49,4–78,0 rozvodů na 100 sňatků.

Tabulky 36 a 37 ukazují, že počátkem 70. let 20. století byl index nejnižší v okresech na Vysočině (Havlíčkův Brod, Třebíč, Pelhřimov, Žďár nad Sázavou,) a v okrese Jindřichův Hradec, dále v okresech Klatovy, Chrudim, Uherské Hradiště, Strakonice (méně než 13 rozvodů na 100 sňatků), nejvyšší v okresech severozápadního pohraničí (Most, Sokolov, Chomutov, Karlovy Vary, Teplice, Cheb, Ústí nad Labem, Jablonec nad Nisou) a v okresech velkých měst (Plzeň-město, Hlavní město Praha, Brno-město, Ostrava-město) a v okrese Karviná (více než 30 rozvodů na 100 sňatků). Zkraje 90. let 20. století byl poměr rozvodů a sňatků nejmenší v okresech Moravy: Hodonín, Uherské Hradiště, Znojmo, Blansko, Břeclav, Vsetín, Brno-venkov, v okresech Vysočiny: Žďár nad Sázavou, Pelhřimov, Třebíč, Havlíčkův Brod a v okrese Opava (méně než 30 rozvodů na 100 sňatků), nejvíce rozvodů na 100 sňatků připadalo

⁵⁴ Základní nebo nižší (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 107)

⁵⁵ Úplné střední odborné (s maturitou), úplné střední všeobecné (s maturitou) a nástavbové a vyšší odborné (Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013, str. 107)

v okresech Most, Česká Lípa, Cheb, Sokolov, Karlovy Vary, Plzeň-město, Ústí nad Labem (více než 50 rozvodů na 100 sňatků), takže opět severozápadní kout republiky. V novém tisíciletí byla nejnížší hodnota indexu (méně než 57 rozvodů na 100 sňatků) zjištěna v okresech na pomezí Čech a Moravy (Jihlava, Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod, Třebíč), v moravských okresech Vsetín, Uherské Hradiště a v moravskoslezských okresech Opava, Nový Jičín a v okrese Hlavní město Praha, který na počátku 70. let 20. století měl jeden z nejvyšších indexů rozvodovosti a zkraje 90. let 20. století dosahoval index rozvodovosti v Praze hodnoty 49,3 rozvodů na 100 sňatků. Nejvyšší hodnoty indexu byly znovu v okresech na severozápadě Čech (Karlovy Vary, Cheb, Ústí nad Labem, Chomutov, Jablonec nad Nisou, Teplice, Sokolov, Česká Lípa), ve slezských okresech (Bruntál, Ostrava-město) a ve středočeských okresech Beroun, Kladno (70 a více rozvodů na 100 sňatků).

Tabulka 36: Minimální hodnoty 5letého průměru indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

1968–1972		1989–1993		2009–2013	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Havlíčkův Brod	9,5	Žďár nad Sázavou	21,9	Žďár nad Sázavou	49,4
Třebíč	9,8	Uherské Hradiště	24,1	Jihlava	51,3
Pelhřimov	9,9	Hodonín	26,4	Vsetín	51,7
Žďár nad Sázavou	10,5	Blansko	27,0	Havlíčkův Brod	51,8
Jindřichův Hradec	12,0	Pelhřimov	27,3	Hlavní město Praha	53,3

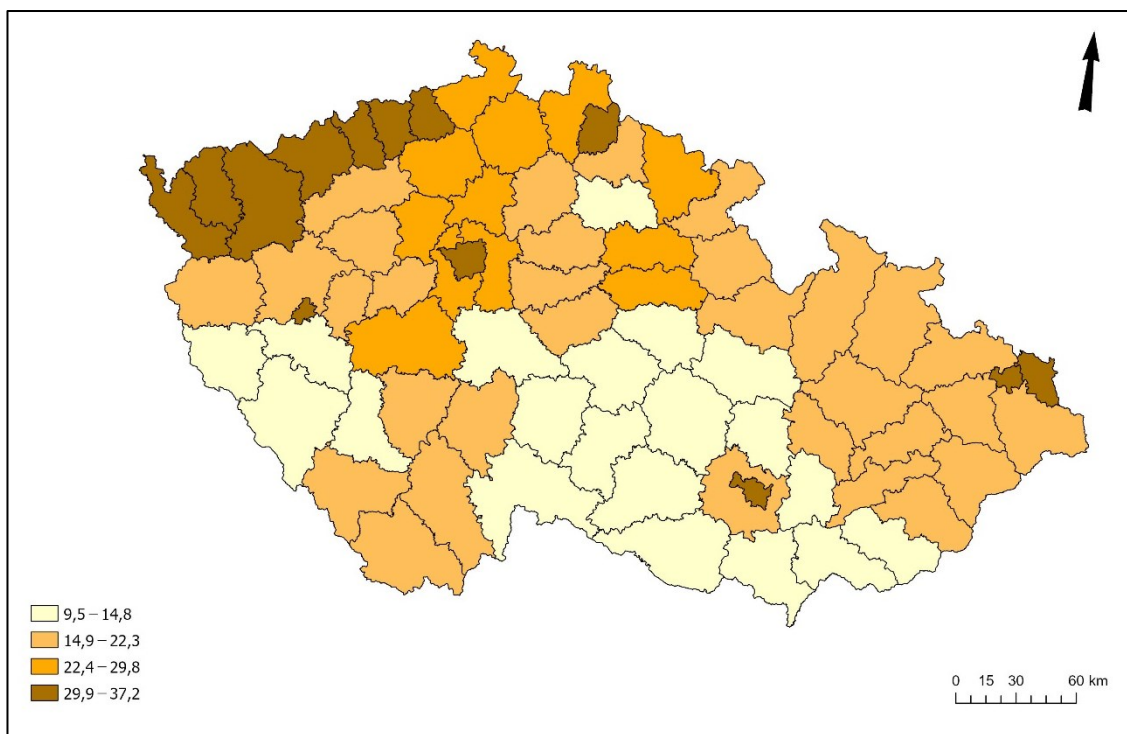
Tabulka 37: Maximální hodnoty 5letého průměru indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

1968–1972		1989–1993		2009–2013	
Okres	Hodnota	Okres	Hodnota	Okres	Hodnota
Most	37,2	Karlovy Vary	56,8	Karlovy Vary	78,0
Plzeň-město	35,5	Česká Lípa	55,9	Chomutov	77,8
Sokolov	35,2	Most	54,9	Beroun	74,2
Hlavní město Praha	34,7	Sokolov	54,7	Teplice	72,6
Chomutov	33,7	Cheb	51,8	Cheb	72,5

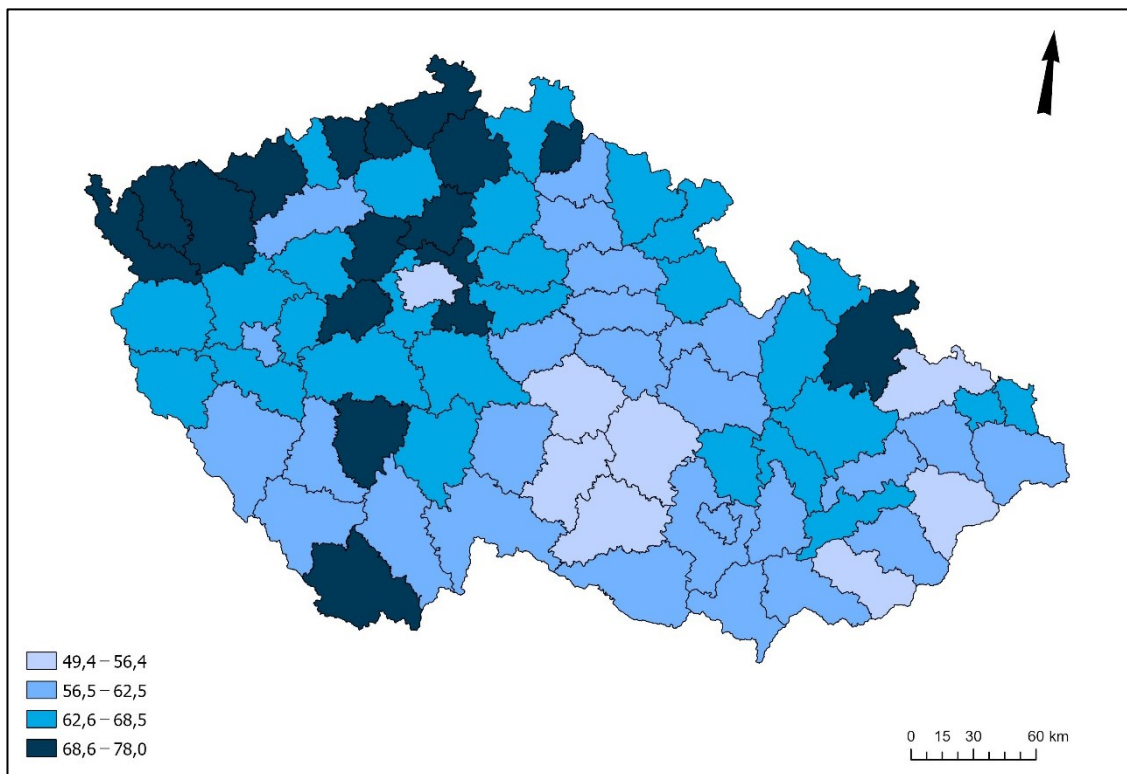
Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972, Demografická ročenka 1989–1993 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování

Také z pohledu indexu rozvodovosti byl dodržován stabilní model nejnižších hodnot především v regionu Vysočiny a Moravy a nejvyšších hodnot v oblasti severozápadu Česka.

Obr. 25: 5letý průměr indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 1968–1972

Obr. 24: 5letý průměr indexu rozvodovosti v okresech ČR v letech 2009–2013

Zdroj: Demografická ročenka 1968–1972 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování (v programu ArcGIS Pro)

Zdroj mapových podkladů: Jíchová, Soukup, Nemeškal, Ouředníček, Pospíšilová., Svoboda, Špačková a kol. (2014)

Pozn: „Tento výstup vznikl v rámci řešení projektu číslo DF12P01OVV033 Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS řešeného v rámci programu Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), jehož poskytovatel je Ministerstvo kultury České republiky.“

Na obrázcích 24 a 25 lze pozorovat, že během čtyřiceti let index rozvodovosti nejvíce stoupl v okresech Klatovy, Český Krumlov, Bruntál, Plzeň-jih, Beroun, Tábor, Blansko, Rychnov nad Kněžnou, Písek (+50,1–53,0), nejméně se zvýšil v okresech Hlavní město Praha, Plzeň-město, Brno-město, Most, Pardubice (+18,6–33,8). Na počátku 90. let 20. století oproti počátku 70. let 20. století index nejméně vzrostl v okresech Chomutov, Mělník, Karviná, Opava, Brno-venkov (+8,7–10,4), nejvíce index stoupl v okresech Klatovy, Český Krumlov, Karlovy Vary, Strakonice, Rakovník, Česká Lípa (+24,3–31,1). V období mezi začátkem 90. let 20. století a začátkem 10. let 21. století se index rozvodovosti nejméně zvýšil v okresech Hlavní město Praha (+4,0), Plzeň-město, Brno-město, Most, Česká Lípa, Pardubice, Sokolov (+10,0–16,6), nejvyšší nárůst byl v okresech Břeclav, Bruntál, Chomutov, Mělník, Blansko (+34,2–38,4).

7.5 Průměrný věk při prvním rozvodu v okresech ČR v letech 1992 a 2011

Zkraje 90. let 20. století se muži v průměru prvně rozváděli ve věku 32,7–36,3 let a ženy ve věku 29,8–34,5 let napříč okresy. Tabulka 38 udává, že v roce 1992 v průměru nejmladší prvně se rozvádějící muži byli v okresech Litoměřice, Rokycany, Most, průměrně nejstarší muži při prvním rozvodu se nacházeli v okresech Hlavní město Praha, Mělník, Brno-město a Hradec Králové. Průměrný věk žen při prvním rozvodu byl nejnižší v okresech Prachatice, Beroun, Rokycany, Litoměřice, Pelhřimov, Plzeň-sever, nejvyšší v okresech Mělník, Hlavní město Praha, Brno-město a Hradec Králové. Jednalo se tedy o stejné okresy u mužů i žen, lze říci, že v průměru nejmladší prvně se rozvádějící manželé byli v okresech v severozápadní oblasti Česka, průměrně nejstarší manželé se poprvé rozváděli hlavně ve velkých městech.

Tabulka 38: Nejnižší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním rozvodu v okresech ČR v roce 1992

Nejnižší průměrný věk				Nejvyšší průměrný věk			
Muži		Ženy		Muži		Ženy	
Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk
Litoměřice	32,7	Prachatice	29,8	Hlavní město Praha	36,3	Mělník	34,5
Rokycany	32,8	Beroun	30,1	Mělník	36,1	Hlavní město Praha	33,6
Most	33,2	Rokycany	30,1	Hradec Králové	35,7	Brno-město	33,4

Zdroj: Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka krajů České republiky – 1991–2006; vlastní zpracování

Nejmenší rozdíl mezi muži a ženami v průměrném věku při prvním rozvodu v roce 1992 měly okresy Mělník (1,6 let), Rychnov nad Kněžnou (1,9 let) a Znojmo (2,0 let), největší difference průměrného věku při prvním rozvodu mezi muži a ženami byla dosažena v okresech Písek (3,7 let), Beroun a Prachatice (3,5 let), Kutná Hora (3,4 let).

V roce 2011 se průměrný věk při prvním rozvodu v okresech pohyboval u mužů mezi 38,1–43,2 lety a u žen mezi 35,2–40,4 lety. V průměrně nejmladším věku se muži prvně rozváděli v okresech Beroun, Děčín, Domažlice, Mladá Boleslav a Tachov, ženy v okresech Beroun, Domažlice, Tachov, Mladá Boleslav, Český Krumlov, Děčín, tj. hlavně v příhraničních

okresech v západní části republiky a ve středočeských okresech. V průměru nejstarší muži byli prvně rozvedeni v okresech Bruntál, Vsetín, Vyškov, Šumperk, Tábor, nejstarší ženy v okresech Hlavní město Praha, Šumperk, Vsetín, Vyškov a Břeclav, tj. spíše na Moravě (viz tabulka 39).

Tabulka 39: Nejnížší a nejvyšší průměrný věk mužů a žen při prvním rozvodu v okresech ČR v roce 2011

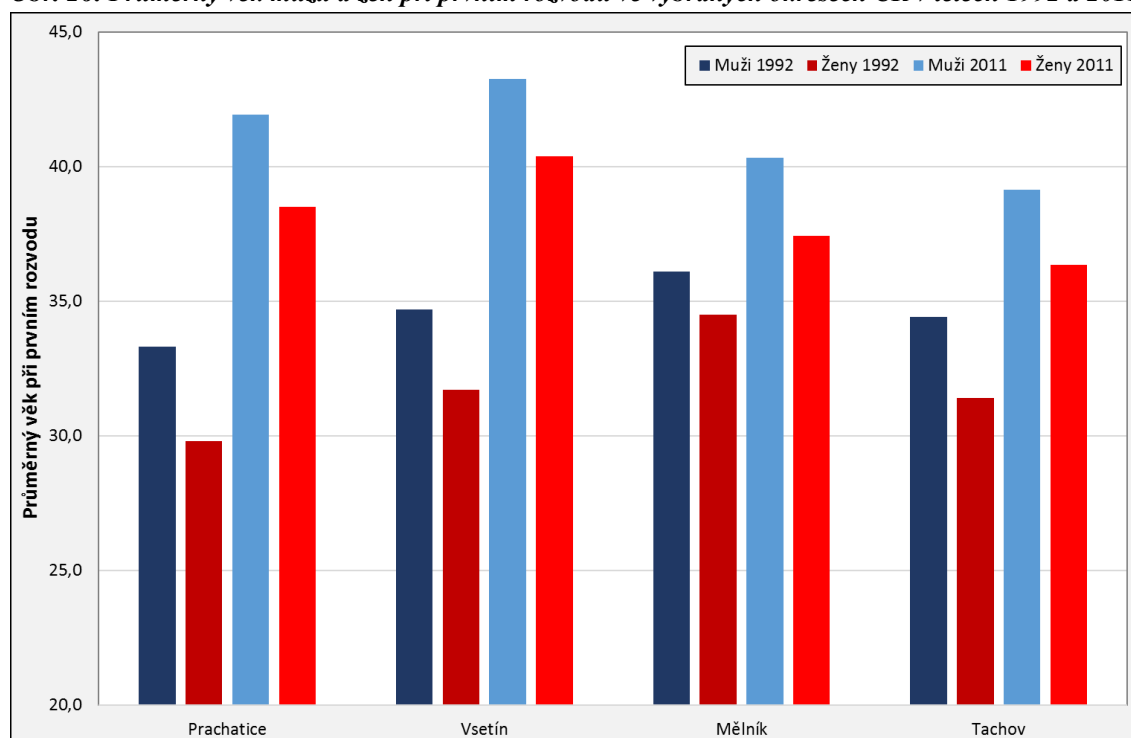
Nejnižší průměrný věk				Nejvyšší průměrný věk			
Muži		Ženy		Muži		Ženy	
Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk	Okres	Věk
Beroun	38,1	Beroun	35,2	Vsetín	43,2	Vsetín	40,4
Tachov	39,1	Tachov	36,3	Bruntál	42,6	Šumperk	40,1
Mladá Boleslav	39,5	Domažlice	36,8	Vyškov	42,5	Hlavní město Praha	39,8

Zdroj: Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016 a Demografická ročenka krajů – 2006 až 2015; vlastní zpracování

Nejnižší rozdíl průměrného věku při prvním rozvodu mezi muži a ženami ve prospěch mužů byl v roce 2011 v okresech Jablonec nad Nisou (1,8 let), Brno-město (2,1 let), Plzeň-město a Ústí nad Orlicí (2,2 let). Největší věková odlišnost mezi prvně se rozvádějícími muži a ženami byla pozorována v okresech Plzeň-jih (3,9 let), Písek (3,5 let), Cheb, Jičín, Prachatice, Sokolov (3,4 let).

Při porovnání údajů o průměrném věku při prvním rozvodu z let 1992 a 2011 nejvíce vzrostla hodnota u mužů v okresech Most a Rokycany (+8,7 let), Prachatice (+8,6 let), Vsetín a Vyškov (+8,5 let), u žen v okresech Rokycany (+8,9 let), Prachatice a Vsetín (+8,7 let), Šumperk (+8,4 let), tj. v okresech, kde byl v roce 1992 minimální. Nejmenší nárůst průměrného věku při prvním rozvodu byl pozorován u mužů v okresech Mělník (+4,2 let), Beroun (+4,5 let) a Tachov (+4,7 let), u žen v okresech Mělník (+2,9 let), Tachov (+4,9 let), Beroun a Kolín (+5,1 let) (viz obrázek 26).

Obr. 26: Průměrný věk mužů a žen při prvním rozvodu ve vybraných okresech ČR v letech 1992 a 2011

Zdroj: Demografická ročenka okresů České republiky – 1991–2006 a Demografická ročenka okresů – 2007 až 2016; vlastní zpracování

7.6 Vztah rozvodovosti a dalších charakteristik obyvatelstva v okresech ČR v letech 1970–2011

Úroveň rozvodovosti (zde míry rozvodovosti manželství) v jednotlivých okresech Česka mohla mít spojitost s dalšími charakteristikami populace. Tento vztah mezi mírou rozvodovosti manželství a vybranými znaky obyvatelstva se mohl v průběhu času měnit vzhledem i k významným celospolečenským událostem v České republice ve sledovaném období (změna politického režimu v roce 1989, změny v demografickém chování populace od počátku 90. let 20. století, proměna věkové struktury obyvatelstva aj.).

V tomto textu je zkoumána spojitost mezi mírou rozvodovosti manželství⁵⁶ a těmito ukazateli:

- hustota zalidnění – počet obyvatel na km² (spočteno na základě dat SLDB 1970, 1991 a 2011)
- index maskulinity v celé populaci (spočteno na základě dat SLDB 1970, 1991 a 2011)
- podíl dětské složky (0–14 let) a poproduktivní složky (60 a více let) z celé populace (spočteno na základě dat SLDB 1970, 1991 a 2011)
- sňatky na 1000 obyvatel, živě narození na 1000 obyvatel, zemřelí na 1000 obyvatel, přistěhovalí a vystěhovalí na 1000 obyvatel (spočteny 5leté průměry let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013 na základě dat demografických ročenek České republiky),
- „nezaměstnanost“ – pro každý rok použit odlišný ukazatel z důvodu (ne)dostupnosti dat v jednotlivých letech (pro rok 1970 spočten na základě dat SLDB 1970 doplněk

⁵⁶ Počítáno pro 5leté průměry počtu rozvodů z let 1968–1972, 1989–1993 a 2009–2013

podílu ekonomicky aktivních v produktivním věku z obyvatelstva v produktivním věku, pro rok 1991 převzat z dat SLDB 1991 podíl hledajících zaměstnání z úhrnu ekonomicky aktivních, pro rok 2011 spočten na základě dat SLDB 2011 podíl nezaměstnaných z ekonomicky aktivních)

- podíl věřících z celé populace v roce 1991 a 2011⁵⁷ (v roce 1991 spočten na základě dat SLDB 1991 podíl obyvatel s náboženským vyznáním z celkového počtu obyvatel a v roce 2011 spočten na základě dat SLDB 2011 podíl věřících⁵⁸ z celkového počtu obyvatel)
- podíl obyvatel s dosaženým základním a vysokoškolským vzděláním z populace ve věku 15+ v roce 1991 a 2011 (spočten na základě dat SLDB 1991 a 2011⁵⁹)
- „index kriminality“ (zde počet zjištěných trestných činů na 1000 obyvatel) v roce 2011⁶⁰ (spočtena na základě dat dostupných na webu ČSÚ z 5letého průměru počtu trestných činů z let 2009–2013 a dat SLDB 2011).

Výběr ukazatelů byl inspirován například prací Lestera (1999) či Kalmijna (2007) a byl proveden s ohledem na dostupnost dat (za okresy) v daných letech a také s ohledem na co nejlepší možné porovnání mezi sledovanými lety (1970, 1991 a 2011).

Pro zjištění případné souvislosti mezi mírou rozvodovosti manželství a zvolenými ukazateli byl použit Spearmanův korelační koeficient. Ten byl upřednostněn před Pearsonovým korelačním koeficientem, neboť většina vybraných proměnných nesplňuje podmínku normality dat a na rozdíl od Pearsonova korelačního koeficientu není omezen jen na závislost lineární a je méně citlivý na odlehlé hodnoty (Zvára, 2013, s. 186).

Spearmanův korelační koeficient popisující vztah mezi mírou rozvodovosti manželství a ostatními uvedenými ukazateli byl počítán pro roky 1970, 1991 a 2011 na základě dat pro 76 okresů⁶¹ v programu SPSS.

Základní deskriptivní statistiky zmiňovaných charakteristik obyvatelstva jsou uvedeny v tabulkách 40, 42 a 44.

⁵⁷ Při sčítání v roce 1970 náboženská víra nezjišťována, v roce 1991 byl údaj o náboženské víře povinný a v roce 2011 byl údaj o náboženské víře dobrovolný (Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu – 2011, 2014, str. 4)

⁵⁸ Hlásících i nehlásících se k církvi, náboženské společnosti

⁵⁹ Data o vzdělání obyvatelstva ze sčítání v roce 1970 dostupná jen do úrovně krajů

⁶⁰ Pro roky 1968–1972 a 1989–1993 data o počtech trestných činů v okresech nedostupné

⁶¹ Pro rok 2011 data za okres Jeseník přičtena k datům za okres Šumperk

Tabulka 40: Deskriptivní statistika vybraných ukazatelů v roce 1970

Ukazatel	N (počet okresů)	Rozpětí	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná odchylka
Míra rozvodovosti manželství	76	13,37	3,17	16,55	7,65	3,39
Hustota zalidnění	76	3692,00	31,00	3723,00	228,63	516,08
Index maskulinity	76	15,17	87,16	102,34	94,95	2,78
Podíl osob ve věku 0–14 let	76	0,14	0,15	0,29	0,22	0,03
Podíl osob 60+	76	0,16	0,08	0,25	0,18	0,04
Sňatky na 1000 obyvatel	76	4,01	8,05	12,06	9,25	0,95
Živě narození na 1000 obyvatel	76	9,51	11,62	21,13	15,53	1,80
Zemřelí na 1000 obyvatel	76	8,85	7,72	16,57	12,27	2,20
Přistěhovalí na 1000 obyvatel	76	41,49	9,16	50,65	17,50	5,98
Vystěhovalí na 1000 obyvatel	76	37,02	9,46	46,48	18,70	6,03
Podíl ekon. „neaktivních“	76	0,14	0,14	0,27	0,18	0,02

Zdroj: SLDB 1970 a Demografická ročenka 1968–1972; vlastní zpracování (spočteno v programu SPSS)

Na počátku 70. let 20. století byl prokázán na pětiprocentní hladině významnosti určitý vztah mezi mírou rozvodovosti manželství a počtem živě narozených na 1000 obyvatel. V tabulce 41 lze vidět, že se jednalo o velmi slabou, pozitivní korelaci ($r_s = 0,273$). Dokonce na jednoprocenní hladině významnosti se ukázala spojitost mezi mírou rozvodovosti manželství a hustotou zalidnění, podílem osob 60+, sňatky na 1000 obyvatel, zemřelými na 1000 obyvatel, přistěhovalými na 1000 obyvatel a vystěhovalými na 1000 obyvatel. Pozitivní závislost byla mezi mírou rozvodovosti manželství a hustotou zalidnění, sňatky na 1000 obyvatel, přistěhovalými na 1000 obyvatel a vystěhovalými na 1000 obyvatel, negativní pak mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob ve věku 60 a více let a zemřelými na 1000 obyvatel. Nejvýraznější spojitost byla mezi mírou rozvodovosti manželství a sňatky na 1000 obyvatel ($r_s = 0,716$), přistěhovalými na 1000 obyvatel ($r_s = 0,649$), hustotou zalidnění ($r_s = 0,514$), podílem osob starších 60 let v populaci ($r_s = -0,502$). Naopak statistická významnost vztahu se neprokázala mezi mírou rozvodovosti manželství a indexem maskulinity, podílem osob 0–14 let a podílem ekonomicky „neaktivních“.

V roce 1970 se tedy počet rozvodů na 1000 vdaných žen v okresech ČR mohl zvyšovat především v souvislosti s rostoucím počtem sňatků na 1000 obyvatel a s růstem přistěhovalých na 1000 obyvatel, zvyšující se hustotou zalidnění a v souvislosti s klesajícím podílem osob ve věku 60 let a více.

Tabulka 41: Spearmanův korelační koeficient mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími ukazateli v roce 1970

Ukazatel		Mrm	Hus. Zalid.	Im	% 0–14	% 60+	S/1000 obyv.	Živě nar./1000 obyv.	Z/1000 obyv.	P/1000 obyv.	V./1000 obyv.	% ekon. „neaktiv.“
Mrm	Kor. koef. Sig.	1,000 .										
Hus. Zalid.	Kor. Koef. Sig.	,514** ,000	1,000 .									
Im	Kor. koef. Sig.	,114 ,327	-,381** ,001	1,000 .								
% 0–14	Kor. koef. Sig.	,133 ,253	-,170 ,143	,793** ,000	1,000 .							
% 60+	Kor. koef. Sig.	-,502** ,000	-,059 ,615	-,755** ,000	-,862** ,000	1,000 .						
S/1000 obyv.	Kor. koef. Sig.	,716** ,000	,178 ,125	,365** ,001	,378** ,001	-,669** ,000	1,000 .					
Živě nar./1000 obyv.	Kor. koef. Sig.	,273* ,017	-,104 ,371	,752** ,000	,921** ,000	-,862** ,000	,546** ,000	1,000 .				
Z/1000 obyv.	Kor. koef. Sig.	-,395** ,000	-,104 ,371	-,699** ,000	-,872** ,000	,943** ,000	-,579** ,000	-,862** ,000	1,000 .			
P/1000 obyv.	Kor. koef. Sig.	,649** ,000	,075 ,520	,152 ,190	,057 ,622	-,295** ,010	,414** ,000	,134 ,249	-,187 ,106	1,000 .		
V/1000 obyv	Kor. koef. Sig.	,431** ,000	-,287* ,012	,419** ,000	,194 ,093	-,304** ,008	,464** ,000	,302** ,008	-,198 ,086	,688** ,000	1,000 .	
% ekon. „neaktiv.“	Kor. koef. Sig.	-,177 ,127	,176 ,129	-,030 ,797	-,002 ,983	,105 ,364	-,343** ,002	-,197 ,087	,116 ,318	-,079 ,500	-,160 ,166	1,000 .

** Korelace je signifikantní na hladině 0,01 (oboustranně)

*Korelace je signifikantní na hladině 0,05 (oboustranně)

Zdroj: SLDB 1970 a Demografická ročenka 1968–1972; vlastní zpracování (spočteno v programu SPSS)

Tabulka 42: Deskriptivní statistika vybraných ukazatelů v roce 1991

Ukazatel	N (počet okresů)	Rozpětí	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná odchylka
Míra rozvodovosti manželství	76	14,39	6,54	20,93	11,56	3,28
Hustota zalidnění	76	2411,46	35,54	2446,99	210,14	392,44
Index maskulinity	76	11,79	88,56	100,35	95,44	2,00
Podíl osob ve věku 0–14 let	76	0,06	0,18	0,24	0,21	0,01
Podíl osob 60+	76	0,11	0,10	0,21	0,17	0,02
Sňatky na 1000 obyvatel	76	2,05	6,81	8,86	7,46	0,45
Živě narození na 1000 obyvatel	76	4,39	10,23	14,62	12,45	0,90
Zemřelí na 1000 obyvatel	76	5,71	9,17	14,88	12,07	1,31
Přistěhovalí na 1000 obyvatel	76	16,05	8,25	24,30	13,07	3,15
Vystěhovalí na 1000 obyvatel	76	15,50	7,58	23,07	13,14	3,11
Podíl osob hledajících zaměstnání	76	0,03	0,01	0,04	0,02	0,01
Podíl věřících	76	0,54	0,20	0,74	0,44	0,14
Podíl osob se základním vzděláním	76	0,20	0,22	0,42	0,35	0,03
Podíl osob s vysokoškolským vzděláním	76	0,13	0,03	0,16	0,06	0,02

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka 1989–1993; vlastní zpracování (spočteno v programu SPSS)

V roce 1991 se již korelace změnily. Na 95procentní hladině spolehlivosti mohla existovat souvislost mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob 60+ ($r_s = -0,287$), avšak korelace byla slabá a negativní. Dokonce na 99procentní hladině spolehlivosti míra rozvodovosti manželství nějakým způsobem souvisela s hustotou zalidnění, sňatky na 1000 obyvatel, přistěhovalými na 1000 obyvatel, vystěhovalými na 1000 obyvatel, s podílem osob hledajících zaměstnání a podílem věřících. Zdaleka nejsilnější a negativní vztah panoval mezi mírou rozvodovosti manželství a religiozitou obyvatelstva ($r_s = -0,845$), silné pozitivní spojení bylo i se sňatky na 1000 obyvatel ($r_s = 0,634$). Pozitivní středně silnou závislost měla míra rozvodovosti manželství také s přistěhovalými na 1000 obyvatel ($r_s = 0,421$), vystěhovalými na 1000 obyvatel ($r_s = 0,384$), s podílem osob hledajících zaměstnání ($r_s = 0,408$). S indexem maskulinity, podílem osob ve věku 0–14 let, živě narozenými na 1000 obyvatel, zemřelými na 1000 obyvatel, podílem osob se základním a vysokoškolským vzděláním míra rozvodovosti manželství statisticky významně nesouvisela (viz tabulka 43).

V roce 1991 tak mohl být pro míru rozvodovosti manželství ze zkoumaných charakteristik stále velmi významný počet sňatků na 1000 obyvatel (ačkoli hodnota korelačního koeficientu se oproti roku 1970 snížila) a zejména pak religiozita obyvatelstva, přičemž míra rozvodovosti manželství rostla se zvyšujícím se počtem sňatků na 1000 obyvatel a klesajícím podílem věřících obyvatel. Oproti roku 1970 závislost míry rozvodovosti manželství s podílem osob 60+ oslabila,

stejně jako s počtem přistěhovalých a vystěhovalých na 1000 obyvatel. Prokázala se zde i jistá spojitost s podílem osob hledajících zaměstnání, kdy se zvyšujícím se podílem osob hledajících zaměstnání rostl počet rozvodů na 1000 vdaných žen.

Tabulka 43: Spearmanův korelační koeficient mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími ukazateli v roce 1991

Ukazatel		Mrm	Hus. Zalid.	Im	% 0–14	% 60+	S/1000 obyv.	Živě nar./1000 obyv.	Z/1000 obyv.	P/1000 obyv.	V/1000 obyv.	% hledající zam.	% věřících	% ZŠ	% VŠ
Mrm	Kor. koef.	1,000													
	Sig.	.													
Hus. Zalid.	Kor. Koef.	,294**	1,000												
	Sig.	,010	.												
Im	Kor. koef.	-,161	-,553**	1,000											
	Sig.	,164	,000	.											
% 0–14	Kor. koef.	-,155	-,269*	,651**	1,000										
	Sig.	,181	,019	,000	.										
% 60+	Kor. koef.	-,287*	-,042	-,516**	-,771**	1,000									
	Sig.	,012	,717	,000	,000	.									
S/1000 obyv.	Kor. koef.	,634**	,151	,182	,316**	-,674**	1,000								
	Sig.	,000	,194	,116	,005	,000	.								
Živě nar./1000 obyv.	Kor. koef.	-,106	-,146	,549**	,866**	-,753**	,463**	1,000							
	Sig.	,363	,208	,000	,000	,000	,000	.							
Z/1000 obyv.	Kor. koef.	-,163	-,141	-,369**	-,676**	,823**	-,560**	-,696**	1,000						
	Sig.	,159	,223	,001	,000	,000	,000	,000	.						
P/1000 obyv.	Kor. koef.	,421**	-,270*	,073	-,232*	,111	,027	-,261*	,224	1,000					
	Sig.	,000	,018	,534	,044	,339	,819	,023	,052	.					
V/1000 obyv.	Kor. koef.	,384**	-,330**	,206	-,218	,098	,111	-,204	,252*	,846**	1,000				
	Sig.	,001	,004	,074	,058	,400	,339	,077	,028	,000	.				
% hledající zam.	Kor. koef.	,408**	,273*	,027	,210	-,478**	,441**	,230*	-,461**	,007	-,026	1,000			
	Sig.	,000	,017	,815	,069	,000	,000	,046	,000	,952	,823	.			
% věřících	Kor. koef.	-,845**	-,195	,177	,288*	,082	-,504**	,223	-,099	-,466**	-,459**	-,211	1,000		
	Sig.	,000	,091	,126	,012	,481	,000	,053	,393	,000	,000	,067	.		

% ZŠ	Kor. koef.	,020	-,356**	,512**	,450**	-,382**	,350**	,427**	-,158	,004	,227*	,189	-,104	1,000	
	Sig.	,867	,002	,000	,000	,001	,002	,000	,173	,973	,049	,102	,372	.	
% VŠ	Kor. koef.	-,009	,413**	-,381**	-,281*	,135	-,229*	-,302**	-,099	,000	-,180	,170	,234*	-,711**	1,000
	Sig.	,941	,000	,001	,014	,244	,046	,008	,393	,998	,120	,141	,042	,000	.

** Korelace je signifikantní na hladině 0,01 (oboustranně)

*Korelace je signifikantní na hladině 0,05 (oboustranně)

Zdroj: SLDB 1991 a Demografická ročenka 1989–1993; vlastní zpracování (spočteno v programu SPSS)

Tabulka 44: Deskriptivní statistika vybraných ukazatelů v roce 2011

Ukazatel	N (počet okresů)	Rozpětí	Minimum	Maximum	Průměr	Směrodatná odchylka
Míra rozvodovosti manželství	76	9,52	9,21	18,73	12,98	1,97
Hustota zalidnění	76	2521,02	36,37	2557,39	196,15	358,02
Index maskulinity	76	9,83	92,47	102,30	96,73	1,87
Podíl osob ve věku 0–14 let	76	0,06	0,12	0,18	0,15	0,01
Podíl osob 60+	76	0,07	0,19	0,25	0,23	0,01
Sňatky na 1000 obyvatel	76	0,99	3,74	4,74	4,28	0,20
Živě narození na 1000 obyvatel	76	4,80	9,27	14,08	10,50	0,83
Zemřelí na 1000 obyvatel	76	3,86	7,91	11,77	10,31	0,65
Přistěhovalí na 1000 obyvatel	76	44,40	5,80	50,20	14,49	7,60
Vystěhovalí na 1000 obyvatel	76	16,53	7,34	23,86	13,25	3,79
Podíl nezaměstnaných	76	0,11	0,06	0,17	0,10	0,02
Podíl věřících	76	0,37	0,09	0,46	0,20	0,08
Podíl osob se základním vzděláním	76	0,16	0,10	0,26	0,19	0,03
Podíl osob s vysokoškolským vzděláním	76	0,18	0,05	0,24	0,10	0,03
Index kriminality	76	46,25	14,67	60,92	25,16	9,25

Zdroj: SLDB 2011 a Demografická ročenka 2009–2013; vlastní zpracování (spočteno v programu SPSS)

Dle tabulky 45 na počátku druhého desetiletí 21. století na pětiprocentní hladině významnosti se projevila určitá souvislost mezi mírou rozvodovosti manželství a hustotou zalidnění ($r_s = 0,258$) a podílem vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva ($r_s = -0,241$). Na jednaprocentní hladině významnosti byl zjištěn vztah mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob 60+, počtem sňatků na 1000 obyvatel, počtem živě narozených na 1000 obyvatel, přistěhovalými a vystěhovalými na 1000 obyvatel, podílem nezaměstnaných, podílem věřících a indexem kriminality. Nejsilnější negativní korelace byla mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem věřících osob ($r_s = -0,697$), slabá mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob 60+ ($r_s = -0,295$). Nejsilnější pozitivní korelace panovala mezi mírou rozvodovosti manželství a indexem kriminality ($r_s = 0,741$), středně pozitivní mezi mírou rozvodovosti manželství a počtem vystěhovalých na 1000 obyvatel ($r_s = 0,574$), počtem přistěhovalých na 1000 obyvatel ($r_s = 0,402$), sňatky na 1000 obyvatel ($r_s = 0,385$), slabá mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem nezaměstnaných ($r_s = 0,310$) a živě narozenými na 1000 obyvatel ($r_s = 0,348$). U zbylých charakteristik se vztah s mírou rozvodovosti manželství statisticky nepotvrdil.

Tabulka 45: Spearmanův korelační koeficient mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími ukazateli v roce 2011

Ukazatel	Mrm	Hus. Zalid.	Im	% 0–14	% 60+	S/1000 obyv.	Živě nar./1000 obyv.	Z/1000 obyv.	P/1000 obyv.	V/1000 obyv.	% nezam.	% věřících	% ZŠ	% VŠ	Index krim.
Mrm	Kor. koef.	1,000													
	Sig.	.													
Hus. Zalid.	Kor. Koef.	,258*	1,000												
	Sig.	,025	.												
Im	Kor. koef.	-,136	-,557**	1,000											
	Sig.	,242	,000	.											
% 0–14	Kor. koef.	,193	-,087	,274*	1,000										
	Sig.	,094	,456	,017	.										
% 60+	Kor. koef.	-,295**	-,124	-,251*	-,609**	1,000									
	Sig.	,010	,286	,028	,000	.									
S/1000 obyv.	Kor. koef.	,385**	,326**	-,011	,090	-,385**	1,000								
	Sig.	,001	,004	,924	,441	,001	.								
Živě nar./1000 obyv.	Kor. koef.	,348**	,296**	,077	,500**	-,460**	,552**	1,000							
	Sig.	,002	,009	,506	,000	,000	,000	.							
Z/1000 obyv.	Kor. koef.	-,051	-,011	-,147	-,398**	,633**	-,359**	-,492**	1,000						
	Sig.	,660	,923	,205	,000	,000	,001	,000	.						
P/1000 obyv.	Kor. koef.	,402**	,117	,319**	,111	-,208	,392**	,609**	-,047	1,000					
	Sig.	,000	,314	,005	,340	,071	,000	,000	,686	.					
V/1000 obyv.	Kor. koef.	,574**	,119	,256*	,074	-,191	,299**	,419**	-,008	,782**	1,000				
	Sig.	,000	,305	,026	,526	,098	,009	,000	,948	,000	.				
% nezam.	Kor. koef.	,310**	,121	-,296**	,054	-,175	-,288*	-,335**	,180	-,415**	-,146	1,000			
	Sig.	,006	,297	,009	,646	,130	,012	,003	,119	,000	,207	.			

% věřících	Kor. koef.	-,697**	-,037	-,288*	-,237*	,180	-,219	-,350**	-,082	-,628**	-,716**	-,041	1,000			
	Sig.	,000	,751	,012	,039	,119	,057	,002	,481	,000	,000	,726	.			
% ZŠ	Kor. koef.	,208	-,322**	,132	,177	-,225	-,315**	-,443**	,105	-,328**	-,043	,675**	-,170	1,000		
	Sig.	,071	,005	,257	,127	,050	,006	,000	,368	,004	,709	,000	,141	.		
% VŠ	Kor. koef.	-,241*	,540**	-,429**	-,252*	,086	,305**	,281*	-,167	,087	-,157	-,392**	,429**	-,792**	1,000	
	Sig.	,036	,000	,000	,028	,460	,007	,014	,150	,456	,177	,000	,000	,000	.	
Index krim.	Kor. koef.	,741**	,417**	-,204	,100	-,305**	,422**	,429**	,035	,479**	,583**	,186	-,598**	-,032	,008	1,000
	Sig.	,000	,000	,077	,390	,007	,000	,000	,763	,000	,000	,108	,000	,786	,942	.

** Korelace je signifikantní na hladině 0,01 (oboustranně)

*Korelace je signifikantní na hladině 0,05 (oboustranně)

Zdroj: SLDB 2011, Demografická ročenka 2009–2013 a Veřejná databáze ČSÚ; vlastní zpracování (spočteno v programu SPSS)

V roce 2011 byl znovu významný pro míru rozvodovosti manželství podíl věřících obyvatel, kdy se míra rozvodovosti manželství zvyšovala se snižujícím se podílem věřících, a index kriminality, tj. se zvyšujícím se počtem zjištěných trestných činů na 1000 obyvatel rostla i míra rozvodovosti manželství. Důležitou roli mohl hrát opět i počet vystěhovalých a přistěhovalých na 1000 obyvatel a sňatky na 1000 obyvatel. Zatímco korelační koeficient u míry rozvodovosti manželství a vystěhovalých na 1000 obyvatel se při porovnání s rokem 1991 zvýšil, u míry rozvodovosti manželství a podílu věřících a u míry rozvodovosti manželství a sňatků na 1000 obyvatel oproti roku 1991 poklesl. Nově se ukázala negativní, avšak slabá asociace mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob ve věku 15+ s vysokoškolským vzděláním.

Hodnoty Spearmanovo korelačního koeficientu u míry rozvodovosti manželství a dalších ukazatelů se při porovnání v letech 1970, 1991 a 2011 různě vyvíjely. Pozitivní asociace mezi mírou rozvodovosti manželství a hustotou zalidnění slábla, podobně jako i korelační koeficient míry rozvodovosti manželství a přistěhovalých na 1000 obyvatel (silnější vztah), jehož hodnota se snížila především mezi lety 1970 a 1991. Stejný vývoj nastal i u korelačního koeficientu míry rozvodovosti manželství a sňatků na 1000 obyvatel, který v letech 1970 a 1991 naznačoval pozitivní podstatnou a v roce 2011 středně silnou závislost. Výrazná síla negativního vztahu byla u míry rozvodovosti manželství a podílu věřících v obou sledovaných letech (1991 a 2011), i v tomto případě hodnota korelačního koeficientu byla nižší v roce 2011 než v roce 1991. Negativní silná asociace byla odhalena mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob ve věku 60 a více let v roce 1970, v roce 1991 a 2011 poměrně zeslábla. Korelační koeficient u míry rozvodovosti manželství a vystěhovalými na 1000 obyvatel dosahoval podobných hodnot v roce 1970 a 1991, v roce 2011 se zvýšil (pozitivní vztah zesílil). V roce 1991 se prokázal středně silný pozitivní vztah mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob hledajících zaměstnání a v roce 2011 taktéž mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem nezaměstnaných. Statisticky významná pozitivní středně silná asociace mezi mírou rozvodovosti manželství a živě narozenými na 1000 obyvatel byla v roce 1970 (na pětiprocentní hladině významnosti) a v roce 2011 (na jednoprocentní hladině významnosti). Pouze v roce 1970 byl prokázán statisticky významný negativní středně silný vztah mezi mírou rozvodovosti manželství a zemřelými na 1000 obyvatel. Z hlediska vzdělanosti populace byla zjištěna statisticky významná negativní slabá závislost mezi mírou rozvodovosti manželství a podílem osob s vysokoškolským vzděláním v roce 2011.

Je zřejmé, že zjištěné výsledky jsou spíše orientační a jedná se pouze o základní studii vztahu úrovně rozvodovosti a jiných charakteristik obyvatelstva, které by spolu mohly nějakým způsobem souviset. Výpočet Spearmanova korelačního koeficientu poukázal na případnou souvislost mezi mírou rozvodovosti manželství a zejména religiozitou obyvatelstva, indexem kriminality, sňatky na 1000 obyvatel, přistěhovalými a vystěhovalými na 1000 obyvatel a podílem nezaměstnaných osob v daném regionu.

Kapitola 8

Závěr

Tato diplomová práce pojednávala o regionální diferenciaci sňatečnosti a rozvodovosti na území České republiky mezi lety 1970 a 2011. Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v České republice během tohoto období je velmi dobře znám a pečlivě studován, na regionální úrovni a v dlouhodobém časovém horizontu již však v menší míře. Přitom zcela jistě stojí za pozornost prozkoumat, jak se tyto demografické jevy lišily a vyvíjely regionálně, a to v době, kdy český stát zažil nejdříve tvrdý komunistický režim, aby následně vybojoval svobodu a demokracii a snažil se zařadit k západoevropským vyspělým zemím.

Analýza byla zpracována na základě struktury obyvatelstva dle pohlaví, věku a rodinného stavu vycházející ze sčítání v letech 1970, 1991, 2011 a s pomocí dat z Demografických ročenek. Studie byla prováděna na úrovni okresů, poněvadž ty umožňovaly snazší dlouhodobé porovnání sňatečnosti a rozvodovosti, i když data pro tyto územní jednotky nebyla vždy úplně k dispozici.

V práci byl popisován okresní početní vývoj sňatků a rozvodů, hrubé míry sňatečnosti a rozvodovosti, průměrný věk při prvním sňatku a při prvním rozvodu. U sňatečnosti byl dále spočítán počet sňatků na 1000 nevdaných žen ve věku 15+ a u vybraných okresů byly zjišťovány redukované míry sňatečnosti a míry sňatečnosti sňatkuschopného obyvatelstva dle pohlaví a věku, úhrnná sňatečnost a ukazatel singulate mean age at marriage. V případě rozvodovosti byla kromě uvedeného počítána i obecná míra rozvodovosti, míra rozvodovosti manželství a index rozvodovosti. Nakonec byla zjišťována souvislost mezi mírou rozvodovosti manželství a dalšími znaky obyvatelstva.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že určité rozdíly z hlediska úrovně sňatečnosti a rozvodovosti mezi okresy existovaly, časem se však postupně snižovaly a v roce 2011 dosahovaly okresy velmi podobné úrovně. U sňatečnosti byly difference mezi okresy menší. Obecně platilo, že v letech 1970 a 1991 vykazoval nejvyšší hodnoty základních ukazatelů sňatečnosti region severozápadního pohraničí, ale v roce 2011 mu patřily nejnižší hodnoty ze všech okresů. V této oblasti se také v letech 1991 a 2011 první sňatek uzavíral spíše později než v okresech Vysočiny, Moravy a v příhraničních okresech. Kromě severozápadních Čech lidé uzavírali sňatek v pozdějším věku v Praze a jejím zázemí a v dalších okresech s velkoměsty (Brno, Plzeň, Ostrava). To potvrdil i obdobný ukazatel, singulate mean age at marriage, počítaný u okresů vybraných na základě největší vzájemné difference hodnot základních ukazatelů sňatečnosti, neboť SMAM Prahy se řadil ve všech sledovaných letech (1970, 1991 a 2011) k nejvyšším mezi vybranými okresy. Hodnoty SMAM u okresů reprezentující severozápad Čech (Karlovy Vary,

Most) patřily k nejnižším v roce 1970, ovšem v roce 2011 byly maximální. Spíše opačný trend nastal u okresu Praha-západ (okres v zázemí velkoměsta). Naopak nižší hodnoty tohoto ukazatele byly v celém období u okresů Třebíč, Žďár nad Sázavou (okresy Vysočiny), Hodonín (okres Moravy) a Český Krumlov (příhraniční okres). Tomu odpovídaly i míry sňatečnosti v letech 1991 a 2011, u kterých je nutné upozornit, že do výpočtu vstupovaly počty všech uzavřených sňatků (tzn. že sňatky vyššího pořadí zkreslují výsledky). Redukované míry byly v roce 1991 zcela nejvyšší ve věku 20–24 let u všech vybraných okresů. Ve starších věcích byly redukované míry vyšší v Praze a v okresech Most, Karlovy Vary, Děčín, na nejnižší hladině ze všech vybraných okresů se držely okresy Žďár nad Sázavou, Třebíč, Hodonín, Bruntál. V roce 2011 se posunul vrchol intenzity sňatečnosti do věku 25–29 let, zejména u okresů Žďár nad Sázavou, Třebíč, Hodonín. V okresech Hlavní město Praha a Karlovy Vary se dokonce nejvyšší intenzita sňatečnosti pomalu přesouvala do další věkové skupiny (30–34 let). Ve věku 35+ opět nejvyšší hodnoty redukované míry sňatečnosti vykazovaly okresy Hlavní město Praha, Most, Karlovy Vary, Děčín a nejnižší úroveň okresy Žďár nad Sázavou, Hodonín, Třebíč. Úhrnná sňatečnost klesla mezi lety 1991 a 2011 ve všech vybraných okresech u obou pohlaví. U měr sňatkuschného obyvatelstva byla v roce 1991 do věku 24 let vyšší úroveň u žen, hlavně ve věkové skupině 20–24 let a v okresech Český Krumlov, Hodonín, Žďár nad Sázavou a Třebíč. Ve vyšším věku, ale s menším rozdílem měli vyšší hodnoty spíše muži, a to zejména v Praze a v okresech Karlovy Vary, Most, Bruntál, Děčín. V roce 2011 se míry sňatkuschného obyvatelstva snížily, stejně jako rozdíly mezi muži a ženami. Míry sňatkuschných žen byly vyšší až do věku 34 let, ve věku 35+ převažovala míra neženatých mužů, ale jen mírně. Největší rozdíly mezi pohlavími byly ve věku 20–24 let a 25–29 let, především v okresech Žďár nad Sázavou, Hodonín a Třebíč, nejmenší v okresech Hlavní město Praha a Most. Mezi lety 1991 a 2011 poklesla míra sňatečnosti sňatkuschných osob hlavně ve věku do 29 let u mužů i žen, přičemž u žen byl pokles znatelnější do věku 24 let, u mužů pak ve věku 25–29 let. V prvních dvou nejmladších věkových skupinách byl nejmenší pokles pozorován v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary a Praha-západ, největší propad byl zjištěn hlavně v okresech Most, Děčín, Třebíč u mužů a v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou, Hodonín, Český Krumlov u žen. Ve věku 25–29 let došlo ke snížení úrovně míry sňatkuschných osob nejvíce v okresech Hlavní město Praha, Most, Praha-západ, nejméně v okresech Žďár nad Sázavou, Hodonín a Bruntál. Ve věku 30–34 let klesla úroveň míry sňatkuschných mužů nejvíce v okresech Hlavní město Praha a Most, u sňatkuschných žen v okresech Most a Praha-západ. Nejmenší pokles u mužů byl zaznamenán v okresech Třebíč, Žďár nad Sázavou, Hodonín a Bruntál, u žen v okresech Žďár nad Sázavou, Český Krumlov, Bruntál. Ve vyšším věku lze pozorovat nejvýraznější pokles hladiny míry sňatkuschných osob v okresech Hlavní město Praha, Karlovy Vary, Most a Děčín.

U rozvodovosti byla diferenciací území dle hodnot základních ukazatelů ve všech letech zcela patrná, maximálních hodnot v rámci všech okresů nabývaly okresy v regionu severozápadních Čech, na nejnižší úrovni se nacházely hodnoty ukazatelů zejména v okresech na Vysočině a Moravě. Ovšem hodnoty okresů se v průběhu času sblížovaly, hlavně v roce 2011 už byly velmi podobné. Při posuzování souvislosti míry rozvodovosti manželství a ostatních socioekonomických ukazatelů byl odhalen významný vztah především s religiozitou, kdy s klesajícím podílem věřících rostla míra rozvodovosti manželství v letech 1991 a 2011.

Významná pozitivní souvislost se projevila s indexem kriminality v roce 2011. Pozitivní středně silný vztah měla míra rozvodovosti manželství s počty sňatků na 1000 obyvatel v letech 1970, 1991 a 2011, ale síla postupně slábla. Důležitý byl pro úroveň míry rozvodovosti manželství také počet přistěhovalých na 1000 obyvatel (pozitivní závislost) v letech 1970 a 2011. Naopak se příliš neprokázala například spojitost s nezaměstnaností či se vzdělaností obyvatelstva.

Tato diplomová práce představuje základní studii regionálních rozdílů sňatečnosti a rozvodovosti v České republice v letech 1970–2011. Výsledky výzkumu mohou být výchozím bodem či inspirací pro další a podrobnější studium regionální sňatečnosti a rozvodovosti v dlouhodobém vývoji, ať už v České republice nebo kdekoli jinde.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 100 let společnosti Jihostroj, 2021. *Jihostroj* [online]. Velešín: Jihostroj [cit. 2021-5-4]. Dostupné z: <https://www.jihostroj.com/o-nas/100-let-spolecnosti.html>
- Analýza regionálních rozdílů v ČR - 2010*, 2010. Praha. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/analiza-regionalnich-rozdilu-v-cr-2010-nmuqlowdbbh#>
- AVDEEV, Alexandre, Tatiana EREMENKO, Patrick FESTY, Joëlle GAYMU, Nathalie LE BOUTEILLEC a Sabine SPRINGER, 2011. Populations and Demographic Trends of European Countries, 1980-2010. *Population*. **66**(1), 7–129.
- BARTOŇOVÁ, Dagmar, 2005. Vývoj cenových domácností v České republice v poslední třetině 20. století. *Demografie*. **47**(1), 1–12.
- Česká Lípa a její historie a současnost, 2015. *Česká Lípa: Oficiální web města* [online]. Jihlava: Městský úřad Česká Lípa [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://www.mucl.cz/ceska-lipa-a-její-historie-a-soucasnost/ds-1095>
- Československé sčítání lidu 1970, 2010. Český statistický úřad [online]. [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1970
- Československé sčítání lidu 1991, 2017. Český statistický úřad [online]. Český statistický úřad [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/ceskoslovenske_scitani_lidu_1991
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2007. Regionální rozdíly v demografickém, sociálním a ekonomickém vývoji České republiky - 2000 - 2005: Charakteristika územního uspořádání České republiky. Praha, 2 s. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/regionalni-rozdily-v-demografickem-socialnim-a-ekonomickem-vyvoji-ceske-republiky-v-letech-2000-2005-n-614mlo9kdv#>
- Demografická příručka - 2011, 2012. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-4-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2011-lmv6bp775h#>
- Demografická příručka - 2019*, 2020. Praha. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2019#>
- Domácnosti jednotlivců v ČR - 1970-2001*, 2005. Praha. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/domacnosti-jednotlivcu-v-cr-1970-2001-yj2ydzlgd4#>

- FIALA, Tomáš, Jitka LANGHAMROVÁ, Markéta PECHHOLDOVÁ, Pavol ĎURČEK a Branislav ŠPROCHA, 2018. Population Development of Czechia and Slovakia after 1989. *Demografie*. **60**(3), 202–218.
- FIALOVÁ, Ludmila, 1985. Příspěvek k možnostem studia sňatečnosti v českých zemích za demografické revoluce. *Historická demografie*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, **9**, 89–122. ISSN 0323-0937.
- FIALOVÁ, Ludmila a Milan KUČERA, 1997. The Main Features of Population Development in the Czech Republic during the Transformation of Society. *Czech Sociological Review*. **5**(1), 93–111.
- FIALOVÁ, Ludmila, 2005. K některým rysům demografického vývoje v České republice v závěru 20. století. *GENDER, ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI, VÝZKUM*. **6**(1/2005), 10–14.
- HABARTOVÁ, Pavlína, 2014. *Nesezdaná soužití - 2011*. Praha. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nesezdana-souziti-2011-ti6wlv4y3r>
- HABARTOVÁ, Pavlína, 2015. Domácnosti seniorů. *Statistika a my: Magazín Českého statistického úřadu* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2015 [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2015/03/29/domacnosti-senioru/>
- HAJNAL, John, 1953. Age at marriage and proportion marrying. *Population Studies*. **7**(2), 111–136.
- Historie hlavního města Prahy, 2021. *Praha.eu: portál hlavního města Prahy* [online]. Magistrát hlavního města Prahy [cit. 2021-2-2]. Dostupné z: https://www.praha.eu/jnp/cz/co_delat_v_praze/o_praze/historie_mesta/index.html
- HÖHNE, Sylva, Věra KUCHAROVÁ a Jana PALONCYOVÁ, 2016. *Rodiny s dětmi v České republice: Sociodemografická struktura, finanční a materiální podmínky*. Praha: VÚPSV, 176 s. ISBN 978-80-7416-246-6.
- HOLČÍK, Jiří, KOMENDA, Martin, ed., 2015. *Matematická biologie: e-learningová učebnice* [online]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 2021-6-19]. ISBN 978-80-210-8095-9. Dostupné z: <https://portal.matematickabiologie.cz/>
- HUBÁLOVSKÁ, Nikola, 2015. *Rozvodovost v České republice: transversální a longitudinální pohled*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- Informace o sčítání, 2020. *Český statistický úřad* [online]. Český statistický úřad [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/slbd/o_scitani
- JÍCHOVÁ, J., SOUKUP, M., NEMEŠKAL, J., OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., SVOBODA, P., ŠPAČKOVÁ, P. a kol. (2014): Geodatabáze historických statistických a prostorových dat Česka ze Sčítání lidu, domů a bytů 1921–2011. Urbánní a regionální laboratoř, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha.
- KAČEROVÁ, Eva a Libor MICHALEC, 2014. *Příběh statistiky*. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-80-250-2517-8.
- KALIBOVÁ, Květa, 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-428-4.
- KALIBOVÁ, Květa, 2009. Sňatečnost. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: SLON, s. 122–123. ISBN 978-80-7419-012-4.

- KALMIJN, Matthijs, 2007. Explaining Cross-National Differences in Marriage, Cohabitation, and Divorce in Europe, 1990-2000. *Population Studies*. **61**(3), 243–263
- KLADIVO, Petr, 2013. *Základy statistiky* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci [cit. 2021-6-19]. ISBN 978-80-244-3842-9. Dostupné z: <https://geography.upol.cz/soubory/studium/e-ucebnice/978-80-244-3842-9.pdf>
- KRAJSKÁ SPRÁVA ČSÚ V OLOMOUCI, 2021. *Charakteristika okresu Jeseník*. Olomouc, 3 s. Dostupné také z: https://www.czso.cz/documents/11276/17839352/okres_Jesenik.pdf/a53e4ff2-8b84-4e56-b136-2c00a93b74fa?version=1.1
- KUČERA, Milan, 1994. *Populace České republiky 1918–1991*. Praha: Česká demografická společnost a Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-901674-7-0.
- LEVIN, Irene, 2004. Living Apart Together: A New Family Form. *Current Sociology*. SAGE Publications, **52**(2), 223–240. Dostupné z: doi:10.1177/0011392104041809
- LESTER, David, 1999. Regional differences in divorce rates: A preliminary study. *Journal of Divorce and Remarriage*. **30**(3/4), 121–124.
- Mapakriminality.cz: O projektu, 2020. *Mapakriminality.cz* [online]. Praha: Otevřená společnost [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.mapakriminality.cz/o-aplikaci/#oAplikaciData>
- Metodické vysvětlivky: Sčítání lidu, domů a bytů 2001, 2014. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-2-28]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/4033-05-do_roku_2030-metodicke_vysvetlivky
- Metodické vysvětlivky: Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013. Praha. Dostupné také z: https://www.czso.cz/csu/czso/24000-13-n_2013-0302
- Metodika SLDB 2011, 2015. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/metodika-sldb-2011>
- MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY, 2004. Vojenská základní služba se stává minulostí. *Ministerstvo obrany České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo obrany České republiky [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=3893>
- Míra registrované nezaměstnanosti v ČR: (stav k 31.12.), 2015. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-4-29]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/cr_od_roku_1989_nezamestnanost_
- MLEZIVA, Štěpán, 2010. *Retrospektivní přehled územních jednotek a územních celků od roku 1850 do současnosti*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1756-7.
- MUÑOZ-PÉREZ, Francisco a Joaquín RECAÑO-VALVERDE, 2011. A Century of Nuptiality in Spain, 1900–2007. *European Journal of Population*. **27**(4), 487–515.
- NÁBOŽENSKÁ VÍRA OBYVATEL PODLE VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ LIDU, 2014. Praha: Český statistický úřad, 44 s. Lidé a společnost. 170220-14. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>
- PALONCYOVÁ, Jana, 2004. Domácnosti a rodiny podle výsledků sčítání lidu, domů a bytů. Praha: VÚPSV, 94 s.

- PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ, 1986. *Základy demografie*. Praha: Academia, 736 s.
- PAVLÍK, Zdeněk et al., 2002. *Populační vývoj České republiky 1990–2002*. Praha: DemoArt pro Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-902686-8-4.
- PAVLÍK, Zdeněk a Květa KALIBOVÁ, 2005. *Mnohojazyčný demografický slovník, český svazek*. 2. aktual. vyd. Praha: Česká demografická společnost, 184 s. ISBN 80-239-4864-4.
- Pohyb obyvatelstva - Metodika, 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-6-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pohyb-obyvatelstva-metodika>
- Pramenné dílo 1991*, 1995. Praha: Český statistický úřad. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/sldb/pramenne-dilo-1991>
- Předmanželská koncepce: Czech first edition 1965, 1965. *Multilingual Demographic Dictionary* [online]. [cit. 2021-3-1]. Dostupné z: <http://www.demopaedia.org/tools/spip.php?page=terme&edition=cs-i§ion=610&numterme=5&terme=p%C5%99edman%C5%BElsk%C3%A1+koncepce>
- REMIÁŠOVÁ, Renata, 2018. *Analýza regionální diferenciace skladby obyvatelstva dle rodinného stavu v České republice v období 1970–2011*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Olga Kurtinová.
- REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA, 2006. 33. Praha: Společnost pro církevní právo, 100 s. ISSN 1211-1635. Dostupné také z: <http://specp.prf.cuni.cz/30-41/33-cele.pdf>
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka, 2018. Demographic trends and patterns in Czechia and Slovakia during the socialist era. *Demografie*. **60**(3), 184–201.
- SÁNCHEZ BARRICARTE, Jesús Javier, 2018. Provincial Analysis of Nuptiality in Spain (1887–2001). *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. (163), 79–100.
- Sčítání lidu, domů a bytů 2001 - Pramenné dílo - 2001*, 2005. Praha. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2001-pramenne-dilo-2001-zi09as02dt#>
- Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011*, 2013. Praha. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-pramenne-dilo-2011-op37nad790#>
- SHRYOCK, Henry S. a Jacob S. SIEGEL, 1976. *The Methods and Materials of Demography*. San Diego: ACADEMIC PRESS. ISBN 0-12-641150-6.
- SLDB 2001 - kraj Vysočina: Metodické vysvětlivky Sčítání lidu, domů a bytů*, 2003. Praha: Český statistický úřad. e-13-6116-03. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/sldb-2001-kraj-vysocina-2001-nrjf2qt3gq#>
- SUTTROVÁ, Pavla, 2014. *ROZVODOVOST V EVROPSKÉM SROVNÁNÍ*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- ŠKRABAL, Josef, 2013. Jaké je složení domácností v ČR? *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-3-3]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307

- ŠMÍD, David, 2013. Uzavření manželství podle nové úpravy rodinného práva. In: *Nový občanský zákoník* [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/infocentrum/media/452-uzavreni-manzelstvi-podle-nove-upravy-rodinneho-prava>
- TELEC, Ivo, 2006. Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku. In: *REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA*. Praha: Společnost pro církevní právo, s. 51–60. ISSN 1211-1635.
- VODÁKOVÁ, Alena, 2009. Rozvodovost. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přeprac. vyd. Praha: SLON, s. 116–117. ISBN 978-80-7419-012-4.
- VONDRUŠKOVÁ, Diana, 2010. *SŇATEČNOST VE VYBRANÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍCH V ZÁVĚRU DVACÁTÉHO STOLETÍ*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- VYPLEL, Dan, 2016. *Sňatečnost v České republice: transversální a longitudinální pohled*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.
- Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2008*, 2009. Praha: Český statistický úřad. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-cr-2008-t43ym207qn>
- Vývoj obyvatelstva České republiky (2011)*, 2012. Praha: Český statistický úřad. ISBN 978-250-80-2227-6. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-v-roce-2011-d1xwfw0a13>
- World Fertility Report 2012: United Nations publication*, 2013. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- ZENG, Yi a Wu DEQING, 2000. Regional Analysis of Divorce in China since 1980. *Demography*. **37**(2), 215–219.
- ZVÁRA, Karel, 2013. *Základy statistiky v prostředí R*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2245-3.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

- Demografická ročenka krajů České republiky - 1991 - 2006, 2007. *Český statistický úřad* [online]. Český statistický úřad [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-kraju-ceske-republiky-1991-2006-shaad9bmss>
- Demografická ročenka krajů - 2006 až 2015, 2016. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-kraju-2006-az-2015>
- Demografická ročenka okresů České republiky - 1991 - 2006, 2007. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-okresu-ceske-republiky-1991-2006-w18icbajkg>
- Demografická ročenka okresů - 2007 až 2016, 2017. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-okresu-2007-az-2016>
- Demografické ročenky (pramenná díla) 1969 - 1950, 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie_1969_1950
- Demografické ročenky (pramenná díla) 1989 - 1970, 2020. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-1-24]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie_1989_1970
- Demografické ročenky (pramenná díla) 2009 - 1990, 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie_2009_1990
- Demografické ročenky (pramenná díla) 2019 - 2010, 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/casova_rada_demografie
- Obyvatelstvo - roční časové řady, 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-3-20]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu
- Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 12. 1970. Tabulky za ČSR, Československá statistika, řada A (Pramenné dílo), sv. 50

Sčítání lidu, domů a bytů 1991: pramenné dílo. Praha: Český statistický úřad, 1995. Česká statistika. 25, SLDB.

Sčítání lidu, domů a bytů - Pramenné dílo - 2011, 2013. Praha. Dostupné také z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-pramenne-dilo-2011-op37nad790#>

Veřejná databáze, 2021. *Český statistický úřad* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/>